T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE AKADEMİLERDE AÇIK ERİŞİM VE BİR AÇIK ERİŞİM MODELİ ÖNERİSİ

Sibel AKIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ

Çankırı – 2018

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE AKADEMİLERDE AÇIK ERİŞİM VE BİR AÇIK ERİŞİM MODELİ ÖNERİSİ

Sibel AKIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ

Çankırı – 2018

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ ..... **iv**
ÖNSÖZ ..... **vi**
ÖZET ..... **viii**
SUMMARY ..... **x**
KISALTMALAR ..... **xii**
TABLO LİSTESİ ..... **xiii**
1. BÖLÜM **2**
GİRİŞ **2**
1.1. Konu 2
1.2. Amaç ve Hipotez 2
1.3. Kapsam 4
1.4. Araştırmanın Önemi 5
1.5. Kavramsal Çerçeve 5
1.6. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri 7
2. BÖLÜM **9**
BİLGİYE ERİŞİM VE AÇIK ERİŞİM OLGUSU **9**
2.1. Bilgiye Erişimin Tanımı 9
2.2. Açık Erişim 10
2.2.1. Açık Erişimin Tanımı 10
2.2.2. Açık Erişim Olgusunun Gelişimi 13
2.2.3. Dünden Bugüne Açık Erişim 14
2.2.4. Açık Erişimin Avantajları ve Dezavantajları 17
2.3. Açık Erişim Politikaları ve Girişimler 21
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **23**
TÜRKİYE'DE AKADEMİLER VE AÇIK ERİŞİM **23**
3.1. Akademilerde Açık Erişim Yaklaşımı 23
3.2. Akademilerde Açık Erişim Çalışmaları 25
3.3. Akademilerde Açık Erişim Politikaları 28
3.4. Tercih Edilen Açık Erişim Yazılımları 31

3.5. Akademi Kütüphaneleri ve Açık Erişim 32
3.6. Akademi Kütüphanelerinde Açık Erişim Çalışanları ve Karşılaşılan Sorunlar 33
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 36
ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRME 36
4.1. Katılımcıların Özellikleri 36
4.2. Bilgi Yeterliliği ve Açık Erişim Yaklaşımı 37
4.3. Açık Erişimin Önemi 40
4.4. Açık Erişim Sorumluluğu ve Kütüphaneciler 42
4.5. Üniversite Kütüphanelerinde Eğitim, Personel, Birim ve Bütçe İhtiyacı 44
4.5.1. Kütüphanelerde Personel ve Eğitim İhtiyacı 45
4.5.2. Açık Erişim Birimi 47
4.5.3. Bütçe İhtiyacı 49
4.6. Teknolojik Destek 51
4.7. Bilgi İşlem Birimleri ile İşbirliği İhtiyacı 53
4.8. Ortak Açık Erişim Programı 55
4.9. Otomasyon Sistemi Uyumluluğu 56
4.10. Yedekleme Sistemi 57
4.11. Teknolojik Alt Yapı Yetersizliği 58
4.12. Açık Erişimde YÖK Desteği 59
4.13. Akademik Teşvik 61
4.14. Yönetim Desteği 62
4.15. Yasal Düzenlemeler 63
4.16. Telif Hakları 66
4.17. Ambargo Süresi 68
4.18. Ulusal Açık Erişim Politikası 69
4.19. Ulusal Açık Erişim Modeli 71
BEŞİNCİ BÖLÜM 74
SONUÇ VE ÖNERİLER 74
5.1. Sonuç 74
5.2. Açık Erişim Modeli ve Öneriler 79
5.2.1. Açık Erişim Model Önerisi 79
5.2.2. Genel Öneriler 83

KAYNAKÇA 87
EKLER 91
ÖZGEÇMİŞ 104

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım Türkiye'de *Akademilerde Açık Erişim ve Bir Açık Erişim Modeli Önerisi* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

22 /06 / 2018

Sibel AKIN

T.C. ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

[Sibel AKIN] tarafından hazırlanan [Türkiye'de Akademilerde Açık Erişim ve Bir Açık Erişim Modeli Önerisi] başlıklı bu çalışma, *22.06.2018* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliği* başarılı bulunarak jürimiz tarafından Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ	İmza…….
Üye	: Prof.Dr.Coşkun POLAT	İmza……..
Üye	: Prof.Dr. Hakan ANAMERİÇ	İmza……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 07/06/2018 tarih ve 2018/19 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç.

Dr. Yüksel ÖZGEN

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Türkiye'de Akademilerde Açık Erişim ve Bir Açık Erişim Modeli Önerisi adlı bu çalışmada öncelikle ülkemizde üniversitelerde açık erişim çalışmalarının durumunu ve yaşanan sorunları ortaya çıkararak, söz konusu çalışmaların daha iyi bir model içerisinde yürütülebilmesi için öneriler getirmektedir. Açık erişimin amacı, bilimsel gelişmelere katkı sağlayabilmek için kullanıcılara bilimsel kaynakların ücretsiz bir biçimde tam metin olarak sunulmasıdır. Kurumların teknolojik gelişmelerle ve teknolojinin yaygınlaşmasıyla birlikte açık erişim uygulamalarına olan eğilimleri artmıştır. Akademi kurumları, diğerleriyle olan iletişim olanaklarını arttırmak, saygınlıklarını yükseltmek ve bilimsel çalışmalara daha fazla katkı sağlamak amacıyla açık erişim sistemlerini daha etkili kullanma çabası içindedirler. Çalışmada Türkiye'de akademilerde açık erişim olgusuna karşı tutum, açık erişim sistemleri ve sistemlerin olumlu ve olumsuz yansımaları değerlendirilmektedir. Elde edilen bulgular daha nitelikli açık erişim politikalarının geliştirilmesi, açık erişim sisteminin daha verimli yapılara dönüştürülmesi ve sistemden daha fazla verim sağlanmasına yönelik önerilerin geliştirilmesini olanaklı kılmıştır ve çalışma sonucunda konuya ilişkin bir model önerisi geliştirilebilmiştir. Sunulan bu açık erişim modeli sayesinde Türkiye'de akademilerde açık erişim süreçlerinin standartlaşması sağlanacak ve sistemin kullanımı kolaylaşacaktır.

22/06/2018

Sibel AKIN

TEŞEKKÜR METNİ

Yüksek lisans dönemime başladığım andan itibaren bana bilgi birikimleri ve manevi desteği ile yardımcı olan hocam Sayın Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ'a, tez dönemim boyunca tecrübeleri ile bana ışık tutan Uzman Kütüphanecilerimiz Sayın Öğr.Gör. Osman Gül ve Sayın Öğr.Gör. Sati Işık'a beni yüreklendiren çalışma arkadaşlarıma ve dualarını hiç eksik etmeyen annem Döne Akın ve babam İbrahim Etem Akın'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

T.C. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Türkiye'de Akademilerde Açık Erişim ve Bir Açık Erişim Modeli Önerisi
Tezin Yazarı : Sibel AKIN
Danışman : Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ
Anabilim Dalı: Bilgi ve Belge Yönetimi
Bilim Dalı : ---
Kabul Tarihi : 22.06.2018
Sayfa Sayısı : xiii (ön kısım) + 90 (tez) + 14 (ekler)

Teknolojinin hızla gelişmesi elektronik kaynakları basılı kaynaklara oranla daha fazla tercih edilen tür haline dönüştürmüştür. Çoklu ortamda kullanım desteği, birden fazla kullanıcı ile aynı kaynağı kullanma imkânı ve her an her yerde kaynağa hızlı bir biçimde ulaşma gerekçeleri elektronik kaynakları her geçen gün daha cazip hale getirmiştir. Ancak ne yazık ki elektronik kaynakların maliyetinin her geçen gün artması, özellikle üniversiteler gibi araştırma-geliştirme çalışmalarının aktif olarak yürütüldüğü kurumlarda mali açıdan büyük sıkıntılara sebep olmuştur. Elektronik kaynak aboneliklerini yenileyemeyen ya da yeni abonelikler edinemeyen üniversite kütüphaneleri ne yazık ki aranan, istenen bilgiye kullanıcılarını eriştiremez hale gelmiştir. Bilgiye erişimin beklenildiği gibi olmaması bilimsel çalışmaların da sekteye uğraması anlamına gelmektedir.

Üniversitelerde akademik bilgiye erişimin maliyetinin zaman içinde hissedilir oranlarda artması, açık erişim fikrinin doğmasının ve açık arşivlerin gelişmesinin nedeni olmuştur. Bilgiye ücretsiz, kotasız ve yasal bir sınırlama olmadan elektronik ortamda erişmeyi hedefleyen açık erişimin önemi ve kullanımı her geçen gün artmıştır.

Açık erişim süreci, Türkiye'de üniversitelerde ve özellikle de üniversite kütüphanecilerinin öncülüğünde gelişen bir olgu olarak bilinmektedir.

Günümüze kadar üniversite kütüphanelerinin girişimleri ile üniversitelerin çoğunda açık erişim sistemleri geliştirilmiş ve açık erişim temalı bilimsel toplantılar düzenlenmiştir. Ancak açık erişim sürecini daha da geliştirebilmek için gereksinim duyulan politikaların, yasal ve teknolojik alt yapının tamamlanamayışı, üniversite kütüphanelerini ve kütüphanecilerini zor durumda bırakmakta; sürecin ilerlemesinin önünde önemli bir engel olarak durmaktadır.

Bu araştırmada açık erişim olgusunun gelişimi ve amaçlarına yer verildikten sonra, Türkiye'de açık erişim konusunda üniversite kütüphanelerinde yaşanan sorunlar, konuya ilişkin personelin karşılaştığı güçlükler, açık erişimden beklentiler ortaya koymakta ve sürecin yararlılıklarına yönelik saptamalar yapılmaktadır. Açık erişim olgusuna yönelik durum saptaması yapabilmek ve konuya ilişkin sorunları tespit edebilmek amacıyla anket tekniğinden yararlanmak suretiyle veri derlemesi yoluna gidilmiştir. Saptanan bulgular ve değerlendirmeler sonucunda açık erişimin daha ileri düzeyde bir sistem haline gelmesi, açık erişim alanında çalışan personelin daha verimli hizmet verebilmesi ve açık erişim ile ilgili hangi kurumların ya da birimlerin destek vererek açık erişimi hangi noktaya taşıyabilecekleri ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda Türkiye'de akademilere bir açık erişim modeli önerisi de sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Açık erişim, Akademilerde açık erişim, açık erişim modeli

SUMMARY

T.C. Çankırı Karatekin University Social Sciences Institute Master's Thesis Summary

Title of Thesis: Open Access at Academies in Turkey and An Open Access Model Suggestion	
Author	**:** Sibel AKIN
Supervisor	**:** Prof. Dr. Hüseyin ODABAŞ
Department	**:** Department of Information and Record Management
Sub-field	**: ---**
Date	**:** 22.06.2018

The rapid development of technology has made electronic resources more preferrable than printed resources. The opportunities electronic resources offer such as usage support in multimedia, to use the same source with multiple users, and to reach the source quickly at any moment and anywhere have made them more and more attractive day by day. But, unfortunately, the fact that the cost of electronic resources increases day by day has caused financial difficulties especially in institutions such as universities where research and development activities have been actively carried out. The university libraries that can't renew their electronic resource subscriptions, or those that can't acquire new subscriptions unfortunately have become incapable in providing their users to access to requested information. The stoppage of accessing to information also means that scientific works will be interrupted.

The concretely increase in the cost of access to academic knowledge at universities over time has caused open access idea to emerge and open archives to improve. The importance and usage of open access which aims to access to information in free, nonquota way and without any legal limitations are increasing day by day.

The open access process is also known as a phenomenon developing in the leadership of the universities and especially university librarians in Turkey. Until

today, the open access systems have been developed, and open access-themed scientific meetings have been held through the initiatives of university libraries, in the majority of universities. But, the failure in completing the necessary policies, legal and technological infrastructure needed to further improve the open access process has left university libraries and librarians in a difficult situation and it poses an important obstacle for the progress of the process.

As well as mentioning the development and purposes of open access phenomenon; the problems regarding open access, encountered in university libraries in Turkey; the subject related problems faced by the staff; the expectations from open access, and determinations for usefulness of the process have also been discussed in the present study. In order to determine the current situation for the open access and to identify the problems related to the subject, data collection was conducted by using the questionnaire technique.In the light of obtained findings; an open access model has been proposed at the end of the study, in accordance with the situation experienced in the open access processes. As a result of the findings and evaluations; how open access can be made a more advanced system, and how the personnel working in the open access field can provide more efficient services, and which institutions and units related to open access can bring open access to which degree through giving support have been revealed in the study. Accordingly, an open access model has been suggested to the academies in Turkey.

Keywords: Open access, open access at academies, open access model, Turkey

KISALTMALAR

AE	Açık Erişim
ANKOS	Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu
AB ÇP	Avrupa Birliği Çerçeve Programları
BOAI	Budapest Open Access Initative
BMC	BioMed Central
HP	Hewlett Packard
IA	Institutional Archive
IFLA	International Federation of Library Associations and Institutions
KAA	Kurumsal Açık Arşiv
MedOANet	Mediterranean Open Access Network
MIT	Massachusetts Istitute of Technology
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
PLoS	Public Library of Science
ROARMAP	Registry of OA Repository Material Archiving Policies
SPARC	The Scholarly Publishing and Acedemic Resources Coalition
TKD	Türk Kütüphaneciler Derneği
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
ULAKBİM	Ulusal Akademik Ağı ve Bilgi Merkezi
YÖK	Yüksek Öğretim Kurulu

TABLO LİSTESİ

Tablo No **Sayfa No**

Tablo 1: Katılımcılara İlişkin Bilgiler 36
Tablo 2 : Öğretim Üyelerinin A.E Bilgi Yeterliliği 38
Tablo 3 : Öğrencilerin A.E Yeterliliği 39
Tablo 4: Bilim insanlarının A.E. Çekimserliği 40
Tablo 5 : A.E. Zamanla Öneminin Azalma Düşüncesi 42
Tablo 6: A.E. Sorumluluğunun Kütüphanecilere Ait Olması 43
Tablo 7: Kurumlara Göre A.E. Konusunda Eğitimli Personel İhtiyacı 46
Tablo 8: A.E. Konusunda Bilim İnsanları ve Personelin Eğitim İhtiyacı 47
Tablo 9: Kurumlarda Veri/Kaynak Ayıklaması Yapacak Birim İhtiyacı 49
Tablo 10: Elektronik Kaynaklar ve Bütçeleri 50
Tablo 11 : A.E. ve Teknolojik Destek 52
Tablo 12: A.E. Konusunda Bilgi İşlem İle İşbirliği İhtiyacı 54
Tablo 13: Ortak A.E. Programı İhtiyacı 55
Tablo 14: Otomasyon Sistemi Uyumluluğu 57
Tablo 15: A.E. Verilerinin Saklanması İçin Yedekleme Sistemi İhtiyacı 58
Tablo 16 : Yetersiz Teknolojik Alt Yapının A.E Sistemine Olumsuz Etkisi 59
Tablo 17: A.E. Gelişimine YÖK Katkısı 60
Tablo 18: A.E. ve Akademik Teşvik 62
Tablo 19 : Yetersiz Yönetim Desteği 63
Tablo 20: Yasal Düzenleme İhtiyacı 64
Tablo 21: Yasal Düzenlemeler ve Karar Mekanizmaları 65
Tablo 22 : ROMEO Renklerinin Açıklaması 66
Tablo 23: Renklerin Arşivleme Politikası Açıklamaları 67
Tablo 24: Telif Haklarının A.E. Gelişimini Etkileme Durumu 67
Tablo 25: Ambargo Süresinin Yayın Güncelliğine Olumsuz Etkisi 69
Tablo 26: Ulusal A.E. Politikası 71
Tablo 27: Ortak A.E. Modeli İhtiyacı 72

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Konu

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilgi teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte bilgiye hızlı ve daha az maliyetle erişmek önemli bir ihtiyaç halini almıştır. Teknolojik gelişmelerle birlikte araştırma süreçlerinde kaynak kullanımının basılıdan elektronik yayınlara doğru kaydığı da görülmektedir. Özellikle üniversite kütüphanelerinde son yirmi yıldır basılı kaynaklar yerini elektronik dermeye bırakmak zorunda kalmıştır. Bilimsel araştırma sürecinde aynı anda pek çok kaynaktan ve tek bir noktadan bilgiye erişme isteği önem kazanmış ve bunun da etkisiyle bilim insanları tarafından elektronik kaynaklar basılı kaynaklara oranla daha çok kullanılır hale gelmiştir.

Bilimsel araştırmalarda yoğun olarak başvurulan elektronik kaynaklar bilgiye erişimi daha kolay ve hızlı hale getirmiştir; ancak araştırma süreçlerinde daha önce görülmeyen bir takım sorunlar da bu süreçle birlikte yaşanmaya başlamıştır. Özellikle en çok yaşanan sorun, elektronik kaynakların maliyetinin yüksek olması ve bu durumun hem bilim insanlarına hem de kütüphanelere ve/veya bağlı bulundukları kurumlara büyük külfetler getirmesidir. Açık erişim, bu sorunlar neticesinde tüm dünyada başlatılan, sürekli olarak gelişim gösteren ve kullanımı yaygınlaşan bir yayıncılık biçimidir..

Açık erişim fikri, bilimsel yayınların internet üzerinden ücretsiz ve engelsiz bir biçimde yayınlanması düşüncesi ile başlamış ve günümüzde bilgi kaynaklarına erişim açısından gittikçe önemli hale gelmiştir. Açık erişim, tanım olarak bilimsel kaynakların elektronik ortamda hiçbir yasal engele ve ücrete tabi olmaksızın kullanıcılar tarafından tam metin olarak erişilebilmesi, çoğaltılabilmesi ve dağıtımının sağlanabilmesidir. Son zamanlarda açık erişim özellikle akademik camia olmak üzere pek çok kurum tarafından benimsenen ve yazılım sistemleri aracılığı ile uygulanan bir platform olarak görülmektedir. Açık erişim sürecinin Türkiye'deki geçmişi çok eski yıllara dayanmamaktadır. Bu nedenle sistemin kurulumu, kullanımı,

yönetimi ve denetimi konuları başta olmak üzere işletiminin tam anlamıyla olgunlaşması zaman alacaktır. Süreç içinde yaşanan pek çok olumsuz durum, açık erişim sisteminin Türkiye'deki gelişimine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de açık erişim sisteminin akademilerde[1] kullanımı, açık erişim için oluşturulan stratejik uygulamalar ve politikalar, açık erişimin önemi ve akademilerde açık erişim sisteminin oluşturulması ve kullanılması sürecinde yaşanan olumlu ve olumsuz durumlar araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

1.2. Amaç ve Hipotez

Bilgi, geçmişten günümüze tüm dünyada kullanılabilecek ve sahip olunabilecek en değerli hazinedir. Bu sebeple insanoğlu bilgiye erişebilmek adına her zaman yeni ve etkili yöntemleri keşfetme çabası içinde olmuş, bilgiye erişebilmek adına teknolojik gelişmelerin sağladığı unsurlardan faydalanılmıştır. Günümüzde bilgiye erişimde en etkili çözüm olarak kullanılan araç bilişim teknolojileridir Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilgisayar ve internet kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte, bilginin elektronik ortamlarda üretilmesi, yayılması ve yönetilmesine ilişkin pek çok sorun da gündeme taşınmıştır. Basılı kaynaklara oranla bilgiyi daha hızlı bir biçimde hizmete sunan elektronik kaynaklar, özellikle akademik camiadaki bilim insanları tarafından daha yaygın olarak kullanılır hâle gelmiştir. Ancak zamanla elektronik kaynakların maliyetinin artması pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Bu anlayışla ortaya çıkan açık erişim olgusu ise bilim insanlarına bir alternatif oluşturmuş ve özellikle akademik camiada açık erişim sistemlerine önem verilmeye başlamıştır. Ancak henüz çok yeni olması nedeniyle açık erişim olgusu, gerek politika geliştirememek, gerekse açık erişim sistemlerini kuramamak ve/veya yönetememek gibi sıkıntılara neden olmaktadır. Türkiye'de üniversiteler genelinde açık erişim modelinin ve sisteminin belirli ilkeler altında standart bir çerçeve içine oturtulması, dolayısıyla sistem paydaşlarının benzer yapılarla muhatap olması ve araşırmacıların da kaynaklara aynı standartlar içinde erişmesi önemli bir gereksinimdir. Bu bağlamda araştırmanın amacı:

- Türkiye'de akademilerde açık erişim konusunun gelişimini ve gidişatını incelemek,

[1] Araştırma kapsamında "Türkiyedeki akademiler" ifadesi ile anlatılmak istenen Türkiyedeki üniversitelerdir.

- Açık erişim çalışanlarının görüşlerini almak ve bu doğrultuda akademilerdeki açık erişimin durumunu ve gereksinimlerini saptamak,
- Yaşanan sorunlar ve olumlu süreçler eşliğinde daha iyi bir sistem oluşturabilmek için açık erişim modeli geliştirmek ve öneriler ortaya koymaktır.

Araştırma sonunda Türkiye'de akademi kütüphanelerinde açık erişim temelinde durum saptayıcı şu soruların yanıtları aranmaya çalışılmıştır:

- Akademilerde bilim insanlarının açık erişim konusunda farkındalıkları var mıdır?
- Akademik kütüphanelerde açık erişimin gelişmesine yönelik yeterli alt yapı var mıdır?
- Akademik kütüphanelerde kurumsal açık arşivlerin gelişimi için personel yeterli midir?
- Açık erişim sistemi yasal bir çerçeveye alınmalı mıdır?
- Kütüphaneciler açık erişim konusunda yeterli eğitime sahip midir?
- Kütüphanecilerin açık erişim ve kurumsal arşivler ile ilgili tutumları nelerdir?
- Açık erişim sisteminde bulunması gereken unsurlar nelerdir?
- Akademilerde açık erişim konusunda ortak bir sistem ve modele ihtiyaç var mıdır?

Araştırmanın amaçları doğrultusunda hipotezler şu şekilde belirlenmiştir:

- Türkiye'de akademilerde açık erişim farkındalığı mevcuttur;
- Akademi kütüphanelerinde personelin açık erişim konusunda eğitim yeterli değildir;
- Akademilerde kullanılan açık erişim sistemi alt yapı, kaynak, personel gibi sebeplerden dolayı yeterli değildir;
- Türkiye'de akademilerde ortak bir açık erişim modeline ihtiyaç vardır;

- Kurumsal açık arşivlerde yaşanan sorunların büyük ölçüde yasal düzenleme boşluğundan kaynaklanmaktadır;
- Açık erişimin akadamilerde beklenilen düzeyde benimsenememesinin nedeni üst yönetimin yeterli ilgiyi göstermemesinden kaynaklanmaktadır.

1.3. Kapsam

Konunun toparlanması ve değerlendirilmesinde birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Konunun teorik yönünün irdelenebilmesi için literatür taraması yapılmış ve elde edilen kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışmada Türkiye genelinde akademilerde açık erişim ile ilgilenen kütüphaneciler ya da diğer çalışanlara ilgili sorular yöneltilmiştir. Bulguların Türkiye'de bütün akademileri doğru temsil edebilmesi için katılımcıların homojen olmasına önem verilmiştir. Çalışma bu yönüyle durum saptayıcı bir araştırma olma özelliğine sahiptir.

Kurumlarında açık erişim sistemlerinin kurulması ve yönetilmesi sorumluluğu olan kütüphaneci ve diğer çalışanlara bir takım sorular yöneltilmiş ve konu hakkında aşağıda belirtilen durumlarla ilgili veri elde edilmiştir:

- Memnuniyet düzeyi,
- Bilim insanları tarafından sistemin desteklenip desteklenmediği,
- Kurum tarafından açık erişime önem verilip verilmediği,
- Açık erişim sistemini kullanırken hangi birimlere ihtiyaç duyulduğu,
- Açık erişim sisteminde yaşanan olumlu-olumsuz durumlar,
- Açık erişim politikalarının durumu,
- Açık erişim ile ilgili doğrudan birimlerinin var olup olmadığı ve ihtiyaç duyup duymadığı,
- Kurulan açık erişim sisteminden ve Türkiye'deki durumdan beklentilerinin neler olduğu gibi hususlar bir takım sorular sorulmak suretiyle saptanmıştır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Açık erişimin amacı, bilimsel bilgi gereksinimini karşılamak ve çalışma alanına katkı sağlamak amacıyla kullanıcılara bilimsel kaynakların ücretsiz bir biçimde tam metin olarak sunulmasıdır. Kurumların teknolojik gelişmelerin etkisi ve katkısıyla açık erişim çalışmalarına olan eğilimleri sürekli orarak atmaktadır. Özellikle akademik kurumlar, diğerleriyle olan iletişim oranını arttırarak kendi saygınlığı yükseltmek ve bilimsel çalışmalara daha fazla katkı sağlamak amacıyla açık erişim sistemini daha etkili kullanma çabası içindedir. Çalışmada Türkiye'deki akademilerde açık erişim sistemi, koşulları, araştırmacılar tarafından kullanımı ve sistem üzerinde yaşanan sorunlar değerlendirilerek, akademilerde açık erişim olgusunun genel durumu hakkında saptamalar yapılmaktadır. Bulgular sonucunda daha nitelikli açık erişim politikalarının geliştirilmesi, açık erişim sisteminin daha verimli yapılara dönüştürülmesi ve sistemden daha fazla verim sağlanmasına yönelik olarak çözüm önerileri geliştirilmiştir. Tasarlanan model ve çözüm önerilerinin hayata geçmesi söz konusu olduğunda, Türkiye'de akademilerde açık erişim uygulamalarına verilen önem artacak, sistemin işletimi kolaylaşacak, bilgi erişimi daha verimli ve sistematik bir yapı içinde sunulabilecektir.

1.5. Kavramsal Çerçeve

Açık erişim olgusu, bilimsel yayınların internet üzerinden ücretsiz bir biçimde yayınlaması düşüncesi ile başlamış ve günümüzde bilgi kaynaklarına erişim açısından gitgide önemli hale gelmiştir. Açık erişim tanım olarak bilimsel kaynakların elektronik ortamda hiçbir yasal engele ve ücrete tabi olmaksızın kullanıcılar tarafından tam metin olarak erişilmesi, çoğaltılması ve dağıtılması yaklaşımı ve bu yaklaşım üzerinde geliştirilen yapıdır. Son zamanlarda açık erişim, özellikle akademik camia olmak üzere pek çok kurum tarafından benimsenen ve yazılım sistemleri aracılığıyla uygulanan bir olgu olarak kabul görmektedir. Konu hakkında durum saptamaya ve yaşanan gelişmeleri irdelemeye yönelik önemli bir kaç kaynakta, açık erişim olgusunun geleceğine ilişkin saptamalara yer verilmektedir.

Karasözen, Zan ve Atılgan (2010, s. 236), açık erişimin bazı ülkelerle Türkiye açık erişim uygulamaları üzerinde karşılaştırmanın yapıldığı çalışmalarında; devletin

bilimsel politikalar oluşturan birimlerine, akademilere, bilimle ilgilenen ve gelişmesine katkı sağlayan kurumlara ve özellikle de kütüphanecilere önemli görevler düştüğünü belirtmektedirler. Bilginin yaygın olarak kullanılabilmesi, ekonomik açıdan öneminin farkındalık sağlayabilmesi bilginin erişilebilir olmasına ve kullanılabilmesine bağlıdır. Bu anlamda kurumsal arşivlerin ve açık erişim sistemlerin önemi de yapılan çalışmada özellikle vurgulanmıştır.

Kayaoğlu (2006, ss. 29-60), açık erişimin Türkiye için önem ve anlamını anlatan çalışmasında bilgiye engelsiz ve ücretsiz bir biçimde tam olarak erişebilme fikrine dayalı olarak geliştirilen açık erişimin, özellikle kamu tarafından desteklenmesinin çok önemli ve kalıcı değişiklikler getireceğin ifade etmiştir. Açık erişimin özellikle bilimsel dergi yayıncılığının fiyat artışından kaynaklanan sorunlara kesin bir çözüm olacağını belirtmiştir. Çalışmada kamu tarafından kamu yararına yapılan bilimsel çalışmaların, yine kamu yararına engelsizce kullanılmasının yararları ve bu süreçte açır erişimin roller anlatılmaktadır. Diğer yandan açık erişim modeline ilişkin sorunlar ve uygulama problemlerinin, açık erişime olan güveni azalttığı ve açık erişim hareketini zayıflatmaya başladığı saptaması yapılmaktadır.

Tonta (2006, ss. 2-6), konu ile ilgili bir çalışmasında bilimsel araştırmalarda kaynaklara ücretsiz ve tam bir biçimde erişmenin diğer bilimsel araştırmaların gelişimine katkı sağlayacak, aynı zamanda araştırmaların erişimini hızlandıracak bir gereksinim olduğunu belirtmektedir. Böylelikle araştırmacılar daha fazla ve farklı kaynaktan kolaylıkla beslenebilecek ve araştırmalarını zenginleştirebileceklerdir. Kamu tarafından kamu yararına yapılan araştırmaların görünürlüğünü artırmak için kurumların açık erişimi yaklaşımını desteklemeleri ve açık erişim politikaları oluşturmaları önemlidir. Aynı zamanda bilim insanlarının atama ve yükselme koşulları arasında açık erişimli yayınların olması şartı aranmalıdır.

Odabaş ve Odabaş (2012, ss. 355-370), açık dergi yayıncılığı ile ilgili çalışmalarında, akademilerde üretilen bilimsel bilginin geniş çevrelerde kullanılmasının bilimsel bilginin sistematik şekilde arşivlenmesina ve paylaşılmasına olumlu katkılar sağlayacağını ve bu şekilde bilimsel gelişmelerin daha fazla hız kazanacağını belirtmiştir. Açık erişim olgusuna akadamilerin verdiği desteğin çok önemli olduğu belirtilmiş ve Türkiye'de açık arşiv ve açık erişim konularında en büyük ve önemli desteğin akademilerce sağlandığı saptaması.

Odabaş (2016, s. 805), gelecekte kütüphaneler ve üniversite kütüphanelerinde yenilikçi yaklaşımlar adlı çalışmasında farklı ülkelerdeki kaynakların yan yana getirilerek farklı sonuçlar elde edilebileceğini belirtmiş ve işlenmiş verilerin dışında ham verilerin de açık erişim sistemleri ile paylaşılmasının kaynak zenginliğine imkân sağlayabileceğini savunmuştur.

Binici ve Odabaş (2013, s. 373), Arşiv Emektarlarına Armağan adlı eserde yer alan Öğretim Elemanlarının Açık Erişime Karşı Tutumları: Atatürk Üniversitesi Örneği çalışmasında kamu kaynaklı yada bireysel olan yayınlara erişim sağlanamaması sebebiyle bilim dünyasında fırsat eşitsizliği yaratıldığını ve açık erişimin bu soruna çözüm olabileceğini savunmuşlardır.

Polat (2006), Bilimsel Bilgiye Açık Erişim ve Kurumsal Açık Erişim Arşivleri çalışmasında açık erişimli dergilerin sayısının artmasının ve kamuda açık erişlim arşivlerinin oluşturulmasının, açık erişim girişimi adına yapılabilecek en önemli iki faaliyet olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte açık erişimli yayın modellerinde nitelikli çalışmalardan asla uzak kalınmamasını, ticari kaynaklar ile aralarında kalite farkının olmamasını özellikle belirtmiştir.

1.6. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada Türkiye'deki akademilerde açık erişim olgusunun durumunu saptamak ve sorunları belirlemek amacıyla araştırma yöntemi olarak "betimleme yöntemi"nden; veri derlemesi sürecinde ise anket tekniğinden yararlanılmıştır.

Araştırmada betimleme tekniğine uygun olarak evreni temsil ettiği düşünülen bir gruba dayalı çalışma yapılmış ve genelleme sağlanmıştır.

Betimleme yöntemi, mevcut zaman diliminde yaşanan olayların daha önceki olaylarla olan ilişkilerini ele alarak etkileşim sağlamayı hedef edinir. Bu yönteme dayalı araştırmalarda 'ne yapmalıyız', 'ne isteniyor', 'durum nedir', 'nereye gidilmeli' gibi sorulara, o güne ait güncel verilere dayanarak yanıtlar aranmaya çalışılır (Kaptan, 1995, ss. 63-64).

Araştırmada mevcut durumu ortaya koyma, eksikleri ifade etme ve çözüm önerileri sunmaya yönelik olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket, herhangi bir konuda durum saptaması yapmak amacıyla bir gruba oluşturulan, kişilerin bilgilerini, görüşlerini ve tutumlarını ortaya çıkarmak için hazırlanan veri toplama aracıdır

(Ekiz, 2007, s. 146). Araştırmada teknolojik imkânlardan da yararlanılarak Türkiye'de akademi kütüphanelerinde açık erişim süreçlerinde görevli olan personele yönelik anket uygulaması yoluna gidilmiştir.

Ankette üçü açık uçlu 6 olgusal soru, 34 yargısal soru bulunmaktadır.

Ankette Likert tipi derecelendirme soruları sorulmuştur.

Anket uygulaması 14.07.2015 - 15.08.2015 tarihleri arasında yapılmıştır.

Araştırma kapsamın doğrultusunda anket, Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde açık erişim alanında görev yapan çalışanlara ve kütüphanecilere uygulanmıştır.

2. BÖLÜM

BİLGİYE ERİŞİM VE AÇIK ERİŞİM OLGUSU

2.1. Bilgiye Erişimin Tanımı

Bilgi erişim, bilgi ihtiyacı olan kişinin aradığı ve istediği bilgiye ulaşabilmek için bilgiyi tarama ve toplama gibi eylemlerle oluşturduğu bir yol olarak tanımlanabilir. Yapılan çalışmalarda bilgiye erişim için pek çok tanım ortaya koyulmuştur. Yeni bir kavram olmadığı için bilgiye erişim ve bilgiye erişim süreçleri ile ilgili literatürde pek çok kaynak bulmak mümkündür.

Gürdal'a göre bilgiye erişim; "Bilgiyi seçen, ihtiyaç duyduğu bilgiye ulaşmaya çalışan kullanıcı ile bilgiyi kullanma için arşivleyen ya da depolayan bilginin" kaynağı arasındaki sirkülasyondur. Sirkülasyon sürecinde bilgiye erişim için farklı teknikler kullanılabilir. Bu kullanıcının bilgi arama davranışına göre değişmektedir. Bilgiye erişim, kullanıcının bilgi kaynağından bilgiyi çekip alması bu eylemin en önemli ve asıl unsurudur (Gürdal, 2009, s. 162). Bilgiye erişim kavramına bu bağlamda bakıldığında erişim sağlanacak kaynakların biçiminin önemi yoktur. Bilgiye erişim eyleminin asıl anlattığı eylem, formatı ya da sistemi ne olursa olsun her hangi bir yazı taşıyıcısından bilginin alınmasıdır.

Bilgiye erişimenin ilk yolu bilgi edinme gereksiniminden geçer. Yeni bir şeyler yaratma ya da keşfetme arzusu bilgi gereksiniminin doğmasının nedenidir ve bu durumda bilgiye erişim ihtiyacı başlar. Ancak istenen ve işe yarayacak olan bilgiye erişim sağlamak düşünüldüğü kadar basit değildir. Özellikle günümüzde ihtiyaç duyulan tam ve doğru bilgiye erişmek elektronik kaynakların fazlalığı sebebiyle büyük bir kaos ortamı yaratmaktadır.

Bilim çağı olarak adlandırılan içinde bulunduğumuz zaman göz önüne alınırsa artık bilgiye erişimin pek çok farklı yolu ve kullanılacak pek çok sistemi bulunmaktadır. Örneğin, kütüphanelerde büyük oranda basılı kaynakların hizmete sunulduğu geçmiş dönemlerde, bu kaynaklara erişebilmek için kart kataloglardan yararlanmak zorunluluktu. Ancak günümüzde elektronik kaynakların yaygın olarak kullanılması bilgiye erişim sisteminin de değişmesine sebep olmuştur.

Sürekli olarak gelişen ve değişen bilgi teknolojileri, bilgi paylaşımını arttırmış ve pek çok formattaki bilginin birden fazla kanal aracılığı ile sunulmasına olanak sağlamıştır. Fırsat olarak algılanan bu durum aslında bilim ve bilim insanları için de büyük tehdit unsuru olmaktadır. İhtiyaç duyulan bilgiye erişimde seçicilik zorlaşmakta ve içerik unsurları yok sayılmaktadır (Keten, 2012, s. 486). Bilgiye erişim sistemi içinde bulunan mevcut bilgiye erişimin tam, doğru, zamanında ve yeterli bir biçimde kullanıcıya eriştirilmesi önemlidir. Bu bağlamada alternatif bilginin oldukça fazla olduğu günümüzde en büyük görev ise kütüphanecilere düşmektedir. Bilgi profesyoneli olarak yetiştirilen kütüphaneciler hangi formatta olursa olsun sistemli bir biçimde bilgiye ihtiyaç duyan kullanıcıya bilgiyi eriştirmekle yükümlüdürler.

Günümüzde bilgiye erişebilmek için farklı yöntemler ve araçların tercih edildiği bilinmektedir. Özellikle son zamanlarda kullanıcıların elektronik kaynaklara yönelmesi ve bilgisayar ortamında internet üzerinden bilgiye erişim çabaları gözle görülür düzeyde artmıştır. Özellikle akademilerde kullanıcılar basılı kaynaklara oranla elektronik kaynakları tercih etmektedirler; çünkü elektronik kaynaklara erişim kullanıcıya zaman ve emek tasarrufu sağlamaktadır. Ancak elektronik kaynak kullanımının sağladığı avantajlar maddi zorluklar yaşatmakta, bilgiyi sunan ve eriştiren kurumlarda çeşitli sorunlara neden olma gibi bedeller ödettirmektedir. Elektronik kaynakların özellikle kütüphanelere maddi açıdan külfet getirdiği bilinmektedir. Bu sebeple bilgiyi sunmak ve bilgiye eriştirmek adına geliştirilen yeni oluşumlar mevcuttur. Son zamanlarda bu yeni oluşumlara tüm dünyada geçerliliği olan açık erişim sistemi de dâhil olmuştur. Açık erişim sistemleri kullanıcılara gerekli tam metin bilgiyi hızlı ve özellikle ücretsiz bir biçimde eriştirmekte ve özellikle akademik camiada bilim dünyasına kazanımlar sağlamaktadır.

2.2. Açık Erişim

2.2.1. Açık Erişimin Tanımı

21. yüzyılın başından itibaren, araştırmacıları destekleyen akademiler ve bilimsel araştırma kuruluşları tarafından, kurumlarında üretilmiş bilimsel çalışmaların içeriklerini bir araya getirerek tam metin ve ücretsiz olarak bilgiye ulaşmak isteyen herkese bilgiyi sunma girişimleri, kurumsal açık arşiv (KAA) ifadesiyle bilimsel iletişim sürecinde yer almaya başlamıştır. Kurumsal Açık Yayın Arşivi olarak da

adlandırılabilen kurumsal açık arşiv/kurum arşivi (KAA - Institutional Repository (IR), Institutional Archive (IA)), bir ya da daha fazla akademinin ya da bilimsel kurumun bilimsel bilgi birikimlerini kaydeden, engelsiz biçimde erişime sunan ve uzun süreli muhafaza edebilen dijital derme hizmeti şeklinde tanımlanabilmektedir (Tonta, 2006).

Açık erişimin esas amacı, bilgi gereksinimi duyan kullanıcıların yapılan araştırmalara ve araştırmaların sonuçlarına rahatlıkla erişim sağlayabilmelerini destekleyerek yapılacak yeni araştırmaların önünü açmaktır. Basılı kaynaklara ve içerdikleri bilgilere erişmek her zaman zor olmuştur. Aynı kaynağı aynı anda birden çok kullanıcının yararlanma şansı yoktur. Ancak internet ortamından elektronik kaynakların kullanımının en azından kullanıcı sınırlaması olmadığı için erişim imkânı daha kolaydır ve bu sebeple tercih sebebidir (Tonta, 2006).

Bilimsel bilgiye erişim konusunda yaşanan engeller açık erişim kavramının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Ticari firmaların elinde bulunan bilimsel yayınların çok yüksek fiyatlarla kullanıcılara sunulması bilimsel bilgiyi sunan muhattapları ve kullanıcıları harekete geçirmiş ve bilimin ilerlemesi adına çözüm yolları arayarak açık erişm fikrini ortaya atmışlardır (Polat, 2006, s. 74).

Açık erişim kavramı Türkiye gündeminde yeni yer bulan ve kabul gören bir kavramdır. Yapılan çalışmalarda açık erişim olgusuna ilişkin pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımların hemen tamamında vurgulanan unsurlar ve eylemin amacına yönelik benzerlerlik bulunmaktadır. Tanımlarda, elektronik ortamlarda hiçbir yasal engele ve ücrete tabi olmaksızın kullanıcılar tarafından tam metin olarak erişme, çoğaltma ve dağıtma özgürlüğünün vurgulandığı görülmektedir.

Bilimsel yayınlara açık erişim ile erişebilme fikri ilk kez Stevan Harnard'ın 27 Haziran 1994'de bir tartışma listesine gönderdiği öneri ile ortaya çıkmıştır (Tonta, 2015, s. 242). Bireyler ve kuruluşlarca gerçekleştirilen bazı açık erişim çalışmaları sonucunda açık erişim fikri tüm yönleriyle ele alınmış ve o günden sonra ortak pek çok çalışma sürdürülmüştür. 2000'li yıllarda uluslararası toplantılar gerçekleştirilmiş ve 2002 yılında açık erişim kavramı ilk kez Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nin (Budapest Open Access Intiative) deklerasyonunda kayıt altına alınmıştır. Bu bildiride açık erişim, hakemli dergilerde yayınlanan makalelere internet ortamından ücretsiz olarak elde edilebilirliği kastedilmiş ve bu makalelerin kullanıcılar

tarafından okuma, çoğaltma, bilgisayara indirebilme, tarama ya da tam metinlere link verebilme, teknik engel olmaksızın yasal olarak kullanabilme, telif hakkı için yazara atıf yapma şeklinde tanımlanmıştır (Budapest Open Access Initiative, 2002)

Budapeşte bildirisinde açık erişimin tanımına detaylı olarak yer verilse de bilgi kaynaklarının uzun süreli muhafaza edilmesi konusuna değinilmemiştir. Bu sepele bu eksikliği gidermek amacıyla 11 Nisan 2003 tarihinde ABD'de çeşitli dernekler ve bilim insanlarının katılım sağladığı bir toplantı düzenlenmiş, açık erişim tanımına dair kararlar alınmış ve 20 Haziran 2003'de Açık Erişim Yayıncılığı Üzerine Bethesda Bildirimi (Bethesda Statement on Open Access Publishing) yayınlanmıştır (Kayaoğlu, 2006, s. 35).

Yazar (lar) ve telif hakkı sahibi (sahipleri), tüm kullanıcılara [eserlerine] ücretsiz, geri alınamaz, dünya çapında, sürekli araştırma ve kamuya gösterme, [ayrıca] kaynağını tam metin vermek koşuluyla, sorumluluğu üstelenebilecek her türlü amaç için herhangi bir dijital ortamda eserin türevlerini oluşturma ve dağıtma izni yanında, sınırlı sayıda kopyayı kişisel kullanım için basma hakkını vermelidir (Kayaoğlu, 2006, s. 37).

Bir eserin tam sürümünü, tüm ek materyalleri ve izin belgesiyle birlikte, yayınından hemen sonra uygun bir standart elektronik formatta ve bir akademik kurum, bir bilim derneği, bir hükümet kuruluşu ya da yerleşik bir başka kurum tarafından desteklenen, açık erişimi, sınırsız dağıtımı, karşılıklı işlerliği ve uzun süreli arşivlemeyi gerçekleştirmeye çalışan en az bir çevrimiçi arşivde depolanmalıdır (Bethesda, 2003).

Bethesda ve Budapeşte bildirilerinden sonra 22 Ekim 2003'de Max Planck Enstitüsü tarafından Berlin'de bir bildiri daha düzenlenmiştir ve Fen ve İnsan Bilimlerindeki Bilgiye Açık Erişim Üzerine Berlin Bildirgesi (Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Science and Humanities) yayımlanmıştır (Openaccess, 2003). Diğer bildirilere ek olarak bu bildiride açık erişim konusunda araştırmacılara teşvik sağlanması çalışmaların belli standartlarda depolanması ve bu konuda tedbirler alınması gerekliliği belirtilmiş ve uzun süreli arşivleme konusunun önemine vurgu yapılmıştır (Ertürk, 2008, s. 40).

2.2.2. Açık Erişim Olgusunun Gelişimi

Bilim dünyasında oldukça önemli yer tutan bilimsel dergiler 17. yüzyıldan bu yana bilimsel bilginin paylaşılmasını, güncel gelişmelerden haberdar etmeyi, bilimsel katkıların kimler tarafından yapıldığını, hakem aracılığıyla kaliteli bir biçimde bilginin güven altına alınmasını sağlayan ve aynı zamanda arşiv görevini üstlenen kaynaklardır. Teknolojinin de katkısı ile birlikte bilimsel dergi yayıncılığı yerini elektronik dergi yayıncılığına bırakmıştır. Bu şekilde basılı bir biçimde yayın yapmasına oranla işlevini daha hızlı sürdürür hale gelmiştir. Kayaoğlu'na göre (2006, s.46) basılı bilimsel dergilerin daha güvenilir olmasını sağlayan hakem unsuru, oluşturulan bilimsel yazıların daha geç yayınlanmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple bilimsel çalışmalar güncelliğini yitirmektedir. Üstelik buna rağmen fiyat artışındaki yükseliş basılı dergilerin olumsuz eleştiriler almasına sebep olmuştur. Basılı yayıncılığın bu olumsuzluklarına teknolojik dünyasında yaşanan gelişmeler yeni bir seyir kazandırmıştır; kabaca son yirmi yıldır dergi yayıncılığını elektronik dergi yayıncılığına dönüştürmüştür. Bu şekilde bilimsel bilginin daha güncel ve hızlı bir biçimde yayılması kolaylaşmıştır; ancak fiyat konusundaki olumsuz durum halen ortadan kalkmamıştır.

1970'lere kadar kaynakların, özellikle basılı dergi sisteminin işleyişi olumlu bir biçimde sürdürülmüştür; ancak basılı dergilerin git gide mali değerinin yükselmesi ve yayıncıların bu durumu ticari bir hedef doğrultusunda kullanmaları ekonomik açıdan kurumlara külfet getirmeye başlamıştır. Bilimsel basılı dergilerdeki fiyat artışı elektronik dergilere geçişten sonra katlanarak devam etmiştir. Yayıncılığı ticari bir biçimde kullanan büyük firmalar, elektronik ortamdaki kaynaklardan daha büyük ekonomik getiri sağlamak amacıyla, kurumlara sundukları yayınları bir paket kapsamında düzenleyerek pazarlamaya çalışmış ve mevcut kâr payını artırmayı hedeflemişlerdir (Kayaoğlu, 2006, s. 44).

Elektronik kaynakların fiyatlarının yükselişini gözlemleyen meslek grupları öncelikle kütüphaneciler ve bilim insanları olmuştur. Bu durumdan doğan sorunları fark ederek çözüm üretmek amacıyla bilimsel bilgiye ulaşmanın ücretsiz yollarını aramaya çalışmışlar ve bunun neticesinde açık erişim kavramının ortaya çıkmasında aracı olmuşlardır (Kayaoğlu, 2006, s. 33)

Dergi krizilinin ortaya çıkması ile birlikte yaşanan sorunlar açık erişimin gelişmesine neden olan unsurlardan biridir. Gelişmiş ülkelerin dahi başa çıkamadığı bu sorun Türkiye'yi de büyük bir oranda etkilemiştir. Üniversitelerin tek başına bu problem ile başa çıkması zor olacağından kütüphane konsorsiyumu oluşturulmuş ve konsorsiyum açık erişimin en büyük destekçilerinden olmuştur (Yıldızeli, 2007, s.50).

Açık erişim kavramının ortaya çıkmasında etkili olan en önemli unsur belirtildiği gibi elektronik kaynakların çok yüksek fiyatlara sunulmasıdır. Akademik camiada bilim insanlarına bu elektronik kaynakları sunmak kurumlara mali açıdan oldukça külfet getirmektedir. Maliyetin artmasıyla birlikte bir çok akademi kütüphanesi pek çok elektronik yayının aboneliğini iptal etmek zorunda kalmış ve/veya hiç abone olamamıştır. Bunun bir sonucu olarak da bilim insanları bilimsel araştırmaları için gerekli olan kaynaklara ulaşamamakta ve camiaya bilimsel katkılar sağlayamamaktadır. Açık erişim olgusu temelde bu nedene bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Tanımlarda da ifade edildiği gibi açık erişim, bilimsel kaynakların elektronik ortamda hiçbir yasal engele ve ücrete tabi olmaksızın kullanıcılar tarafından tam metin olarak erişilebilmesi, çoğaltılabilmesi ve dağıtımının sağlanabilmesini hedeflemiş; bu amaç doğrultusunda geliştirilmiş ve ortaya çıkan problemlere karşı çözüm aracı olarak kullanılmıştır.

2.2.3. Dünden Bugüne Açık Erişim

1990'lı yıllardan sonra elektronik kaynak kullanımı basılı kaynak kullanımına oranla artmıştır. Bilimsel araştırmalar sonucu yapılan çalışmalara erişim sağlamak için özellikle internet ortamından yararlanılmış ve erişimin daha az maliyetli ve daha kapsamlı yapılabilmesi için yeni arayışlar başlamıştır. Ekonomik açıdan bilgiye erişimi ağlayacak yeni modeller bu dönemden sonra keşfedilmeye başlamıştır (Tonta, 2006, s. 2)

Açık erişim fikrinin ortaya atılmasının temelinde bilimsel dergi yayıncılığının baş göstermesi yatmaktadır. Dr. Harnard 1989 senesinde ilk kez bilimsel dergi yayınlayarak bilim dünyasının ilgisini çekmeyi başarmış ve yine 1994 senesinde yıkıcı öneri tanımlamasıyla açık erişim fikrini bilim dünyasına kazandırmıştır. Bilimsel eserlerin web ortamında belli formatta ücrete tabi olmadan erişime sunulmasını önermiştir ve böylece kurumsal olarak da açık erişim fikrinin oluşmasına sebebiyet vermiştir. (Harnad ve Brody, 2004).

Açık erişim adına yapılan ilk çalışmalar 2002 tarihli BOAI girişimi başlatılmıştır. (Budapest Open Access Initiative, 2002). BOAI girişiminden sonra açık erişimle ilgili pek çok bildiri yayımlanmıştır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkün:

- Budapeşte Açık Erişim Girişimi - 14 Şubat 2002.
- Bethesda Açık Erişim Yayıncılığı Bildirgesi - 20 Haziran 2003.
- Berlin Fen Bilimleri ve İnsani Bilimlerde Bilgiye Açık Erişim Bildirgesi - 22 Ekim 2003.
- BM Bilgi Toplumu Dünya Doruk Toplantısı Bildirgesi - 12 Aralık 2003.
- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) Kamu Destekli Araştırma Verilerine Erişim Bildirgesi - 30 Ocak 2004.
- IFLA Bilimsel Literatüre ve Araştırma Dokümantasyonuna Açık Erişim Bildirgesi - 24 Şubat 2004" (Tonta, 2006).

2000'li yıllara gelindiğinde konunun alan mensupları tarafından irdelenebilmesi için çeşitli uluslararası toplantılar düzenlenmiştir. Kurumsal anlamda açık erişim olgusu tartışılmaya başlamış ve ilk kez 1-2 Kasım 2001 yılında Açık Toplum Enstitüsü Budapeşte'de bir çalıştay düzenleyerek Budapeşte Açık Erişim Bildirisi'ni yayımlamıştır. Bildiride açık erişim tanımı şu şekilde yapılmıştır: Bilimsel literatürün internet aracılığı ile maddi, yasal ve teknik engel olmaksızın erişilebilir, okunabilir, kaydedilebilir, kopyalanabilir, taranabilir, tam metne bağlantı verebilir, veri olarak yazılımlara aktarılabilir ve her türlü yasal amaç için kullanılabilir biçimde kamuya ücretsiz olmasıdır (Budapest Open Access Initiative, 2002).

Budapeşte Bildirisi'nden sonra 11 Nisan 2003 tarihinde ABD'de pek çok bilim insanı ve bilim dernekleri, Howard Hughes Tıp Enstitüsü'nde toplanmış ve Budapeşte bildirisinde eksik gördükleri, özellikle uzun süreli depolama ve arşivleme konusu üzerine görüş bildirmişler ve 20 Nisan 2003'te Budapeşte Bildirisi'ni de destekleyen Bethesta Açık Erişim Yayıncılığı Bildirisi'ni yayımlamışlardır. Bu bildiride Budapeşte Bildirisi'ne ek olarak bilimsel yayınların uzun süreli korunmasına, kendi kendine arşivlemeye, kurumsal açık yayın arşivi fikrine değinilmiş ve ticari yayıncılara uygun seçenekler sunulmuştur 22 Ekim 2003'de Max Planck Kurumu ve Çevirim İçi Avrupa Kültür Mirası birlikteliğinde Berlin'de önceki

yayımlanan Budapeşte ve Bethesda bildirilerini destekleyen bir bildiri yayımlanmıştır. Bu bildiride asıl vurgu yapılan konu mali olarak araştırma desteği alan bilim insanlarının çalışmalarını açık erişimde yayınlaması konusunda teşvik edilmesi ve kurumsal arşivlerde depolama konusunda dikkat edilmesidir. Berlin bildirisi 237 kuruluş tarafından imzalanmış ve açık erişimin temeli olarak Ağustos 2007'den itibaren tarihe geçmiştir (Ertürk., 2008, s. 42).

Açık erişim kapsamında yer alan açık erişim dergiler ise ilk kez 2000'li yıllarda Public Library of Science (PLoS) ve BioMedCentral (BMC) grubu ile ortaya çıkmıştır. 2015 yılı itibari ile PLoS'da bugüne kadar yayınlanmış 140.000 hakemli makale bulunmaktadır. Bu platformdan aylık 11.6+ milyon görsel materyal ve 1.9+ milyon makale indirilmektedir (PLoS, 2015). BMCl'de ise 2015 yılı verilerine göre 289 hakemli açık erişim dergiye erişmek mümkündür (BioMedCentral, 2015). Açık erişim dergi yayıncılığı kendi sunucularında arşivlenen ya da depolanan bilimsel makalelere engelsiz bir biçimde erişim sağlayan, hiçbir ücret talep edilmeden farklı yollarla ekonomik ihtiyacını sağlayan yayıncılık türü olarak tanımlanmıştır (Harnad and Brody, 2004). PLoS giderlerini yazarları destekleyen araştırma kuruluşlarından desteklerken; BMC ise yazarın çalıştığı kuruluştan üyelik ücreti alarak sağlamaktadır (Ertürk, 2008, s. 45).

Açık erişimli dergilerin yanı sıra konu tabanlı açık arşivler de açık erişimin gelişiminde yer alan bir diğer erişim yöntemidir. Bilindiği üzere konu tabanlı açık arşivler birbirine yakın ya da ortak çalışan disiplinlerin bilimsel eserlerinin aynı platform üzerinden engelsiz bir biçimde erişimini sağlayan bir açık erişim hizmetidir. Konu tabanlı arşivler açık erişim dergilerle ortaklaşa çalışmış ve kurumsal açık arşivler şeklinde kendini gerçekleştirmiştir. İlk örneği ise 1990 yılında ABD'de bir laboratuarda oluşturulan ArXiv'dir. ArXiv ön baskısı tamamlanmamış ve/veya henüz yayınlanmamış bilimsel yayınların açık erişim yöntemine uygun olarak araştırmacıların hizmetine sunulduğu açık arşiv sistemidir (ArXiv, 2013).

2003 yılından itibaren ise kütüphanecilik alanlında faaliyet gösteren konu tabanlı açık arşiv E-LIS ise bu alanda bilinen bir başka sistemdir. EPrints açık kaynak kodlu yazılım üzerinde geliştirilen ve hizmet veren E-LIS, gönüllü bir editör ekibine sahip olarak 22 farklı dili destekleyen biçimde, sisteme sorumluları tarafından yüklenen bilimsel çalışmaları açık erişimli olarak kullanıcıların hizmetine sunmaktadır. Çok

dilli ve çok kültürlü bir açık erişim deposu olarak nitelendirilen E-LIS, kütüphane ve bilgi bilim alanında en büyük açık arşiv niteliğini taşımaktadır (E-LIS, 2018).

Açık erişim konusunda yürütülen çalışmalar ulusal ve uluslar arası boyutlarda hala devam etmektedir. Dünya çapında yapılan tüm bu çalışmaların geçmişi ülkemize nazaran daha eski yıllarda başlamıştır. Ancak dünya genelinde daha önceleri kabul gören açık erişim olgusu, Türkiye'de de 2000'li yılların başlarında kendini göstermiş ve özellikle akademiler tarafından açık erişim sistemlerinin geliştirilmesi konusunda çalışmalara başlanmıştır.

Avrupa Birliği açık erişim politikaları ile uyumlu politikalar belirlemek amacıyla 20 Şubat 2014 tarihinde PASTEUR4QA projesi başlatılmıştır. Projenin genel amacı Avrupa komisyonunun yayınladığı tavsiyeleri etkin şekilde uygulayabilmektir. Söz konusu tavsiyeler, üyeliği olan ülkelerin kamu tarafından desteklenen kaynaklarla yapılan bilimsel araştırma çalışmalarının açık erişim ile sunulmasını etkin kılacak politikalar üretmesini sağlamak, araştırma yapan kurumların bu bağlamda kendi politikalarını oluşturmalarını desteklemek ve bu politikaları ulusal ve Avrupa düzeyinde geçerliliği olan politikalar haline getirebilmelerini esas kılmaktır (PASTEUR4QO, 2012). Bu projeyle gerçekleştirilmeye çalışılan hedefler; Avrupa çapında uzman kurumlar belirleyebilmek, politika belirleyici kurumların program geliştirmesini sağlamak, Avrupa ve komşu ülkelerin açık erişim politikaları oluşturarak iş birliği içinde "Knowledge Net" isimli bir platform oluşturmak ve sahip olunan açık erişim politikalarının analizini sağlamaktır (Al ve Tonta, 2014, s. 435).

2.2.4. Açık Erişimin Avantajları ve Dezavantajları

Bilimsel çalışmaların gelişimini ve yayılımını artırmak için büyük fırsatlar yaratan açık erişim fikri, dünya genelinde olduğu kadar Türkiye'de de büyük rağbet görmüş ve kurumların itibar kazanmasını sağlayan bir araç olarak düşünülmeye başlamıştır. Yapılan çalışmalar ışığında açık erişim ve kurumsal arşiv uygulamalarının genellikle büyük avantajlar sağladığı bilinmektedir. Ancak avantajlarının yanı sıra, gerek yayıncılar, gerek kurumlar, gerekse bilim insanları açısından dez avantajlarının olduğunu da belirtmek gerekir.

2.2.4.1. Avantajlar

Açık erişim fikri bilimsel yayınların internet üzerinden ücretsiz bir biçimde yayınlaması düşüncesi ile başlamış ve günümüzde bilgi kaynaklarına erişimi kolaylaştırması nedeniyle araştırmacıların önemsediği bir araç olmayı başarmıştır. Son zamanlarda açık erişim, özellikle akademik camia olmak üzere pek çok kurum tarafından benimsenen ve yazılım sistemleri aracılığıyla uygulanabilen bir olgu olarak kabul görmektedir. Eğitim hizmetlerinin yanı sıra üniversitelerin görevlerinden biri de bilimsel yayın yapmaktadır. Üniversiteler sahip olduğu yayın sayısını arttırmak ve bunlardan yararlananların sayısını yükseltmek zorundadır. Kuşkusuz yayın sayısını arttıran ve/veya yayınlarını yüksek oranda paylaşan üniversiteler bilim camiası içindeki yerini her geçen gün güçlendirmeye devam edeceklerdir.

Yayıncılıkta elektronik ortamlardan daha fazla yararlanma arzusunun altında paylaşmanın ve toplu kullanımın son derece elverişli olması özelliği yatmaktadır. Bu bakımdan günümüzde basılı kaynaklara verilen önem azalmakta; elektronik kaynak üretimi, paylaşımı ve kullanımı oranlarında sürekli olarak artış gözlemlenmektedir. Elektronik kaynakların kullanımındaki en önemli sorun ise kaynakların oldukça maliyetli olması ve kurumlara ve kullanıcılara külfet getirmesidir. Bu noktada ise son zamanlarda özellikle akademik kurumlar açık erişim konusuna oldukça önem vermişlerdir. Açık erişim sayesinde, açık erişimden yararlanan kurumlarla birlikte bu sistemlere yayınlarını yükleyen akademisyenler oldukça itibar kazanmaya başlamışlardır. Bunun devamı olarak özellikle kurumlarda açık erişim konusundaki bilinç gittikçe artmaya başlamıştır.

Açık erişim konusunun kabul görmesiyle hem bilim insanları hem de bilim adına çalışmalar yürüten özellikle akademi ve benzeri kurumlar büyük kazanımlar sağlamıştır. Açık erişim, ekonomik ve verimli çalışmalar ortaya çıkarabilmek adına gerek bireysel gerekse kurumsal düzeyde avantajlar sağlamıştır. Bu avantajlar şu şekilde sıralanabilir:

- Kurum internet aracılığıyla ismini görünür hale getirir ve duyurur.
- Kurum bünyesinde yapılan araştırmaların değeri artar.

- Kurumun daha anlaşılır ve kolay erişilebilir bir koleksiyona sahip olmasını sağlar.
- Kurumsal arşivin zenginleşmesini sağlar.
- Akademilerin yaptığı bilimsel araştırmaların dünya üzerindeki görünürlüğü artar.
- Akademilerin tanıtılmasını sağlar.
- Geniş çapta yapılan araştırmalar için kolay çalışma alanı sağlar.
- Disiplinler arası çalışmaları geliştirir.
- Bilim insanlarının ortaya koyduğu bilimsel araştırma çalışmaları ve neticeleri çok daha fazla kullanıcıya ulaştırılır.
- Açık erişim, arşivleme ve uzun süre dijital ortamda belgeleri depolayabilme özelliği sayesinde ülkelerin kültürel mirasının korunmasına büyük katkı sağlar (Atılgan ve Bulut, 2008).
- Kullanıcılara doğru ve güvenilir bilgi sunumunu kolaylaştırır; böylelikle yapılacak olan bilimsel çalışmaların araştırma hızı artmakla beraber doğru ve tam bilgiye ulaşma oranı da artar.
- Kurumdaki raporlar, mevzuatlar, idari düzenlemelere dair evraklar da açık erişimde arşivlenebilmektedir; bu durumda açık erişim aynı zamanda kurumlara idari destek sağlayan bir araç olarak da kullanılabilir (Odabaş, 2008).
- Açık erişim sistemi sayesinde kurumlar kayıtlarını kolay ve eksiksiz bir biçimde oluşturabilirler; aynı zamanda daha hızlı ve kolay erişim sağlayabilirler. Özellikle akademilerde üretilen bilimsel bilgiye hızlı ve kolay erişilmesi akademik camiaya kolaylık sağlar; diğer bilimsel çalışmalara erişilmesine ve bilimsel çalışmalara katkıda bulunmalarına olanak verir (Gürdal, Türkfidanı, Kutlutürk, Çelik ve Keten, 2012, s. 419).

2.2.4.2. Dezavantajlar

Açık erişimin getirdiği avantajlar oldukça fazladır. Ancak özellikle Türkiye'de sistemin yeni olmasının getirdiği bir takım problemler de bulunmaktadır. Bu

problemler yalnızca Türkiye'ye özgü değildir; tüm dünyada açık erişim konusunda yaşanan sorunların büyük bölümü benzerlik göstermektedir.

Yaşanan en büyük sorunlardan biri telif hakkı uygulamalarıdır. Örneğin akademilerde bilim insanları yayınladıkları makaleler için yayınevleri ile telif anlaşmaları yapmakta ve makalelerini telif anlaşması gereği yayınevi dışında başka bir yerde yayınlayamamaktadırlar. Bu nedenle entelektüel birikimlerini açık erişim arşivine koyma konusunda tereddüt yaşamaktadırlar.

Açık erişim çalışmalarını ürettikleri bilimsel yayınlarla desteklemesi beklenen yazarların, açık erişim konusunda yeterli bilgiye sahip değildirler; bu durum açık erişim uygulamalarını olumsuz etkilemektedir. Söz konusu eksikliğin giderilmesi için yazarların açık erişim konusunda bilgilendirilmeleri önem taşımaktadır. Bu nedenle açık erişimin önündeki engeller arasında "açık erişim konusunda farkındalık yaratma ya da yazarın bilgilendirilmesi maddesine de mutlaka yer verilmesi gerekmektedir" (Atılgan ve Bulut, 2008).

Türkiye'de açık erişim konusunun yasal çerçevesinin olmaması, yaşanan diğer olumsuzluklardan biri olarak değerlendirilmektedir. Kuşkusuz bu durum yalnızca Türkiye'ye özgü değildir, dünyanın pek çok ülkesinde de açık erişimin yasal çerçevesi oluşturulamamıştır. Özellikle telif hakkı konusunda bir yasal düzenlemenin hazırlanamamış olması, bilim insanlarını açık erişim konusunda olumsuz etkilemekte ve araştırmalarını açık erişimli platformer üzerinde yayınlamama eğilimi gösterebilmektedirler (McCulloch, 2006, s. 340).

Genellikle araştırmacılar, açık erişim sistemleri üzerinde yayınlanan makalelerin bilim insanlarının kariyerlerine olumlu bir getiri sağlamadığını düşünmekte; aksine bilimsel dergilerde, özellikle de etki faktörü yüksek dergilerde yayın yapmanın kariyerlerine olumlu yansımalarının olduğunu düşünmektedirler. Bu durumda açık erişimli dergilerin de atıf dizinlerinde dizinlemesinin ve etki faktörü konusunda çalışmalar yapılmasının gerekliliği kaçınılmazdır (Nicholas, Huntington, and Rowlands, 2005).

Konu hakkında hazırlanan kaynaklardan da anlaşıldığı gibi açık erişim konusunda bilimsel yayınların desteklenmesi, teknolojik alt yapı, yasal düzenleme ile güvenirliliğin artırılması, dizinleme sorunları, etki faktörü eksikliği gibi durumlar

açık erişim konusunda yaşanan olumsuz durumlar olarak belirtilmektedir (Atılgan ve Bulut, 2008, s. 6).

2.3. Açık Erişim Politikaları ve Girişimler

2002 Budapeşte ve 2003 Bethesta bildirilerinin yayınlanmasının ardından açık erişim konusunda kurumların politika oluşturma evreleri hızlanmıştır. Bildiriler sonrası yapılan toplantılar ve çalıştaylar açık erişimin önemli olduğunu hissettirmiş ve sadece hayata geçirilmesi değil, devamlılığının ve kalıcılığının sağlanması için politika oluşturulması gerekliliğinin önemi daha iyi kavranmıştır.

Özellikle araştırma kurumlarında ve akademilerde bilimsel bilgi birikiminin kurumsal arşivlerde açık erişim şeklinde depolanması amacıyla zorunlu arşivleme politikası izlenmeye çalışılmıştır. Örneğin İngiltere'de tıp alandaki yapılan araştırmalara destek sağlayan Welcome Trust kuruluşu, 2005 yılından sonra yazarların entelektüel çalışmalarını PubMed konu arşivinde zorunlu olarak arşivlemesini istemiştir. 2005 yılından sonra yapılan istatistiklere göre, yayıncıların %65'i ve bilim insanlarının %92'si zorunlu arşivleme politikasını desteklemiştir. ROARMAP (Registry of Open Access Repository Material Archiving Policies), bu şekilde zorunlu arşiv poitikasını benimseyen kurum ve kuruluşların listesini yayınlamış ve Türkiye'den de ODTÜ gibi önemli akademiler listede yer almıştır (Ertürk, 2008, s. 82).

Avrupada açık erişim politikaları ise oluşturulan Avrupa Komisyonu tarafından desteklenmekte ve politika geliştirebilmek için çeşitli projeler üretilmektedir. Açık erişim politikalarını uygulayabilmek için çeşitli ilkeler benimsenmiştir. Bu ilkeler Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen "Akdeniz Ülkeleri Açık Erişim Ağı" projesi, yani MedOANet tarafından hazırlanmıştır. Projede, özellikle Fransa, İspanya, İtalya, Portekiz, Yunanistan ve Türkiye'nin içinde olduğu 6 ülke için uyumlu politikalar geliştirilmesi amaç edinilmiştir (MedOANet, 2012).

MedOANet projesi Akdeniz Ülkeleri Açık Erişim Ağı Avrupa Komisyonu'nun 7. Çerçeve Programı tarafından desteklenen bir projedir (Tonta, 2014, s. 420). Komisyon öncelikle 2012 yılında ülke kaynaklarıyla yapılan çalışmaların açık erişime sunulmasını destekleyen politikalar geliştirilmesini ve üye ülkeler tarafından eşzamanlı ve ortak bir proje içinde çalışılmasını önermiştir.

Avrupa Birliği Çerçeve Programları Avrupa'nın bilim, teknoloji politika ve uygulamalarının uyumlaştırılması amacıyla oluşturulan Topluluk Programı'dır. İlki 1984 yılında başlatılmıştır ve dünyanın en yüksek bütçeli sivil araştırma programıdır. Avrupa Birliği'nin yeni dönem araştırma ve geliştirme çerçeve programı olarak geliştirilen Ufuk 2020 projesi açık erişim politikaları oluşturulabilme adına önemli adımlar atılmasını sağlamıştır. Avrupa Birliği Çerçeve Programlarının 7.'si olarak ortaya koyulan projenin toplam bütçesi 80 milyar Euro olarak belirlenmiştir. Türkiye'nin de dâhil olduğu Horizon 2020 programına Türkiye'nin katılım payı 541 milyon Euro olarak belirtilmiştir. 2014-2020 yılları arasında Avrupa Komisyonu tarafından sürdürülecek olan program özellikle Türk araştırmacılar için yeni ve önemli adımlar atılmasını sağlayacaktır (TÜBİTAK, 2017).

Açık erişim faaliyetleri Avrupa Komisyonu tarafından 7. Çerçeve proje kapsamında oldukça desteklenmektedir. OpenAIRE projesi kapsamında 7. Çerçeve Programı'yla uyumlu bir şekilde destek sağlanması ve araştırmacıların entelektüel birikimlerinin kurumsal arşivlerde açık erişimle sunulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda Avrupa yardım masası sistemi aracılığı ile çerçeve programı kapsamında araştırmacıları desteklemek ve gerekli alt yapılar oluşturularak açık erişim ve kurumsal arşivlerin desteklenmesini sağlamak gibi amaçlar geliştirilmiştir (Gürdal, Türkfidanı, Kutlutürk, Çelik, ve Keten, 2012, s. 419).

Avrupa Birliği, Birliğin açık erişim politikalarını geliştirmek adına pek çok projenin destekçisi olmuştur. NECOBELAC, PEER, MedOANet, PenAIRE, FOSTER, PASTEUR4OA gibi projeler desteklenenlerin başında gelmektedir. Türkiye ise MedOANet ve OpenAIRE projelerinde ortaklaşa çalışma imkânı bulmuştur (Al ve Tonta, 2014, s. 434).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE AKADEMİLER VE AÇIK ERİŞİM

3.1. Akademilerde Açık Erişim Yaklaşımı

Bilim, bilimsel bilginin yüksek oranda paylaşımı ile gelişir. Aynı zamanda bilimsel bilginin doğruluğunun sınanabilmesi için de paylaşılmasına ihtiyaç vardır. Kayaoğlu'na göre (2006, s.32) bilim adına üretilen bilgiyi, bilimsel gelişmelere ışık tutabilmek için erişebilmek ve bilmek gerekir. Üretilmiş bilginin makale ya da herhangi bir formatta herhangi bir ortamda yayınlanması, elektronik dergilerce erişilebilmesi mümkündür; önemli olan, tam metin sağlayabilecek bir biçimde erişilebilir olmasıdır. Günümüzde elektronik ortamda yapılan bilimsel araştırmalara dair kaynaklara erişme konusunda büyük oranda sorun yaşanmamaktadır; ancak bunun ekonomik açıdan ilave maliyet getirmesi bilim insanlarına ve kurumlara sıkıntılar yaşatmaktadır. Bu bağlamda bilim adına yapılan bilgiye erişimin ücretsizce ve tam metin olarak sağlanmasına aracılık edecek bir yapılanmanın oluşması gerekmektedir. Bu örgütlenme, uluslararası düzeydeki dergilerde yayınlanan çalışmalara ve yurt dışında değişik dergilerde yayınlanmış Türkiye kaynaklı makalelere erişimi de mümkün kılmalıdır. Kayaoğlu'nun ifade etmeye çalıştığı açık erişim yaklaşımının Türkiye'de örgütlenme ile sağlanabileceği, oluşturulan sistem sayesinde bilimsel bilgiye daha rahat erişileceği ve bu şekilde Türkiye'de bilimsel çalışmaların hız kazanarak artabileceğidir.

Bilim insanlarının esas amacı bilimsel çalışmalarını para kazanmak için değil, kendi buluşlarını ve görüşlerini ortaya koymak için yazmak, makalelerinin okunup yankı yaratmasını sağlamak; buna karşın başkalarının yazdıklarını da kısa zamanda okuyabilmektir. Bu açıdan bakıldığında akademik camiada akademisyenler tarafından açık erişim olgusunun kabul edilmemesi söz konusu bile olmamalıdır. Ancak akademisyenlerin bir kısmı çeşitli gerekçelerle açık erişim sistemlerine karşı mesafeli durmaktadır. Telif haklarının getirdiği kısıtlamalar, bu nedenlerin başında gelmektedir. Akademisyenlerin günümüzde yaşadığı en büyük sorun, yayınlanmış makalelerini telif hakkı sebebiyle telif hakkını devrettiği yayın dışında başka bir yerde açık erişime sunamamasıdır.

Bilim insanları entelektüel eserinin orijinal kopyasını açık erişim sisteminde depolamak istediğinde, geçmişte bir telif hakkı sözleşmesi imzalamış ve telif hakkını bütünüyle devretmişse, devrettiği yayıncısının iznini alması zorunludur. Ancak bunun yanında bilim insanlarının entelektüel eserlerinin ön baskıları, orijinal kopyadan farklı bir sürüm olarak değerlendirildiği için, açık erişim sisteminde yayımlanması telif hakları açısından sorun teşkil etmemektedir ve herhangi bir kişi veya kuruluştan izin isteme gereksinimi bulunmamaktadır (Ertürk, 2008, ss. 158-170). Akademisyenler bu hususla ilgili yeterli ve doğru bilgiye sahip değildir. Bu nedenle akademilerde özellikle telif hakkı konusunda akademisyenlerin bilinçlendirilmesi gerektiği ortadadır. Açık erişim konusunda destekleyici çalışmaların yapılması ve özellikle akademik camianın bilgilendirilmesi, akademik camiada açık erişimin rahatlıkla kullanılmasını ve sistemin güçlenmesini sağlayacaktır.

Türkiye'de özellikle akademilerde açık erişim olgusu kütüphanecilerin gönüllü girişimleri sonucunda yaşam bulmuştur. Dolayısıyla bu olgunun farkındalığını arttırmaya yönelik ilk girişimciler olarak kütüphaneciler, günümüzde de YÖK tarafından sürecin sürdürülmesinde baş aktör olarak görev almışlardır. YÖK ve Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu'nun (ANKOS) yapmış oldukları toplantılarda eğitim için kütüphaneciler tercih edilmiş ve sistemin kütüphaneciler tarafından kullanılıp gerekli bilgilerin akademik camiaya kütüphaneciler tarafından aktarılması talep edilmiştir. Bu durum, dünya genelinde de bu şekilde uygulamaya konulmuştur. 1998 yılında başlatılan Bilimsel Yayıncılık ve Akademik Kaynaklar Koleksiyonu gelişimi buna bir örnek olarak gösterilebilir. Amacı bilim insanları, üniversite yöneticileri ve kütüphanecilerle birlikte bilgiye erişimde yeni bir model oluşturmak ve üniversiteleri ve araştırma kuruluşlarını bu konuda bilinçlendirmektir (Afzali, 2009, s. 32).

Ertürk ve Küçük'ün (2010, ss. 82-89) bilimsel bilginin görünürlüğü üzerine yaptıkları Hacettepe Üniversitesi örnekli çalışmada, akademik camiada açık erişimin durumunu saptamaya yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Bulgular sonucunda çoğu akademisyenin açık erişim konusunda farkındalıklarının yeterli olmadığı; ancak farkında olanların açık erişim konusuna çok olumlu baktıkları görülmüştür. Öğretim üyelerinin büyük çoğunluğunun yaptıkları entelektüel çalışmalarının telif hakkı

sebebiyle açık erişimde sunamayacakları ortaya çıkmıştır. Ancak farklı bir paket ile tekrar çalışmaların yenilerek açık erişime koyma önerisi öğretim görevlilerine sunulmuştur.

Odabaş ve Binici (2013, s.374) "Öğretim Elemanlarının Açık Erişime Karşı Tutumları: Atatürk Üniversitesi Örneği " adlı çalışmalarında öğretim elemanlarının açık erişime karşı olan farkındalıklarını belirlemeye çalışmış ve akademik ortamda açık erişime karşı pozitif anlamda bir bilinç olduğunu ortaya koymuşlardır. Yapılan çalışmada öğretim elemanlarının açık erişim farkındalığı konusunda eğitilmeleri gerektiği ve açık erişim sistemlerini aktif olarak kullanabilmeleri için üniversitelerde atama ve yükselme kriterlerine açık erişimi destekleyici unsurlar eklenmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Aka (2017, s.138) " Açık erişim ve akademisyenlerin açık erişim farkındalığı: Fırat Üniversitesi Örneği " isimli çalışmasında elde ettiği bulgulara göre akademisyenlerin açık erişim konusunda farkındalığa sahip olduklarını ancak detaylı ve yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmiştir.

2015 yılı itibari ile YÖK'ün açık erişim bilgi sistemindeki üniversiteler listesine bakıldığında, 165 akademinin açık erişim sistemine sahip olduğu ve yine aynı şekilde açık erişim sistemine yüklenen materyallerin çoğunun tez ve makalelerden ibaret olduğu görülmektedir (YÖK, 2017). Veriler, son yıllarda akademilerde açık erişim sistemlerinin çoğaldığını; ancak sistemlere yeterince yayın yüklenmediği ve yüklenen yayınların da çeşitlilik bakımından zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

Açık erişim kavramının akademik camiadaki durumunu belirlemek için pek çok çalışma yapılmış ve yayın üretilmiştir. Bunlara genel olarak bakıldığında akademilerde açık erişim olgusuna karşı farkındalığın düşük seviyede olduğu, açık erişim konusunda akademisyenlerin telif hakkı sebebiyle sıkıntılar yaşadığı ve çekinceleri olduğu, açık erişim süreçleriyle çoğunlukla kütüphanecilerin ilgilendiği ve bu konuda en büyük sorumluluğun kütüphanecilere devredildiği görülmektedir.

3.2. Akademilerde Açık Erişim Çalışmaları

Dünya genelinde uzun zamandır gündemde olan ve çalışmaları sürdürülen açık erişim olgusu, Türkiye'de de yeterince bilinen yeni bir yayıncılık yaklaşımıdır.

Dünya çapında açık erişimin gelişmesinde önceki bölümlerde bahsedilen Budapeşte Açık Erişim Girişimi, Açık Erişim Yayıncılığı Üzerine Bethesda Bildirimi ve Fen ve İnsan Bilimlerindeki Bilgiye Açık Erişim Üzerine Berlin Bildirgesi öncü olmuş girişimlerdir. Bu gelişmeler neticesinde Türkiye'de de bir takım çalışmalar başlatılmıştır. Kurumsal anlamda açık erişim konusunda ilk uygulama örneği, Ankara Üniversitesi açık arşiv sistemidir. Bunun öncesinde 2002 yılında Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü akademisyenleri tarafından bir proje başlatılmış ve lisansüstü tezleri açık arşivde muhafaza etmeye çalışmışlardır (Karasözen, Zan, ve Atılgan, 2010, s. 238). İstanbul Bahçeşehir Üniversitesi'nde 2005 yılında düzenlenen 10. Türkiye'de İnternet Konferansında açık erişimin ülke genelinde geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması konusunda bir açık erişim politikası oluşturulmasına karar verilmiştir. 2006 yılında Pamukkale Üniversitesi'nde düzenlenen Bilgi Teknolojileri Kongreside, açık erişim ve kurumsal arşivler konularında farkındalık oluşturulmuş, Berlin Bildirgesi kabul edilmiş ve toplantı neticesinde ise ulusal bir Açık Erişim Bildirgesi oluşturulmuştur (Karasözen, Zan, ve Atılgan, 2010, ss. 237-242). Toplantıların ardından Türkiye'de açık erişim konusunda ulusal farkındalık oluşturabilmek amacıyla Ulusal Akademik Ağı ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM), ANKOS, Türk Kütüphaneciler Derneği (TKD) ve Üniversite Araştırma Kütüphanecileri Derneği (ÜNAK) işbirliği ile yapılan bir toplantıda, Açık Erişim Danışma Kurulu adı altında bir kurul oluşturulmuştur. Oluşturulan bu kurulun hedefi, açık erişim konusunda öncülük edecek olan kurumlara, akademilere, kütüphanelere ve diğer kuruluşlara açık erişimin önemini anlatmak, açık erişim konusunda eğitimler vermek, uluslararası boyutta güncel gelişmeleri duyurmak, açık erişim ile ilgili yeni projeler üretmek ve ulusal düzeyli politikaların geliştirilmesini sağlamaktır. 2006 yılında ANKOS çatısı altında Açık Erişim ve Kurumsal Arşivler Çalışma Grubu oluşturulmuştur. Söz konusu grup, açık erişim ile ilgili bilimsel bilgiler derlemiş, broşürler, tanıtımlar ve rehberler hazırlamış, yazılımlar ve telif hakları gibi konularda bilgiler aktarmış ve konu hakkında insanları bilinçlendirmeye çalışmıştır (Ertürk, 2008, s. 159).

Açık erişim çalışmalarının akademilerde temelini oluşturan sistemlerden biri de OJS (Open Journal Systems) olmuştur. Üniversitelrde elektronik dergi yayıncılığının açık erişimli bir biçimde sunulması için yaygın bir biçimde kullanılmıştır. OJS'nin

kullanımını artıran en önemli özellikleri Odabaş (2011) tarafından şu şekilde özetlenmiştir:

- Çoklu dil desteğinin olması
- İçeriğin elektronik ortamda yönetilmesi
- İhtiyaçlara göre özelleştirilebilmesi
- Sorumlular arasında elektronik ortamda iletişimin rahat olması
- Dergide yer alan yayınlara evrensel erişim imkânı olması
- Dosya formatının html ve pdf olarak desteklenmesi
- Referansların köprülenerek listelenebilmesi
- Akademik arama motorlarında yayınların taranabilmesi

OJS dergi yayıncılığı için emeğin azaltılmasının yanı sıra içerik zenginleştirilmesi açısından kullanıcılara kolaylıklar sunmuştur. Dergi yayıncılığının kalitesini artırmış ve üniversitelerin yaygın olarak kullandığı bir sistem halini almıştır. 20013- 2016 yılları arsında sistem alt yapısı olarak OSJ kullanan ve 2017 den sonra Ulusal Dergi Sistemi (UDS) ile ortak alt yapıya geçen 2018'den itibaren sürüm yükselterek açık dergi sistemi sunan bir diğer yapı ULAKBİM'in sunmuş olduğu DergiPark projesidir. 2013 yılında 100 dergi ile başlayan ve 2018 tarihi itibari ile 1.640 dergiyi bünyesinde barındıran DergiPark Türkiye'deki tüm dergileri kapsayacak biçimde gelişmeyi hedeflemektedir. (DergiPark, 2018).

DergiPark'ın amacı akademik dergi yayıncılığını kaliteli ve standartlara uygun olarak sürdürmek, ulusal akademik dergilerin uluslararası görünürlüğünü artırmak, basılı olmaktan ziyade dergilerin elektronik kullanımının yaygınlaşmasını sağlamak Ulusal Atıf Dizini ve TR Dizini için veri sağlamaktır (DergiPark, 2018). DergiPark'ın sunmuş olduğu hizmetler ücretsiz ve açık erişimlidir. Bu sebeple açık erişimin kullnımının artmasına büyük katkılar sağladığı söylenebilir. TÜBİTAK ULAKBİM aracılığı ile teknik alt yapı ve destek sağlanmaktadır. Özellikle DergiPark'a katılım sağlayan dergiler ile katılım sözleşmesi yapılması hukuki anlamda karşılıklı güven kurulmasına da imkân vermiştir.

TÜBİTAK ULAKBİM'in sunmuş olduğu açık erişim hizmetleri DergiPark ile sınırlı kalmamış ve Türkiye Akademik Arşivi projesini hizmete sunulmuştur. Amaç Türkiye'deki açık erişime uygun olan bilimsel yayınlara tek bir merkezden açık erişimli olarak erişim sağlamaktır. 2018 yılı itibari ile 60 kurumda 490.115 kayıt Türkiye Akademik Arşivi platformuna entegre edilmiştir (TÜBİTAK, 2018). Basit bir arayüzü olan Türkiye Akademik Arşivi açık erişimin tek bir merkezden sunulması açısından kullanımı artabilecek bir sistemdir. Kurumların açık arşivlerinden ve kendi bünyesindeki DergiPark'tan çekmiş oldukları verileri kullanıcılara tek bir arayüzden sunma imkânı vermektedir.

Türkiye'de özellikle akademilerde olmak üzere açık erişim çalışmalarına hız kesmeden devam edilmektedir. YÖK'ün de desteklemekte olduğu açık erişim ve açık arşiv oluşturma çalışmaları, özellikle akademik camia üzerinde önemi daha fazla hissedilen uğraşlar arasına girmiştir; akademiler arasında daha fazla çalışma yaparak öncü olma ve prestij kazanma yarışına dönüşmüştür. Bu sebeple açık erişim ve kurumsal arşiv oluşturma faaliyetleri, akademilerde her geçen gün artmaktadır. Arşive yüklenen materyaller sadece Türkiye genelinde açık erişime sunulmak yerine, harmanlama protokolleri sayesinde Dünya geneline de açılmaya başlanmıştır. Her geçen gün açık erişim fikrinin benimsenmesi ve yazılım kullanımın artması Türkiye'deki akademilerin ve bilim insanlarının Dünya üzerindeki görünürlüğünü ve prestijini de artırmaktadır. YÖK verilerine göre Türkiye'de açık erişimi aktif olarak kullanmaya başlayan 165 akademi mevcuttur (YÖK, 2017). Açık erişim olgusunun ülke genelinde geçmişinin ve yaygınlaşmasının çok gerilere gitmediği göz önüne alındığında, akademilerde kurulu açık erişim sistemlerinin kaydadeğer bir büyüklüğe ulaştığı değerlendirmesi yapılabilir. Ancak akademik camiadaki bilim insanlarının bilinçlendirilmesi ile çok daha olumlu bir süreç izlenebileceği yadsınamaz bir gerçektir.

3.3. Akademilerde Açık Erişim Politikaları

Politika herhangi bir eylem ya da karar sebebiyle belirli bir hedefe ulaşabilmek adına koyulan ilkeler olarak tanımlanabilir (Tural ve Karakütük, 1991, s. 17). Bu tanım çerçevesinde açık erişim politikası, açık erişim çalışmaları konusunda alınan kararları ya da eylemleri, belirlenen hedefler doğrultusunda gerçekleştirebilmek adına koyulan ilkeler olarak tanımlanabilir.

Açık erişim uygulamalarının neredeyse tümünü yaşama geçiren kurumlar olarak akademiler, bünyelerinde oluşturdukları bilimsel araştırmaları ve entelektüel birikimlerini açık erişim sistemlerinde depolamaktalar. Ancak sistemin korunması ve devamlılığının sürdürülmesi için, açık erişim konusunda politikalar oluşturmalı ve bu politikaları hayata geçirmelidirler. Böylelikle akademiler, açık erişim konusunda diğer kurumlara öncülük edebilirler. Aslında dünyada akademilerde açık erişim konusunda politika oluşturmaya yönelik bir takım çalışmalar yapılmış ve olması gereken politika unsurları saptanmıştır.

Politika düzeyinde en önemli gelişmeler dünya genelinde ve Avrupa'da açık erişim politikalarını uygulayan araştırma fonu sağlayıcıların ve araştırma yapan kurumların sayısının giderek artmasıdır. Başlıca kamu ve özel fon sağlayıcılar, zorunlu açık erişim politikalarını geliştirmekte; böylece araştırmaların paylaşımında açık erişimin standart yol olmasının temellerini etkin bir biçimde inşa etmekte ve araştırma yapan kurumların gerekli değişiklikleri yapmalarına da öncülük etmektedirler (Tonta, 2014, s. 422).

Akademilerde politika geliştirme sürecinde öncelikle Avrupa Birliği standartlarına uygunluk göz önüne alınmalıdır. Politika geliştirmeden önce akademinin kurumsal arşivinin belli standartlara uygun olarak oturmuş olması gerekmektedir. Aynı zamanda yasal çerçeve hükmünde olabilmesi için, maddeleri belirlenen politika üniversite senatosunun kararı ve ilgili rektörün imzası ile onaylandıktan sonra yürürlüğe girmelidir.

Türkiye'de açık erişim çalışmaları başladıktan kısa bir sonra politikaya gereksinim duyulduğu farkedilmiş ve akademilerde açık erişim politikaları oluşturulmaya başlanmıştır. Ancak sistemin çok yeni olması politika belirleme konusunda sıkıntıların yaşanmasına sebep olmuştur. Buna rağmen akademilerde açık erişim politikalarının büyük bölümü, ortak standartlar ve kurumsal özelliklerin her ikisini de kapsayacak şekilde oluşturulmuştur.

Açık erişim politikaları belirlenirken akademilerde dikkat edilmesi gereken bazı unsurlar ANKOS Kurumsal Arşivler Çalışma Grubu'un hazırlamış olduğu dokümanda şu şekilde ifade edilmiştir:

- Akademilerde üretilen bilimsel çalışmaların neler olduğu tespit edilmeli ve bu çalışmaların kimler ya da hangi kurumlar tarafından üretildiği araştırılmalıdır.
- Yapılan bilimsel çalışmaların elektronik kopyalarının derlenmesinin önemi vurgulanarak elektronik arşiv çalışmalarının oluşturulması konusunda yönetimin bilgilendirilmesi gerekmektedir.
- Yapılan görüşmeler sonucunda elektronik arşiv oluşturmaya yönelik karar alınmalı ve bir çalışma takvimi belirlenmelidir.
- Akademide bulunan yöneticilerin ve bilimsel araştırma yapanların elektronik arşive nasıl bilgi depolandığını anlatmak ve bu arşivin sürdürülebilmesi için politikaları geliştirmeye teşvik etmeye çalışılmalıdır (YÖK, 2014).

Açık erişim politikaları içeriğine göre bir kaç tür içinde sınıflandırılmaktadır. Bunlar zorunluluk ve/veya gönüllülük esasına göre şekillenebilmektedir. Kurumun amacı, hizmet alanları, yürürlükteki yasal düzenlemeler gibi koşullara uygun olarak açık erişimi kendi bünyesinde zorunlu olarak uygulanan ilkeler bütün olarak benimseyebileceği gibi; tam tersine gönüllülüğü de benimseyebilir. Yapılan araştırmalar kurumların görünürlülüğünü ve etkisini artırmayı sağlayan en uygun politikanın zorunlu arşivleme politikası olduğunu ortaya koymuştur. Zorunlu arşivleme ile kurumlardaki uyum oranı %60 iken; kişisel arşivlemede bu oran %15'e kadar düşmektedir. Zorunlu arşivleme kişisel arşivlemeye göre daha fazla atıf alımını sağlamaktadır (Gargouri, et al., 2010, ss. 8-10).

Zorunlu arşivleme politikaları kurumların prestijini de artırmayı sağladığı için, Avrupa Üniversitesi Derneği gibi önemli kuruluşlar zorunlu arşivleme politikalarının kurumlar için daha uygun olduğunu belirtmiş ve destekçisi olmuşlardır.

Akademilerde açık erişim politikaları belirlenirken öncelikle fakültelerin, araştırmacıların bilim insanlarının ve öğrencilerin ihtiyaçları göz önüne alınmalıdır. Önemli olan akademinin özelliklerine ve yürütmek istediği politikaya bağlı olarak standartlar dâhilinde bir seçim yapması ve uygun bir politika belirlemesidir.

Türkiye'de akademiler açık erişim konusunda özellikle son yıllarda önemli gelişmeler kat etmiş durumdadır. Bu bağlamda tüm akademilerin açık erişim politikalarını belirlemesi açık erişimin devamlılığına önemli katkı sağlayacak ilk unsurdur. 2015 yılı itibari ile Türkiye'de ANKOS Açık Erişim ve Kurumsal Arşivler listesinde 97'si devlet üniversitesine, 47'si vakıf üniversitesine ve 3'ü diğer kurumlara ait olmak üzere, toplamda 147 kurumda açık erişim sistemi kullanıldığı görülmektedir. Elde edilen verilere göre açık erişim sistemine dâhil olan 147 kurumdan 59'unun bir açık erişim politikasına sahip olmadığı; 88 kurumun ise açık erişim konusunda bir politika geliştirdikleri görülmektedir (Karasözen, Zan, ve Atılgan, 2010, s. 241). Politika geliştirme konusunda tam anlamıyla bir başarı yakalanamasa da kurumların büyük bir çoğunluğu açık erişim politikasını belirlemiş ve kurumsal açık yayın arşivlerinin devamlılığını sağlamada önemli bir adım atmıştır.

3.4. Tercih Edilen Açık Erişim Yazılımları

Açık erişim sisteminin temelini oluşturabilmek ve açık erişim yaklaşımının ruhuna uygun olmasını sağlamak için açık kaynak kodlu yazılımlara ihtiyaç duyulmuş ve bu anlamda kurumsal açık arşivleri destekleyebilmek için pek çok yazılım geliştirilmiştir. DSpace, EPrints, Fedora ve Invenio bu tür yazılımların başlıcalarıdır. Acak Dünyada büyük oranda tercih edilen ve Türkiye'de de açık erişim konusunda bir sistem olarak kullanılan ve Massachusetts Institute of Technology (MIT) ve Hewlett Packard (HP) işbirliği ile geliştirilen DSpace yazılımı, açık erişim standartlarına cevap verebilecek ölçüde geliştirilen ve yaygınlıkla kullanılan bir yazılım olarak yerini almıştır (Çelik vd, 2012). DSpace, açık kaynak kodlu, kurumsal arşivleme amacıyla kullanılabilecek ücretsiz bir yazılımdır. Kurumların ihtiyaçlarına göre şekillenebilir bir esnekliğe sahip olması sebebiyle eğitim, kamu, ticari ve özel kuruluşlar tarafından kolayca kullanılabilmektedir. Her türlü içeriği muhafaza etme ve hizmete sunma özelliğinde olup; verileri Dublin Core standartlarında tutmaktadır. Bu sebeple yaygın olarak tercih edilen bir yazılım haline gelmiştir. Dünya çapında binin üzerinde kullanıcı sayısına sahip olan DSpace yazılımı, her geçen gün geliştirilmektedir (Çelik vd, 2012). Türkiye'de de bu yazılımın kullanıma sunulması ve kurumlara adapte

edilebilmesi için ANKOS ve YÖK öncülüğünde çeşitli illerde bilgilendirme ve eğitim içerikli toplantılar düzenlenmiştir.

Günümüzde Türkiye genelinde pek çok akademide bu sistem kullanılmakta ve özellikle kütüphaneciler tarafından hizmete sunulmaya devam edilmektedir. Sistemin henüz çok yeni olması sebebiyle bir takım aksaklıklar yaşansa da, Türkiye genelinde her akademide açık erişim sistemi yerini bulmuş ve bilim adına yapılan tüm çalışmalar açık erişim sistemine veri olarak yüklenmeye başlamıştır. Kullanım kolaylığı, ücretsiz olması ve özelleştirilebilir bir yazılım olması sebebiyle şuan Türkiye'de en çok tercih edilen yazılım DSpace yazılımıdır. Özellikle akademilerde bilimsel çalışmaların muhafaza edilmesi ve hizmete sunulması sebebiyle tercih edilmektedir. Cornell ve Virginia Üniversitesi tarafından geliştirilen Fedora ve CERN tarafından geliştirilen Invenio yazılımları ise çok sık kullanılmamakla birlikte tercih edilen diğer açık erişim yazılımları olarak listede yer almaktadır (OpenAIRE, 2011). DSpace yazılımının yanı sıra en yaygın olarak kullanılan diğer yazılım ise Southampton Üniversitesi tarafından geliştirilen EPrints yazılımıdır. Ücretsiz olarak geliştirilen EPrints ön baskı kurumsal arşivi kurmayı sağlamakla beraber diğer amaçlar için de kullanılabilmektedir. Herhangi bir içerik tipini kabul eder ve web tabanlı ara yüzü destekler. Kullanılmakta olan güncel versiyonu ise GNU EPrints 2.3.13.1'dir (EPrints, 2017).

3.5. Akademi Kütüphaneleri ve Açık Erişim

Açık erişim, Türkiye genelinde kendini en çok akademik camiada gösteren bir olgudur. Akademilerin can damarı olarak bilinen kütüphaneler için de önemli bir araçtır. Bilim insanlarının, araştırmacıların ya da öğrencilerin bilgi ihtiyacı doğrudan ve doğru biçimde karşılayan birimler olan akademi kütüphaneleri, kullanıcıların bilgi ihtiyacını karşılayabilmek adına pek çok hizmeti sunmakla yükümlüdür.

Kütüphaneler yayın evlerindeki dergi fiyatlarının sürekli olan artışları nedeniyle uzun yıllardır sıkıntılar yaşamaktadır. Atıf sistemi ile parlayan ve/veya parlatılan akadeik dergilerin yayıncıları, kütüphanelere paket/toplu abonelik yöntemi ile dayatma yapması, kütüphanelerin bütçe açısından zor durumda kalmasına neden olmaktadır (Karasözen, 2003). Elektronik yayıncılıkta fiyatların her geçen gün yükselmesi kütüphane bütçelerini yüksek oranda sıkıntıya sokmaktadır. Bu sebeple

dünya genelinde kütüphaneler arasında çeşitli konsorsiyumlar oluşturulmuş ve pazarlık güçlerini artırmaya çalışmışlardır. Ancak tüm bu çabalar halen tamamen sonuç vermemiştir. Buna örnek olarak 1998 yılında Association of Research Libraries (ARL), bilimsel yayıncılık dünyasına yeni bir kazanım sağlamak amacıyla The Scholarly Publishing and Acedemic Resources Coalition (SPARC) girişimini başlatmıştır. Şuan 270 kuruluş SPARC üyesidir. Amaçları ise kütüphaneciler, bilim insanları ve üniversite yöneticileri ile beraber yeni bilgi erişim modelleri yaratmak ve akademileri ve araştırma kuruluşlarını bu anlamda bilinçlendirmeye çalışmaktır. Ülkemizi temsilen ANKOS'da SPARC üyesi olmuştur (Ertürk, 2008, s. 36).

Kurumsal arşivleme çalışmalarını yürütmek ile ilgili yoğun girişimlerin bulunduğu ABD, açık erişim faaliyetleri konusunda en iyi ülkelerden biridir. Türkiye'de de YÖK aracılığı ile ANKOS tarafında açık erişim konusu akademilerde özendirilmeye ve teşvik edilmeye çalışılmaktadır. Bilginin organize edilmesi, hangi bilginin nerede, ne zaman sunulacağı gibi konular açık erişimin temellerini oluşturduğu gibi kütüphaneciliğin de bir gereği olarak benimsenmiştir. Bu bağlamda açık erişim çalışmalarının en iyi olduğu kurum türü akademi kütüphaneleri ve kütüphanecilerdir ileri seviyeye yine taşıyacak olan yine bu kurumlardır.

3.6. Akademi Kütüphanelerinde Açık Erişim Çalışanları ve Karşılaşılan Sorunlar

Açık erişim adına yapılan çalışmalar kütüphanelere yeni bir alanı hizmete sunma bağlamında fırsatlar doğurmuş; ancak her fırsat gibi bu alan sorunları da beraberinde getirmiştir. Araştırma süresince Türkiye'de akademi kütüphanelerinde açık erişim çalışmaları içinde yaşanan sorunların türleri ve derinliği ile ilgili değerlendirmeleri saptayabilmek amacıyla yapılan literatür taramasında konuya ilişkin yeterli çalışmaların yapılmadığı görülmüştür.

Mehdi Afzali'nin (2009, s.59) hazırlamış olduğu "Türkiye'de Açık Erişim, Kurumsal Arşivler ve Akademik Kütüphaneler" adlı doktora tezinde görüşme ve gözlem tekniği kullanılarak konu ile ilgili saptamalara yer verilmiştir. Türkiye'de 96 akademi kütüphanesinde açık erişim üzerinde hizmet üreten personelin büyük bir kısmının

kütüphanecilik, arşivcilik ve bilgi ve belge yönetimi bölümlerinden mezun oldukları gözlemlenmiştir. Türkiye'de 96 akademik kütüphanede açık erişim konusu üzerinde çalışan personele anket uygulanmış ve çalışanların %79'unun fakültelerin kütüphanecilik, arşivcilik, bilgi ve belge yönetimi bölümlerinden mezun oldukları sonucu ortaya koyulmuştur.

Yaşanan sorunların en büyüğünün eğitim eksikliğinden kaynaklandığı görülmektedir. Türkiye'de açık erişim konusu ile ilgili kurum içi eğitimler, ulusal boyutta seminerler, çalıştaylar ve önemli toplantılar düzenlenmektedir. Bu toplantıların amacı açık erişim konusunda çalışanları bilgilendirmek ve özellikle bilim insanlarını konu hakkında bilinçlendirmeye yöneltmektir. Ancak yapılan eğitim programları ciddi boyutta önem kazanan açık erişim ile ilgili çalışmaların gelişmesini ve çalışanların yeterli bilgi sahibi olmalarını sağlayamamaktadır. Özellikle kurumlarında açık erişim sorumlusu olan kütüphaneciler yapılan araştırmalar sonucunda verilen eğitimin yeterli olmadığını ve eğitimlere tek bir merkezde yapılması sebebiyle yeterli katılımı sağlayamadıklarını sıkça ifade etmişlerdir. Yetkililerin açık erişim konusunda eğitim açığı olduğu fark edilmiş; bu sebeple de gün geçtikçe konu hakkında eğitimlerin ve toplantıların sıklık kazandırıldığı görülmektedir.

Eğitim probleminin yanı sıra kütüphanecilerin yaşadığı bir diğer sorun, eğitimli personel eksikliğidir. Yapılan görüşmelerde, Türkiye'de akademilerde çalışan kütüphanecilerin yapılan işler doğrultusunda sayıca yetersiz kaldıkları, kütüphanelerde pek çok farklı alanda çalıştıkları ve aynı anda açık erişim konusunda da çalışmaları gerektiği, bu sebeple de açık erişim hakkında düzenli ve verimli hizmet sunamadıkları dile getirilmiştir. Kütüphanelerde genel olarak personel desteğine ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir; ancak özellikle de açık erişim hizmetlerinin geliştirilmesi ve devamı ile ilgili olarak eğitimli personel talebi olduğu saptanmıştır. Yapılan anket çalışmasınının sonucunda 296 katılımcının verdiği yanıtlara göre, eğitimli personele kesinlikle ihtiyaç duydukları sonucuna varılmıştır (Afzali, 2009, s. 64).

Yeterli personele sahip olmayan akademi kütüphaneleri diğer yandan açık erişim konusunda farklı birimlerden gerekli desteği alamadıklarını ve konu hakkında sadece kütüphanecilere sorumluluk yüklenmesinin yanlış olduğunu vurgulamış ve

ortak bir çalışma yapılabileceğini önermişlerdir. Kullanılan açık erişim sistemleri ile ilgili yaşanan teknolojik sıkıntılar karşısında zorluklar yaşadıklarını belirten kütüphaneciler açık erişim konusunda sorumluluğun bilincinde olduklarını ancak ortak çalışmalarla farkındalığın artacağını ifade etmişlerdir.

Açık erişim ve açık kurumsal arşivler hakkında yaşanan sorunlar çalışmaların hız kazanması ile ortaya koyulmaktadır. Kütüphaneciler her geçen gün çalışmalarını bir üst basamağa ilerlettikçe ortaya farklı konularda sorunlar çıktığını ve bu sorunları genellikle kendi çabaları ile giderdiklerini ifade etmişlerdir. Özellikle bilim insanlarına açık erişim konusunda bilgilendirme toplantıları düzenlediklerini ancak özellikle telif hakları ve bütçe konusunda gelen sorularla karşılaştıklarını belirtmişler ve bu konular ortak bir merkez tarafından belli bir karara bağlanmadıkça bilim insanlarının da açık erişim konusunda çekimser davranmaya devam edecekleri söyleminde bulunmuşlardır. Anket çalışmasına katılım gösteren kütüphanecilerin %34.4'ü telif hakkı konusunda yaşanan sorunların çözümünü açık erişim için önemli görmektedir (Afzali, 2009, s. 61).

Dalkıran'ın (2013, ss. 55-56) "Bilgi Profesyonellerinin Açık Erişim Yaklaşımları" adlı çalışmasında bilgi profeyonellerine açık erişime olan yaklaşımları belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan anket değerlendirmeleri sonucunda bilgi profesyonellerin yani kütüphanecilerin %61,6'dan fazlasının kurumların açık arşivlerinde görev almak istedikleri, %74,7'sinin açık erişim konusunda eğitim almak istedikleri, açık arşiv sistemleri arasında en çok ULAKBİM Ulusal veri Tabanı hakkında bilgi sahipleri oldukları, açık kaynak kodlu yazılımları birçok yazılımı kullanabildikleri ve bilgi sahibi oldukları gibi bulgular ortaya koyulmuştur. Yapılan çalışmada bilgi profesyonelleri olarak nitelendirilen kütüphanecilerin açık erişimi destekledikleri ve açık erişim alanında çalışma istekleri olduğu ifade edilebilmektedir.

Yapılan gözlemler, görüşmeler ve konu ile ilgili yapılan önceki çalışmalar, açık erişim konusunda akademi kütüphanelerinde çalışan kütüphanecilerin genel olarak eğitim, bütçe, teknolojik destek, telif hakları gibi sorunlarla karşı karşıya kaldığını ortaya koymaktadır. Araştırmanın bundan sonraki bölümünde irdelenen veriler, çoğunlukla söz konusu sorunların yoğunlaştığı alanları saptamak, sorunların türlerini belirlemek amacıyla anket uygulamasıyla derlenen bulgulardan oluşmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde akademilerde açık erişim sorumluluğunu yerine getiren katılımcıların yanıtladığı anket çalışmasının sonuçları yer almaktadır. Anket çalışmasıyla katılımcıların yaşları, cinsiyetleri ve görev yaptıkları kurumlar dikkate alınarak açık erişim konusunda beklentiler, noksanlıklar, sorunlar ile birlikte katılımcıların farkındalıkları saptanmaya çalışılmıştır.

Türkiye genelinde üniversitelerde çeşitli kademelerde görev yapan 161 açık erişim sorumlusu araştırmaya katılımcı olarak katkı sağlamışlardır. Anket formu (Ek 1) Likert ölçeğine göre hazırlanmış ve form katılımcılara internet aracılığıyla iletilmiştir. Anket sonuçları SPSS yazılımında analiz edilerek değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonuçları ve bulgular aşağıda verilen tablolar ile özetlenmeye çalışılmıştır.

4.1. Katılımcıların Özellikleri

Araştırma kapsamında Türkiye genelinde akademilerde açık erişimin durumu incelenmiş ve ulusal boyutlu bir model önerisi sunabilmek amacıyla akademilerde görev yapan açık erişim sorumluları üzerinde bir anket uygulaması yapılmıştır. 11.08.2015 tarihinde etik kurul kararı tarafından onaylanan anket uygulaması için gerekli izinler alınmıştır. Araştırma kapsamında farklı görüş ve istekleri saptayabilmek için katılımcıların cinsiyeti, yaşı ve görev yeri gibi değişkenler derlenmiş; katılımcı dağılımı bu değişkenlerin temsil oranlarına uygunluğu da dikkate alınarak birbirine yakın tutulmuştur. Katılımcıların cinsiyet, yaş ve görev yerlerine ilişkin dağılımlar Tablo 1'de özetlenmektedir.

Tablo 1: Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Cinsiyet	**S**	**%**
Bay	77	47,8
Bayan	84	52,2
Yaş		
23-33	100	62,1
34-44	45	28,0

45 ve üzeri	16	9,9
Görev Yapılan Kurum		
Devlet	136	84,5
Vakıf	25	15,5
Toplam	**161**	**100**

Çalışmaya toplam 161 kişi katkı sağlamıştır. Katılımcılar arasında cinsiyet dağılımının birbirine yakın olmasına dikkat edilmiş ve her iki grubun temsil oranı arasında yalnızca kabaca % 3'lük bir fark bulunmaktadır. Katılımcılar, devlet ve vakıf üniversitelerinde genellikle kütüphanelerde görevli açık erişim sorumlularından oluşmaktadır. Katılımcıların %84,5'i kamu, %15,5'lik bölümü ise vakıf üniversitelerinde çalışmaktadır. Katılımcıların % 47,8'i (77 kişi) bay, % 52,2'si (84 kişi) bayanlardan oluşmaktadır. Açık uçlu soru türüne katılımcıların yaşları derlenmiş, daha sonra 23-33, 34-44 ve 45 ve üzeri yaş olmak üzere üç yaş kümesi içinde gruplandırma yoluna gidilmiştir. Çalışmada genç katılımcılar olarak ifade edilebilecek 23-33 yaş grubu, toplam katılımcıların % 62,1'ini; orta yaş gurubu olarak ifade edilebilecek 34-44 yaş grubu, % 28'ini ve 45 yaş ve üstü olarak sınıflanan grup ise toplam katılımcıların % 9,9'unu temsil etmektedir.Araştırma kapsamında katılımcılar tüm sorulara yanıt vermediği için toplam değerler farklılık gösterebilmektedir.

4.2. Bilgi Yeterliliği ve Açık Erişim Yaklaşımı

Açık erişim konusunda Türkiyede akademilerde yaşanan gelişmeler önemle takip edilmektedir. Özellikle öğretim üyelerinin ve öğrencilerin açık erişim ile ilgili farkındalıklarını artırma ve bilgi esikliklerini gidermek adına çeşitli eğitimler düzenlenmektedir. Araştırma kapsamında bilgi yeterliliği ve farkındalık ölçme adına katılımcılara aşağıda belirtilen önermeler yöneltilmiştir.

Tüm dünyada büyük ilgi gören açık erişimin özellikle Türkiye'de üniversitelerde yaygın olarak bilinip bilinmediğini ya da akademisyenlerin konu hakkında yeterli bilgiye sahip olup olmadığını anlayabilmek için üniversite kütüphanelerinde görev yapan katılımcılara "öğretim üyeleri açık erişim konusunda yeterli bilgiye sahiptir" önermesi yöneltilmiş ve bulgular Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2 : Öğretim Üyelerinin A.E Bilgi Yeterliliği

	23-33 Yaş		34-44 Yaş		45-Üzeri Yaş		Toplam	
	S	%	S	%	S	%	S	%
Katılmıyorum	58	69,0	35	77,8	10	83,3	103	73,0
Kararsızım	15	17,9	5	11,1	2	16,7	22	15,6
Katılıyorum	11	13,1	5	11,1	0	0	16	11,3
Toplam	**84**	**100,0**	**45**	**100,0**	**12**	**100,0**	**141**	**100,0**

Önermenin sonuçları üç farklı yaş grubu üzerinden değerlendirilmiştir. Önermeye katılım oranının en üst düzeyde olduğu yaş grubu 45 ve üstü yaş grubudur. Bununla birlikte katılımcıların önermeye karşı eğiliminin yaş eğilimi ile paralellik içinde olduğu da görülmektedir. Zira alt yaş grubunda önermeye katılımın bir miktar olumlu olduğu; yaş grubu arttıkça olumlu düşünenlerin oranının zayıfladığı saptanabilmektedir. Bu durum kütüphanelerde görev yapanların yaşları ilerledikçe öğretim elemanları hakkında daha çok deneyim kazandıkları ile açıklanabilir. Toplam değerlere bakıldığında katılımcıların % 73'ü "katılmıyorum" yanıtı ile akademilerde öğretim üyelerinin açık erişim konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıkları düşüncesine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Akademisyenlerin nitelik sorununa dikkat çeken bu durumun çok yüksek bir oranda kendini göstermesi oldukça düşündürücüdür. Önermeye verilen yanıtlar yaş grubuna göre dikkate değer farklılık göstermemektedir.

Üniversitelerde özellikle akademisyenler açısından büyük önem taşıyan bir platform olmasına rağmen, konu hakkında bilgi yetersizliğinin ortaya çıkması açık erişim konusunda yeterli tanıtım yapılamadığı düşüncesini ortaya koymaktadır. Akademik camiaya elektronik kaynak kullanımından katalog taramaya kadar pek çok eğitimin sunulabildiği kütüphanelerde, açık erişim konusunda da bilgi aktarmak ve en azından ortak bir bilinç oluşana kadar açık erişimin temel kullanım yollarını vermek üniversitelerde açık erişim farkındalığını üst düzeye çıkarabilecek bir çözüm yöntemi olarak kullanılabilir.

Açık erişim sadece akademisyenlerin ya da araştırmacıların bilgiye eriştiği dijital bir platform değildir; aynı zamanda öğrencilerin de yararlandıkları bir bilgi erişim köprüsüdür. Bu sebeple ankette sadece öğretim üyelerinin değil öğrencilerin de açık erişim konusunda bilgi düzeyi değerlendirilmiştir. Özellikle kurum bazında yapılan

değerlendirmede katılımcılara "öğrenciler açık erişim konusunda yeterli bilgiye sahiptir" önermesi yöneltilmiş ve sonuçlar Tablo 3'de listelenmiştir.

Tablo 3 : Öğrencilerin A.E Yeterliliği

	Devlet		**Vakıf**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	114	91,9	18	85,7	132	91,0
Kararsızım	4	3,2	3	14,3	7	4,8
Katılıyorum	6	4,8	0	0,0	6	4,1
Toplam	**124**	**100,0**	**21**	**100,0**	**145**	**100,0**

Katılımcılar % 91'lik bir oranla, akademilerdeki öğrencilerin açık erişim konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmektedir. Vakıf üniversitelerinde ise katılımcıların hiç birinin önermeye "katılıyorum" seçeneğiyle yanıt vermemesi oldukça düşündürücü bir durumdur. Önermeye verilen yanıtların kurumlara göre dağılımı dikkat çekici farklılıkta değildir.

Bir önceki tabloda görüldüğü gibi öğretim elemanlarının konuya karşı farkındalıklarının zayıf olduğu iddiası, öğrencilerin de yetersiz olması sonucunu doğal kılmaktadır. Hangi alanda olursa olsun yenilik, insanlar arasında etkileşim yolu ile aktarılabilmektedir. Bu sebeple öncelikle öğretim elemanlarının konu hakkında bilgi eksikliğinin giderilmesi, doğal olarak öğrencilerin de eksik bilgilerinin tamamlanmasının yolunu açacaktır. Ancak öncelikli olarak kütüphanelerde halkla ilişkiler sorumluluğunun bir parçası olarak açık erişim uygulamaları hakkında yeterli tanıtımın yapılması gerekmektedir. Dönem başlarında öğrencilere sunulan üniversite ve kütüphane tanıtımı gibi oryantasyon eğitimlerine benzer şekilde, açık erişimin de tanıtılması öğrencilerin konu hakkında bilgi yoksunluğunu giderebilir.

Teknolojiye ayak uydurabilmek ve geleneksel yöntemleri bir kenara bırakıp yeni davranışlar kazanmaya çalışmak oldukça güçtür. Özellikle yeni fikirlere, yeni akımlara açık olmak, yeniliğe kapalı insanlar açısından zor kabullenilebilir bir durumdur. Ayrıca güven açısından pek çok zorluklar yaşanması da kaçınılmaz bir gerçektir. Açık erişim fikri ve uygulamaları için de benzer durumları yaşamak olağan dışı değildir. Bu sebeple açık erişimle birebir ilgilenen personelin hizmet verdiği akademisyenlerin açık erişime olan yaklaşımlarını saptamaya yönelik olarak

katılımcılara "bilim insanları açık erişime çekimser yaklaşmaktadır" önermesi yöneltilmiş ve söz konusu bulgular Tablo 4'te listelenmiştir.

Tablo 4: Bilim insanlarının A.E. Çekimserliği

	Devlet		**Vakıf**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	6	5,0	3	14,3	9	6,4
Kararsızım	17	14,3	2	9,5	19	13,6
Katılıyorum	96	80,7	16	76,2	112	80,0
Toplam	**119**	**100,0**	**21**	**100,0**	**140**	**100,0**

Bulgular % 80 oranında katılımcıların önermeyi desteklediğini ortaya koymaktadır. Devlet üniversitelerinde görev yapan açık erişim sorumlularının %80,7'si "katılıyorum" cevabı ile bilim insanlarının açık erişim fikrine çekimser yaklaştıklarını belirtmiştir. Benzer biçimde vakıf üniversitelerinde görev yapan katılımcıların da %76,2'si bünyelerinde çalışan bilim insanlarının açık erişim fikrine çekimser yaklaştıklarını belirmişlerdir.

Bu durum aslında açık erişimin tam anlamıyla içselleştirilemediğini ve henüz diğer araştırma araçları ve elektronik kaynak türleri kadar kullanım yaygınlığının kazanılamadığını ortaya koymaktadır. Açık erişim sisteminin kullanımı ve içeriği hakkında yeterli bilgiye sahip olmamak da çekimser yaklaşım tavrını besleyen bir durum olarak değerlendirilebilir. Bu sebeple sorunun temeline, yani açık erişim hakkında bilgi eksikliklerini tamamlamaya yönelik girişimlerde bulunmak da çekimserlik tavrını engelleyebilecek bir çözüm olabilir. Ayrıca açık erişim hakkında kullanıcılara güven telkin edilmesi çözüm yöntemi olarak uygulanabilir. Çekimser yaklaşımın temelinde, açık erişim olgusu hakkında bilinmeyen yönlerin çok olması ve özellikle telif hakları konusunda kullanıcıların net bilgiye sahip olmaması da yatıyor olabilir. Tüm bu olasılıklar göz önüne alınarak, sorunun temeline inilip çekimser yaklaşımın nedenleri araştırılabilir ve gerekli eğitimler verilerek kullanıcıların akıllarında oluşan kuşkular giderilebilir.

4.3. Açık Erişimin Önemi

Dünyada, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bilgi, gelişim ve dönüşüm için sahip olunması gereken en önemli sermaye unsurlarından biridir. Ancak bilginin

maliyetli oluşu ve sürekli olarak maliyetinin artması bilimsel gelişimi olumsuz yönde etkilemektedir. Açık erişim yayıncılığın maliyet sorununu ortadan kaldırması yönüyle bilim çalışmalarının önemli çözüm araçlarından biri olarak görülmektedir. Kendi ürettikleri bilimsel bilgiyi geliştirmek ve ürettikleri verileri arttırmak için, akademisyenler kendi çalışma alanlarında yayınlanan her türlü kaynağa erişme gereği duyarlar. Ancak ne yazık ki özellikle, bütçe sorunu yaşayan kurumların ihtiyaç duyulan her kaynağı edinmesi her zaman mümkün olamamaktadır. Bu sorun özellikle elektronik kaynaklar için geçerlidir. Genellikle ticari işletmelerin veritabanı formatında paketlediği ve pazarladığı elektronik kaynakların gerek duyulanlarının tamamiyle satın alınabilmesi çoğu zaman olanaklı olmamaktadır. Bunun en önemli sebebi ise kaynakların yüksek ücretlerle sunulması ve kurumların üyelik yapma imkânlarının buna el vermemesidir. Bilgiye erişimde bu ve buna benzer sorunların yaşanması ise bilimsel çalışmaların yavaşlamasına hatta bilimsel çıktıların paylaşılamamasına sebebiyet vermektedir.

Bu soruna karşı kolektif bir çabanın ürünü olarak geliştirilen açık erişim olgusu, akademik çevrelerce olumlu tepkilerle karşılaşılan bir girişim olarak algılanmakta ve akademisyenler tarafından desteklenen sistemler arasında yerini almaktadır. Bir olgu olarak açık erişimin her geçen gün önem kazanması olağan bir durumdur; ancak zamanla önemini yitip yitirmeyeceğini şimdiden tahmin etmek zordur.

Bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, bilgi erişim ortamlarının, sistemlerinin ve modellerinin yapısında da değişimi beraberinde getirmiştir. Bilginin tasniflenmesinden sunulmasına kadar pek çok aşamada yeni yollar, yeni programlar ortaya çıkmış ve gelişen teknolojiye ayak uydurulmuştur. Örneğin uzun yıllar boyunca kullanılan kart katalogların yerini günümüzde otomasyon sistemleri almıştır. Yararlanılan araçlar ve işin yapıldığı ortam değişmiş; ancak yapılan işin özü değişmemiş, işlevsel olarak kataloglama ilk günkü önemini korumaktadır. Açık erişim, kütüphaneciliğe son dönemlerde kazandırılan uğraş alanlarından biridir. Bu alanda zaman içerisinde ne gibi gelişmeler izleneceğini ya da önemini yitirip yitirmeyeceğini kütüphaneciler ve kullanıcıların ilgi ve performansları belirleyecektir. Araştırma kapsamında katılımcılara "üniversitelerde açık erişim uygulamalarının zamanla önemini yitireceğini düşünüyorum" önermesi sunulmuş ve alınan yanıtlar Tablo 5'te değerlendirilmiştir.

Tablo 5 : A.E. Zamanla Öneminin Azalma Düşüncesi

	23-33 Yaş		34-44 Yaş		45-Üzeri Yaş		Toplam	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	43	50,6	22	48,9	5	45,5	70	49,6
Kararsızım	15	17,6	11	24,4	5	45,5	31	22,0
Katılıyorum	27	31,8	12	26,7	1	9,1	40	28,4
Toplam	**85**	**100,0**	**45**	**100,0**	**11**	**100,0**	**141**	**100,0**

Katılımcıların, %49,6'lık "katılmıyorum" cevabı ile açık erişimin zamanla öneminin azalmayacağı görüşüne sahip oldukları görülmektedir. Katılım oranının yarıya yakının bu yanıtı vermesi dikkat çekicidir. Tablonun detaylarına bakıldığında ise kararsız kalan katılımcı sayısının da az olmadığı (%22) anlaşılmaktadır. Buna tüm katılımcıların açık erişim konusuna tam anlamıyla hâkim olmaması ya da öğretim üyelerinin açık erişim platformunu nitelikli bir biçimde kullanmamaları neden olmuş olabilir. Tablo bütün olarak değerlendirildiğinde iyimser beklentinin karşıt görüşe göre belirgin şekilde yüksek olduğu; diğer bir ifade ile katılımcıların açık erişim olgusunun geleceğine karşı iyimser bir beklenti içinde oldukları anlaşılmaktadır. Bilgiye her zaman ihtiyaç duyulacaktır; ancak tıpkı açık erişim sistemleri gibi yeni bir takım sitem ve modellerin zaman içinde ortaya çıkması ve açık erişimi işlevsiz kılması olasıdır. Katılımcıların bir % 28'lik önemli bir bölümünün açık erişimin geleceğinden endişe duyması, bu tür gelişmelerin yaşam bulması ihtimalinden kaynaklanmış olabilir.

4.4. Açık Erişim Sorumluluğu ve Kütüphaneciler

Her yıl mevcut bütçeyle kaynak alımı yapılan kütüphanelerde bütçenin önemli kısmı elektronik kaynaklar için harcanmaktadır ve ne yazık ki mevcut bütçeler kurumların ihtiyaç duydukları bütün yayınları almaları için yetersizdir. Taleplerin tamamını karşılayamayan kütüphaneler ve kütüphaneciler de kullanıcılarına karşı mağduriyet yaşamaktadır. Bu sebeple açık erişimin desteklenmesi kütüphaneler ve kütüphaneciler açısından da büyük önem arz etmektedir. Araştırma kapsamında kütüphanecilerin açık erişim konusunda üstlendiklerini sorumluluk ve bu konuda hissettikleri memnuniyet de incelenmeye çalışılmıştır.

Kütüphanecilerin temel sorumluluğu kullanıcılar ile gereksinim duyulan bilgiyi buluşturmaktır; bu amaçla bilgi erişim yöntemlerini ve araçlarını tasarlamak ve geliştirmektir. Diğer bir ifade ile kullanıcıları basılı ve/veya elektronik ortam üzerindeki bilgi varlıklarına eriştirmek kütüphanecilerin öncelikli görevleri arasındadır. Bunun yanı sıra kütüphanelerde üstlenmek durumunda kaldıkları pek çok farklı görevler de bulunmaktadır. Açık erişim de araştırma süreçlerinde yararlanılan bilgi erişim aracıdır ve kütüphanecilerin bilgi erişim sorumlusu olmaları, açık erişim sorumluluğunun onlara verilmesinin en temel nedenidir.

Açık erişim olgusunun Türkiye'de dillendirilmesinden ve açık erişimin bir sistem olarak kurumlarda geliştirilmesinden bu yana geçen süreçte, kütüphaneciler daima bu işin destekçisi ve önderleri olmuşlardır. Gerek kurumlarında tanıtımların yapılması, gerek açık erişim platformları üzerinden verilerin tasniflenerek sunulması kütüphaneciler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda kütüphanecilerin söz konusu sorumluluğa karşı duydukları sorumluluk bilincini saptayabilmek için katılımcı kütüphanecilere "açık erişim ve kurumsal arşiv sorumluluğu sadece kütüphanecilerde ve kütüphanelerde olmalıdır" önermesi sunulmuştur (Tablo 6).

Tablo 6: A.E. Sorumluluğunun Kütüphanecilere Ait Olması

	Bayan		**Bay**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	21	27,6	22	31,4	43	29,5
Kararsızım	16	21,1	9	12,9	25	17,1
Katılıyorum	39	51,3	39	55,7	78	53,4
Toplam	**76**	**100,0**	**70**	**100,0**	**146**	**100,0**

Katılımcılar %53,4'ü önermeye "katılıyorum" yanıtı vererek, sorumluluğun kendilerine ait olması gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak sorumluluğu doğru bulmayan ve bu durumdan emin olmayanların toplamının neredeyse yarıya yakın oranda çıkması, kütüphanecilerin açık erişim konusunda tek sorumluluk sahibi çalışanlar olmaları konusunda memnuniyet düzeylerinin yüksek olmadığına ortaya koymaktadır. Buna, kütüphanecilerin iş yüklerinin fazla olması ve zaman yetersizliği gibi nedenler etki etmiş olabilir. %53,4'lük bir oranda sorumluluğun kütüphanecilerde olması gerektiği sonucunun çıkmasının sebebinin ise, kütüphanecilerin açık erişim olgusunu bilgi erişim sürecinin ve sistemlerinin bir

parçası olarak görmelerinden kaynaklandığı düşünülebilir. Cinsiyet dağılımına göre bakıldığında bay ve bayan katılımcıların vermiş oldukları cevaplar belirgin bir farklılık göstermemektedir.Üniversitelerde açık erişim konusunda yapılan tüm eğitimlerin ve toplantıların öncelikle kütüphanecilere yönelik olması ve kütüphanecilerin bu anlamda gelişim göstermeleri, zamanla yapalan eyleme karşı sahibiyet beslemelerine neden olmuştur. Dijital platformun her alanında bilgi yönetimi ve paylaşımı sorumluluğu kütüphanecilere aittir; dijital bilginin paylaşımında önemli roller üstlenen açık erişim sistemleri de kütüphanecilerin rol ve sorumluluk alanına girer. Kütüphanecilerin sorumluluk almasını sağlamak içinse memnuniyet düzeylerini artıracak girişimlerde bulunmak, açık erişim konusunda motive edici yaptırımlarda bulunmak, iş gücü ve zaman açısından süreci olumlu hale çevirebilecek çözüm önerileri sunmak gerekebilir.

4.5. Üniversite Kütüphanelerinde Eğitim, Personel, Birim ve Bütçe İhtiyacı

Kütüphaneler üniversitelerde eğitimi destekleyen ve diğer çoğu birimden farklı olarak hem öğrencilere hem de akademisyenlere hizmet sunan birimlerdir. Kütüphaneler, içinde teknik hizmetler, okuyucu hizmetleri, danışma hizmetleri gibi farklı bölümleri olan akademik hizmet birimidir. Kütüphaneler dinamik birimlerdir. Yayıncılık, eğitim, teknoloji ve iletişim alanlarında yaşanan gelişmeler, kütüphaneleri doğrudan etkiler. Bu alanlarda yaşanan gelişmeler kütüphanelerde verilmekte olan hizmetlerin de zaman içinde dönüşmesine neden olur. Dolayısıyla kütüphanelerde görev yapmakta olan personel, değişime açık ve yaşam boyu öğrenebilen bireylerden oluşmalıdır. Aynı zamanda personelin kütüphanenin hizmet portföyünü etkileyen süreçlerden olumlu biçimde yararlanabilmesi için personelin eğitim sistemi içindeki yeri de sürekli olarak gözetilmelidir.

Çalışmanın bu bölümünde üniversite kütüphanelerinde açık erişim sorumlularının personel, birim ve eğitim ihtiyaçları konularında görüşlerine yer verilmektedir. Aynı zamanda açık erişimin yaygınlaşmasıyla birlikte kütüphane bütçesine olumlu katkısını olup olmayacağı konusunda görüşleri de sorgulanmaktadır.

4.5.1. Kütüphanelerde Personel ve Eğitim İhtiyacı

Türkiye'de üniversite kütüphanelerinde hizmet veren personelin eğitim geçmişleri çeşitlilik gösterebilmektedir. Kütüphanelerde genellikle memur, veri hazırlama ve kontrol işletmeni, bilgisayar işletmeni, şirket elemanı, sözleşmeli personel gibi farklı sınıf ve alanlardan çalışanlar hizmet vermektedir. Bununla birlikte kütüphanelerde bilgi ve belge yönetimi formasyonu olan kütüphanecilerin sayısının, toplam çalışan sayısına oranla az olduğu bilinmektedir. Bazı kurumlarda ise hiç bilgi ve belge yönetimi mezunu bulunmamaktadır. Kütüphanelerde istihdam politikaları ile ilgili çok çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Türkiye'de üniversite kütüphanelerinde nitelik ve nicelik yönünden personel eşitsizliklerinin yaşandığı bilinen bir gerçektir. Bazı kütüphanelerde okuyucu hizmetlerinden teknik hizmetlere kadar tüm birimlerde lisans mezunu ya da uzman kütüphaneciler hizmet verirken; bazı kütüphanelerde alan eğitimi bulunmayan personelin tüm birimlerde hizmet verdiği görülebilmektedir. Bu durum, kütüphaneler arası işleyiş ve hizmetler yönüyle eşitsizlikler doğurmaktadır.

Kütüphanelerde her birimde o alana ait bir çalışan bulunması, verilen hizmet kalitesini artıracağı gibi alanda uzmanlaşmanın da yolunu açacaktır. Açık erişim konusunda da bu alana ait, sadece açık erişim ve açık erişim hizmetleri konusunda görev yapacak personele ihtiyaç duyulmaktadır. Üniversite kütüphanelerinde ve özellikle de yöneticiler nezdinde, açık erişim hizmetlerini genellikle bilgi ve belge yönetimi formasyonu olan personelin yürütmesi beklentisi hâkimdir. Araştırma kapsamında açık erişim hizmetlerinin yürütümünde, bu alanda eğitim görmüş personele gereksinim duyulup duyulmadığı konusunda veri derlemenin çalışmaya açıklık kazandıracağı düşünülmüştür. Anket uygulamasında katılımcılara "üniversitelerde açık erişim konusunda eğitimli personele[*] ihtiyaç vardır." önermesi yöneltilmiştir. Söz konusu veriler Tablo 7' de özetlenmektedir.

[*] Kütüphanecilik lisansı mezunu kütüphaneciler ya da kütüphanelerde farklı kadrolarda çalışan, ancak açık erişimle ilgili eğitimlere katılıp sürecin en başından beri açık erişim sistemine dâhil olmuş olan çalışanlardır.

Tablo 7: Kurumlara Göre A.E. Konusunda Eğitimli Personel İhtiyacı

	Devlet		**Vakıf**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	4	3,2	0	,0	4	2,7
Kararsızım	-	-	-	-	-	-
Katılıyorum	121	96,8	21	100,0	142	97,3
Toplam	**125**	**100,0**	**21**	**100,0**	**146**	**100,0**

Tablo 7'de katılımcıların %97,3'lük bir oranla eğitimli personele ihtiyaç duyulduğunu beyan ettikleri görülmektedir. Özellikle vakıf üniversitelerindeki katılımcıların tamamının önermeye "katılıyorum" yanıtı vermesi dikkat çekicidir. Bilindiği gibi vakıf üniversiteleri kendi personel istihdamını kendi belirlediği ölçütlere göre karşılamaktadır. Katılım oranının yüksek olması açık erişim alanında kütüphanecilere iş istihdamı da yaratabilir düşüncesini akıllara getirmektedir. Yeni iş kolları ve personel istihdamı için fırsatlar sağlayabilecek olması açık erişimi, disiplin içinde anlamlı kılmaktadır. Bulgular kurumlarda açık erişim hizmetleri için daha fazla eğitimli personel istihdamına ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Yapısını, işleyişi ve sistemleri yönüyle açık erişimi, lisans eğitimleri süresince öğrenmiş olan bilgi ve belge yöneticilerinin kütüphanelerde bu sistemin geliştirilmesi ve yönetilmesi üzerine yetkilendirilmesi sağlanmalıdır. Böylelikle verilen hizmet kalitesi artacağı gibi açık erişimin de tanıtımının yapılması ve kullanımının artırılması sağlanabilir. Açık erişim konusunda eğitimli personel yoksa, mevcut çalışanları gerekli eğitimlere, seminerlere ve toplantılara yönlendirilerek söz konusu alanda çalışabilecek personel yaratmak gerekebilir.

Bir diğer konu ise açık erişim alanında çalışan personelin ve öğretim üyelerinin açık erişim konusunda duydukları eğitim ihtiyacıdır. Her ne kadar açık erişim olgusu bir süredir bilim dünyasını ve kütüphane camiasını meşgul etse de konu hakkında yeterince bilgi sahibi olmayanların oranı oldukça fazladır. Açık erişim hakkında yazılım becerileri kazanmak ve hukuksal boyutu bilmek gerekir. Aksi takdirde kurumu ve şahısları zorlu süreçlere sokabilecek durumlar ortaya çıkabilmektedir. Sadece açık erişim konusunda hizmet veren personel değil, öğretim üyelerinin de bilinçlenmesi, sistemin başarılı biçimde işlemesi için gerek duyulan koşullardan biridir. Özellikle telif hakları sebebiyle çekinceleri olan ya da sisteme veri ekleme

konusunda açık erişim platformunu kullanmayı bilmeyen öğretim üyelerinin sayısı üniversitelerde oldukça fazladır.

Açık erişim olgusu hakkında personelin ve öğretim üyelerinin eğitim gereksinimlerinin olup olmadığını saptayabilmek amacıyla katılımcılara " açık erişim konusunda bilim insanları ve gerekli personele eğitim verilmelidir" önermesi yöneltilmiş ve derlenen veriler Tablo 8'de özetlenmiştir.

Tablo 8: A.E. Konusunda Bilim İnsanları ve Personelin Eğitim İhtiyacı

	Devlet		**Vakıf**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	1	,8	0	,0	1	,7
Kararsızım	-	-	-	-	-	-
Katılıyorum	122	99,2	21	100,0	143	99,3
Toplam	**123**	**100,0**	**21**	**100,0**	**144**	**100,0**

Tablo 8'de katılımcıların tamamına yakını (%99,3) önermeye "katılıyorum" yanıtını vererek açık erişim konusunda eğitime ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların (144 kişi) tamamına yakını (143 kişi) hem akademisyenlerin hem de açık erişim çalışanlarının eğitime ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. Devlet ve Vakıf üniversitelerindeki katılımcıların vermiş oldukları yanıt aynı doğrultuda ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar, açık erişim konusunda eğitim açığının oldukça fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla yurt genelinde akademisyenlere açık erişimin önemini ve kullanımını anlatan eğitim programlarının düzenlenmesi, bu sorunu ortadan kaldırmaya yönelik bir çözüm olabilir. Kütüphanecilere verilecek olan açık erişim eğitimi ise daha iyi hizmet sunulmasını ve açık erişimin kullanımının yaygınlaştırılmasını sağlayabilir. Böylelikle hem hizmet verenler hem de kullanıcılar üzerinde daha iyi bir farkındalık oluşturulabilir ve bunun bir sonucu olarak daha iyi bir kullanım performansı yakalanabilir. Açık erişimin bilgiye erişimde önemli bir köprü olduğu eğitim sorunu aşılarak ortaya koyulabilir.

4.5.2. Açık Erişim Birimi

Üniversite kütüphanelerinin her birinde genellikle ihtiyaç doğrultusunda oluşturulan ya da kullanım durumuna göre geliştirilen ayrı ayrı birimler hizmet vermektedir. Verilen hizmetler kabaca teknik hizmetler ve okuyucu hizmetleri şeklinde ikiye

kısım altında gruplandırılabilir. Doğal olarak üniversite kütüphanelerinde birimler, genellikle bu iki hizmet türü esas alınarak teşkilatlandırılmaktadır. Birimler genellikle bu iki ana birimin alt birimleri altında hizmet sunarlar. Bazı kütüphanelerde ise süreli yayınlar birimi, ödünç verme birimi, sağlama ve kataloglama birimi, ILL (kütüphaneler arası ödünç verme) birimi, yardımcı hizmetler birimi gibi alt birimler göze çarpmaktadır. Tüm birimlerde alanında uzman ya da yetişmiş personelin hizmet vermesi gerektiği beklenen bir durumdur ancak personel yetersizliğinden dolayı pek çok birimde tek yetkilinin görev yapması sıklıkla rastlanılan bir durumdur. Ancak kütüphanecilik tekniklerine daha fazla ihtiyaç duyulan birimlerde hizmet kalitesinin yüksek olabilmesi için kütüphanecilik formasyonuna sahip yetkililerin görev yapması daha doğru bir tercihtir.

Türkiye'de üniversite kütüphanelerinde açık erişim hizmetlerinin yürütülmesinden sorumlu bağımsız bir birim oluşturulmuş değildir. Çoğu yerde özellikle teknik hizmetler biriminde görev yapan bir kütüphaneci açık erişim sorumlusu olarak belirlenmiştir ve çoğu zaman açık erişim hizmetleri bir bireyin sorumluluğu altında sürdürülmektedir. Personel ihtiyacı ile ilgili başlıkta da ifade edildiği gibi meslek elemanlarının yetersizliği nedeniyle açık erişim sorumluları, aynı zamanda kütüphanelerde diğer işlerden de sorumlu olabilmektedir.

Oysa en az elektronik kaynaklar kadar yoğun ve kataloglama kadar teknik bilgiye sahip olunması gereken açık erişim hizmetlerinde iş yükünün fazla olmasından dolayı, tıpkı kataloglama birimleri gibi ayrı bir birim oluşturulmasını gerektirmektedir. Çünkü açık erişim hizmetleri, açık erişim sistemine dahil edilmesi gereken kaynakların ayıklanması, belirlenmesi, değerlendirilmesi, öğretim elemanlarıyla bire bir iletişime geçilmesi, eğitim programlarının düzenlenmesi, güncelliğin korunması gibi yüksek iş yoğunluğu gerektiren alanlardan biridir. Dolayısıyla planlamanın, sadece bu işe odaklanılan ayrı bir birime ve yalnızca bu işle meşgul olan personele göre yapılması mecburiyeti vardır.

Daha iyi hizmet verebilmek için ek bir birime ihtiyaç duyulup duyulmadığı araştırma kapsamında belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda katılımcılara "kurumlarda açık erişim sistemine koyulması gereken kaynakların ayıklamasını yapacak bir birim olmalıdır" önermesi yöneltilerek konu hakkında veri derlemesi yapılmıştır (Tablo 9).

Tablo 9: Kurumlarda Veri/Kaynak Ayıklaması Yapacak Birim İhtiyacı

	Devlet		**Vakıf**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	7	5,6	0	,0	7	4,9
Kararsızım	9	7,2	1	5,3	10	6,9
Katılıyorum	109	87,2	18	94,7	127	88,2
Toplam	**125**	**100,0**	**19**	**100,0**	**144**	**100,0**

Tablo 9'a göre katılımcıların %88,2'lik bir oranla kurumlarında açık erişim hizmetlerine yönelik ayrı bir birime ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Özellikle vakıf üniversitelerinde görev yapan katılımcıların önermeye daha yüksek oranda katılım göstermesi bu tür kütüphanelerde tematik konulara daha fazla yoğunlaşılması gerektiğine dikkat çekmesi bakımından anlamlıdır.

Açık erişim hizmeti elbette sadece ambargolu olmayan kaynakların kayıtlarını sisteme kaydetme işleminden ibaret değildir. Özellikle hangi kaynakların açık erişime açılabileceğine karar vermek gerekmektedir. Telif hakları, yayıncı izinleri, öğretim elemanlarının ellerindeki yayın kullanım hakları gibi pek çok konuda dikkat edilmesi gereken önemli detaylar bulunmaktadır. Bu sebeple veri/ kaynak ayıklaması yapabilecek yetkin personelle ve bu işlemlerin yürütümü için teşkilatlanmış ayrı bir birimle açık erişim hizmetinin daha başarılı bir biçimde sürdürülebilmesi mümkün olacaktır.

4.5.3. Bütçe İhtiyacı

Elektronik kaynakların maliyetinin oldukça yüksek olması, tüm kütüphaneciler ve kütüphane yöneticileri tarafından bilinmektedir. Üstelik elektronik kaynaklara yapılan ödemelerin döviz kurları üzerinden yapılması her geçen yıl bütçeyi daha da zorlaştırmaktadır. Bu sebeple pek çok kütüphane önceden yapmış olduğu bazı aboneliklerini iptal etmek zorunda kalmaktadır. Öğretim elemanlarının özellikle elektronik kaynakların üzerinden makale, dergi ve kitap gibi kaynaklara erişmek istemeleri, abonelikleri iptal etmek zorunda kalan kütüphanecileri de zor durumda bırakmaktadır.

27.01.2012 tarihinde kurulan ANKOS derneğine üye olan kurumlar, özellikle elektronik kaynaklar için firmalarla daha az maliyetli anlaşmalar yapmaktadır.

ANKOS sayesinde pek çok veri tabanına daha az harcamalar yapıldığı bir gerçektir; ancak yine de elektronik kaynak harcamalarına yapılan ödemeler kütüphane bütçelerini zorlamaktadır.

TÜBİTAK ULAKBİM EKUAL projesi kapsamında ünüversitelerde bütceleri zorlayan ve yoğunlukla kullanılan bazı elektronik kaynaklar için yayın evleri ve ver I tabanı üretücüleri ile ulusal lisans anlaşmaları sağlanarak üniversitelere kaliteli akademik bilgi kullanımına teşvik sağlanmaktadır (TÜBİTAK, 2018).

Kurumlarda bilimin ilerlemesi, teknolojinin gelişmesi adına yapılan her türlü bilimsel çalışma ve proje devlet tarafından kamu bütçesi ile desteklenmektedir. Devlet desteği ile üretilen bilimsel çıktıların tekrar devlet eliyle yüksek ücretler ödenerek satın alınması problemi, hem kamu ekonomisini zayıflatan, hem de akademilerin gelişimine engel olan önemli bir sorundur. Açık erişim, bütçe sorunlarını azaltmak ve yayıncılık ücretlerini olabildiğince alt seviyelere düşürmek için yararlanılabilecek ideal bir modeldir. Bilimsel bilgiye elektronik biçimde, yasal ya da finansal engeller olmadan erişilebilmesi her geçen gün akademilerde açık erişim sistemlerini önemli kılmaya devam etmektedir.

Araştırma kapsamında ‘bütçe ve açık erişim’ denklemi üzerinde katılımcılar arasında farkındalığın ne düzeyde olduğunu ve bu bağlamda açık erişime ihtiyaç duyulup duyulmadığını belirleyebilmek için katılımcılara "elektronik kaynaklar kütüphane bütçelerini zorlamakta ve açık erişime ihtiyaç duyulmaktadır" önermesi sunulmuştur. Alınan cevaplar Tablo 10'da değerlendirilmiştir.

Tablo 10: Elektronik Kaynaklar ve Bütçeleri

	Devlet		**Vakıf**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	2	1,6	0	,0	2	1,4
Kararsızım	5	4,1	2	9,5	7	4,9
Katılıyorum	116	94,3	19	90,5	135	93,8
Toplam	**123**	**100,0**	**21**	**100,0**	**144**	**100,0**

Buna göre katılımcıların %93,8’i elektronik kaynakların kütüphane bütçelerini zorladığını ve açık erişim sistemine ihtiyaç duyulduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Son yıllarda ekonomik sorunlar ve tasarruf önlemlerinin en çok

etkilendiği kurumlar kütüphanelerdir. Katılımcıların önermeye her iki kurum türünde de yüksek oranda katılım göstermesinin nedeni buna dayalı olabilir.

Teknolojinin ilerlemesi ile birlikte kütüphanelerde elektronik kaynak kullanımının artması olağan bir durumdur. Bu sebeple kullanıcıların daha çok elektronik kaynak talebinde bulunuyor olmalarının arkasında teknolojik olanakların yaygınlaşması yatmaktadır. Ancak elektronik kaynakların üniversite kütüphanelerinin bütçelerine her geçen yıl mali olarak sorun teşkil ettiği bilinmektedir. Bu durumda kütüphanelerde açık erişim kullanımını daha yaygın hale getirecek çözüm önerilerinin hayata geçirilmesine ihtiyaç vardır. Özellikle bilim insanlarının devlet desteği ile ortaya çıkardıkları bilimsel çıktılarının herhangi bir kısıtlama olmadan devlet yararına erişime açılması için teşvik politikaları oluşturulmalıdır. Bilim insanları bu konuda ne kadar teşvik edilirse, bilimsel yayınların açık erişime sunulması o kadar artacaktır. Bu sayede bütçe konusunda da kurumların yaşamış olduğu sıkıntılar en az seviyeye düşürülebilir.

4.6. Teknolojik Destek

Bilgi teknolojileri, kütüphanelerde sunulan hizmetlerin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Kütüphaneler, bu olanaklarla kendini beslemiş ve geleneksel hizmetlerini teknolojinin avantajlarından yararlanmak suretiyle yapılandırmıştır. Kullanılan otomasyon sistemleri, güvenlik cihazları, ödünç verme kitleri, dijitalleştirme araçları gibi akıllı kütüphane sistemleri, tüm kütüphanelerin çalışma prensiplerini değiştirmiştir

Kütüphanelerin teknolojik gelişmeleri takip etmesiyle birlikte, kullanıcıların bilgi arama ve bilgiye erişim davranışlarında da değişimler olmuştur. Bu değişimi elektronik kaynak kullanımında yaşanan artışta gözlemleyebilmek mümkündür. Özellikle bilimsel araştırma ve geliştirme çalışmalarının yoğun olduğu üniversite kütüphanelerinde basılı kaynakların, yerini elektronik kaynaklara bıraktığı açıkça görülebilir. Aynı anda birden fazla kullanıcıya erişim imkânı sunması, tablet, bilgisayar, cep telefonu gibi çoklu ortamlarda rahatlıkla kullanılabilmesi, her alanda kaynağa erişim sağlanabilmesi ve yıpranmaması gibi pek çok özellik elektronik kaynakları zamanla daha tercih edilir hale getirmiştir.

Bir önceki bölümde de belirtildiği gibi elektronik kaynakların aynı zamanda maliyetli oluşu, açık erişim olgusunun gelişmesinin esas nedeni olmuştur. Tüm yazılımlarda olduğu gibi açık erişim yazılımlarının kurulumu ve geliştirilmesi için bir takım alt yapı unsurlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin üniversite kütüphanelerinde ve bazı kurumlarda kullanılan açık kaynak kodlu bir yazılım olan DSpace'in kurulumu için de teknolojik, finansal ve personel gibi alt yapı gereksinimleri bulunmaktadır. Açık erişimin öncüleri olan kütüphanecilerin bu tür sistemleri kurma ve geliştirme hususlarında bilgi birikimleri yeterli değildir. Bu sebeple teknolojik destek sağlama, alt yapı oluşturma, fizibilite çalışmaları yapma ve sistemin devamlılığını sağlayacak her türlü güncellemeler için kurumlarda görev yapan bilgi işlem ya da bilgi teknolojileri alanında çalışanlara daima ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırma kapsamında üniversite kütüphanelerinin açık erişim yazılımlarını kurma ve geliştirm süreçlerinde desteğe ihtiyaçları olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcılara "üniversitelerde açık erişimin daimi olabilmesi için teknolojik destek sağlanmalıdır" önermesi sunulmuş ve alınan yanıtlar Tablo 11'de değerlendirilmiştir.

Tablo 11 : A.E. ve Teknolojik Destek

	Devlet		**Vakıf**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	-	-	-	-	-	-
Kararsızım	5	4,0	0	,0	5	3,5
Katılıyorum	119	96,0	19	100,0	138	96,5
Toplam	**119**	**100,0**	**21**	**100,0**	**140**	**100,0**

Katılımcıların %96,5'i önermeye "katılıyorum" yanıtı vererek açık erişim için kullanılan tüm yazılımlar için teknolojik desteğe ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Önermeye "katılmıyorum" yanıtı ise hiç verilmemiştir.. Bu durum, açık erişim sistemlerinin teknoloji desteği olmadan sürdürülemeyeceğini ifade ettiği gibi; teknolojik destek konusunda yeteri kadar beslenemedikleri problemine de dolaylı olarak işaret etmektedir. Kurum bazında değerlendirme yapıldığında ise devlet ve vakıf üniversitelerinde görev yapan katılımcıların oranları eşit değerlerde gözlenmiştir Sorunun bütçeden mi yoksa personel yetersizliğinden mi

kaynaklandığını tespit ederek bu eksikliğe yönelik girişimlerde bulunmak gerekebilir.

Bilimin ve teknolojinin ilerlemesine katkı sağlamak üzere geliştirilen açık erişim de aslında teknolojik gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıkmış bir olgudur. Kurulumundan kullanımına ve gelişimine kadar yazılımsal ve donanımsal ihtiyaçları olan, güncellemeler yapılarak geçerliliği sürdürülmeye çalışılan bu platform, teknolojik alt yapıya ihtiyaç duymanın yanı sıra, her zaman teknik desteğe ihtiyaç duyan bir sistemdir. Bu nedenle kurumların teknolojik alt yapı ve hizmetlerini sunan birimlerinin açık erişimden uzak kalması düşünülemez.

Kütüphanecilerin özellikle bilgi sistemleri ve yazılımsal problemlerin çözümüne yönelik yeterli donanıma sahip olmadıkları bilinmektedir. Bu sebeple kütüphane sistemleri ve özellikle açık erişim için açık kaynak kodlu yazılımların sürüdürülebilir biçimde geliştirilmesi, kurumların bilgi işlem ya da bilgi teknolojileri birimleri ile koordineli çalışmayı gerekli kılmaktadır. Bilgi işlem birimlerinin bu tür süreçleri birincil sorumluluk alanları içinde görmemeleri, iş yoğunlukları ve idari prosedörlerden kaynaklanan sorunlar nedeniyle zaman zaman kütüphaneler ve bilgi işlem birimleri arasında irtibat kurulamamaktadır. Bu nedenle ancak açık erişim gibi sistemlerinin önemi konusunda kurumun üst yönetiminin ikna edilmesi, sürecin aktif birer katılımcıları olmalarının sağlanması ve iki birimin sorunlarının çözümünde doğrudan katkılarının alınması çözüm yöntemi olarak kullanılabilir. Açık erişimin önemi ve kuruma sağlayacağı pirestij daha detaylı bir biçimde anlatılarak ortak çözüm yolları bulunabilir.

4.7. Bilgi İşlem Birimleri ile İşbirliği İhtiyacı

Kurumların çalışma şekilleri, kullandıkları araçlar ve sundukları hizmet türleri teknolojik gelişmeler ile birlikte her geçen gün değişmiş ve güncel gelişmelere bağlı kalarak yenilenmiştir. Yenilenme ve gelişmeye etki eden esas sebeb teknoloji olduğu için, her değişim sürecinde teknolojik alt yapısına ve desteğine mutlaka ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple her kurum, kendilerine teknik desteği sağlayabilecek iç ya da dış kaynaklı birimlerle ortak çalışmak durumundadır.

Üniversite bünyesinde bulunan tüm birimlerin teknik destek, yazılım, donanım, bilişim gibi işlerini genellikle bilgi işlem birimleri yürütmüştür ve gelişen

teknolojiyle birlikte yürütmeye de devam etmektedir. Kütüphaneler açısından bakıldığında kabaca son yirmi yıldır bilişim teknolojileri kütüphanelerin varlık nedenlerinden biri haline gelmiştir. Açık erişimin kütüphane hizmetleri içerisine dahil edilmesinden itibaren bilgi işlem birimleri ile ortak çalışma ihtiyacı daha da artmıştır. Çünkü açık erişim sistemi, yalnızca sistemin bilgi işlem biriminin desteği ile kurulmasından ibaret değildir. Sunucu üzerinde yapılacak güncellemeler ve sistemin yenilenmesi gibi pek çok süreç devamlılık gerektirir ve bilgi işlem birimi ile ortak çalışmaların sürdürülebilirliği önemlidir. Bunun bilincinde olan ve en başından beri açık erişimin önemli ulusal temsilcilerinden ANKOS, açık erişim ile ilgili yaptığı toplantı ve eğitim seminerlerine özellikle bilgi işlem birimlerinden sorumlu personelin de toplantılara katılmaları için davette bulunmuş ve bu yönde kurumlara davet yazıları göndermiştir.

Açık erişim ile ilgili yapılan işlemlerde bilgi işlem birimleri ile ortak çalışmalar yapılması, bu işin öncüleri tarafından yapılan toplantılarda da özellikle dile getirilmiştir. Araştırma kapsamında açık erişim konusunda kütüphanelerin bilgi işlem birimleri ile iş birliğine ihtiyaç duyulup duymadıları sorgulanmaya çalışılmış ve "açık erişim konusunda sadece kütüphanecilere değil, bilgi işlem uzmanlarına da önemli görevler düşmektedir" önermesi yöneltilmiştir (Tablo 12).

Tablo 12: A.E. Konusunda Bilgi İşlem İle İşbirliği İhtiyacı

	Bayan		**Bay**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	2	2,7	3	4,3	5	3,4
Kararsızım	4	5,3	0	,0	4	2,8
Katılıyorum	69	92,0	67	95,7	136	93,8
Toplam	**75**	**100,0**	**70**	**100,0**	**145**	**100,0**

Tablo 12'de kararsız kalan ve önermeye katılmayanların oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. %93,8'lik bir katılım oranıyla kütüphanelerde açık erişim konusunda görev yapan çalışanların bilgi işlem birimiyle iş birliği içinde çalışmaya ihtiyaç duydukları ortaya çıkmıştır. Her iki cinsiyet grubundan katılımcı oranları birbirine yakın değerlerdedir. Bu kadar yüksek bir oranla önermeye katılım sağlanması iş birliği içinde çalışma konusunda büyük sorunlar olduğunu ortaya koymaktadır. Konu hakkında yönetimin desteği oldukça önemlidir. Kurumlarda

yapılan görevlendirmelerin resmi yazılar ile belirlendiği bilinmektedir. Bu anlamda açık erişim konusunda da gerekli görevlendirmeler ile iş birliği teşviki sağlanabilir.

4.8. Ortak Açık Erişim Programı

Bilimsel bilginin hızla üretildiği ve bilgiye erişim ihtiyacının en üst seviyede olduğu üniversitelerde açık erişim çalışmaları da her geçen gün gelişmeye devam etmektedir. Türkiye'de akademilerde YÖK, TÜBİTAK ve ANKOS'un farklı zamanlarda yaptığı toplantılarda uluslararası yeterliliği kabul edilmiş olan ortak bir yazılımdan yararlanılması gerektiği vurgulanmış, zaman içinde uzlaşı ortamı doğmuş, büyük oranda DSpace yazılımı üzerinde fikir birliğine varıldıktan kısa bir süre sonra akademilerin çoğunda söz konusu yazılımın kurulumu tamamlanmıştır. mıştır.

Yazılımın alt yapısını oluşturma ve kurma aşamalarının tamamlanmasının ardından her kurumda açık erişim sistemi üzerinde hizmete sunabileceği tüm verileri ayıklama girişimine başlamıştır. Ayıklama sürecinden sonra verilerin detaylı kayıtları girilmiş ve böylelikle her kurumun kendi açık erişim sistemi hizmete girmiş oldu. Bu aşamaya kadar açık erişim sistemleri kurumlar tarafından bireysel bir biçimde işlemeye devam etmiştir. Bazı kurumların söz konusu ortak yazılımı kullanmamasından kaynaklan bir takım sorunlar kendini göstermiştir. Bunlar, sorunların farklılaşması, arayüz farklılıkları, harmanlama sorunları gibi sorunlardır.

Araştırma kapsamında katılımcılara açık erişim ile ilgili kullanılan yazılım ya da programların ortak olmasının kurumlar arası çalışma uyumunu ve işbirliğini artırıp artırmayacağını belirlemek amacıyla "açık erişim için kullanılan programlar, bilgi alış verişi sebebiyle tüm üniversiteler ile ortak olmalıdır" önermesi yöneltilmiş ve alınan yanıtlar Tablo 13'de değerlendirilmiştir.

Tablo 13: Ortak A.E. Programı İhtiyacı

	Bayan		**Bay**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	0	,0	6	8,6	6	4,2
Kararsızım	5	6,8	2	2,9	7	4,9
Katılıyorum	68	93,2	62	88,6	130	90,9
Toplam	**73**	**100,0**	**70**	**100,0**	**143**	**100,0**

Tablo 13'e göre katılımcıların %90,9'unun önermeye "katılıyorum" yanıtı vererek açık erişim için kullanılan program ve yazılımların ortak olması gerektiğini savunmuşlardır. Kararsız ve önermeye katılmayan katılımcı sayısı oldukça düşüktür. Bu durum açık erişim konusunda iş birliğini artırmak ve sorunlara ortak çözümler bulabilmek adına ortak bir yazılım kullanılmasına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Sonucun bu şekilde çıkmasının sebebi açık erişim alanında bireysel çalışmaların yeterli olmadığı ve iş birliği içinde çalışmak için ortak programlar gerektiği düşüncesini akıllara getirmektedir. Bu sebeple ortak bir politika belirlenerek ortak yazılımların kullanılması sorunu çözmeye yardımcı olabilecek bir fikir olarak değerlendirilebilir.

4.9. Otomasyon Sistemi Uyumluluğu

Otomasyon sistemleri, kütüphanelerde kaynak taramaya, kullanıcı kayıtlarını yönetmeye, ödünç ve iade işlemlerini gerçekleştirmeye; en önemlisi de katalog kaydı yapmaya yarayan sistemler olarak kullanılmaktadır. Özellikle üniversite kütüphanelerinde kullanılan otomasyon sistemleri, akıllı kütüphane sistemleri sayesinde gelişmiş özelliklere sahiptir. Artık kütüphaneciler sadece basılı kaynakların kaydını yapmak yerine, bu otomasyon sistemleri üzerinden basılı kaynakların farklı formatlardaki dijital kopyalarını da kullanıcılara eriştirebilmektedir. Üniversite bünyesine ait olan yayınları bu otomasyon sistemleri üzerinden açık erişimli olarak dijital ortamda sunabilmektedir. Aynı zamanda erişimi açık olan yüksek lisans ve doktora tezlerinin pdf formatındaki kopyalarına da erişim imkânı sunacak bağlantılar eklenebilmektedir. Açık erişimli yayınlara kütüphane otomasyon sistemi ile entegre edildiği takdirde, web üzerinde çevrim içi katalog aracılığı ile de erişilebilmektedir. Açık kaynak kodlu yazılımların kütüphane otomasyon sistemleri ile uyumlu olması kütüphanecilerin iş yükünü hafifletmek ve kullanıcıları tek bir portala yönlendirmek açısından kolaylık sağlamaktadır.

Araştırma kapsamında açık kaynak kodlu bir program üzerinde çalışan açık erişim sisteminin kütüphanelerde kullanılan otomasyon sistemi ile uyumlu olmasının kütüphanelerde iş yükünü hafifletme ve zaman kayıplarını önleme hususunda etkisinin olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda katılımcılara "kullanılan açık erişim sistemi, kütüphane otomasyon programlarına uyumlu olmalıdır" önermesi yöneltilmiş ve alınan yanıtlar Tablo 14'de değerlendirilmiştir.

Tablo 14: Otomasyon Sistemi Uyumluluğu

	Devlet		Vakıf		Toplam	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	6	5,1	1	4,8	7	5,0
Kararsızım	10	8,5	4	19,0	14	10,1
Katılıyorum	102	86,4	16	76,2	118	84,9
Toplam	**118**	**100,0**	**21**	**100,0**	**139**	**100,0**

Katılımcıların toplamda %15'lik bir kısmı kullanılan açık erişim sisteminin otomasyon sistemi ile uyumlu olması gerekliliğine katılım göstermemiştir. Devlet ve vakıf kurumlarında görev yapan katılımcıların vermiş oldukları yanıtlar birbirine yakın değerlerdedir. Tablo bütün olarak değerlendirildiğinde açık erişim sisteminin kütüphane otomasyon sistemleri ile bütünleşik çalışması gerektiğine katılımın yüksek olduğu görülmektedir. İki sistemin de açık erişim adına uyumlu ve ortak prensiple çalışması kütüphanecilerin farklı iki programa iki ayrı kayıt yapmalarını engelleyerek zaman ve emek sarfiyatının önüne geçebilir.

4.10. Yedekleme Sistemi

Elektronik ortamlarda verilerin herhangi bir işlem ya da etki sonucu ulaşılamaz hale gelmesi, veri kaybı olarak tanımlanmaktadır. Dosyaların yanlışlıkla silinmesi, cihaz arızaları, virüsler, işletim sistemi ya da yazılım hataları, ani güç kayıpları, elektrik kesintileri gibi etkenler veri kayıplarının yaşanmasına sebep olabilmektedir. Elektronik ortamdaki verilerin saklanması ve düzenli bir biçimde yedeklenmesi bu sorunun önüne geçilebilecek tek çözüm olarak görülmektedir.

Açık erişim yazılımı aracılığı ile sunulan kayıtların, kütüphanelerde hizmet veren sunucular üzerinde saklanması veri kaybı riskini de beraberinde getirmektedir. Programdan kaynaklanan sorunlar ya da kurumların kütüphaneler için ortak bellekte açmış oldukları sanal depolama alanlarında yaşanan problemler veri kayıplarına neden olabilmektedir. Açık erişim arşivlerinde uzun süreler boyunca saklanması gereken verilerin sağlıklı bir biçimde depolanması, yedeklenmesi ve ihtiyaç duyulduğunda her zaman erişilebilmesi gerekmektedir. Kurumların bu anlamda veri kayıpları yaşamamaları için yedekleme sistemine ihtiyaç duyup duymadıkları araştırma kapsamında önemsenmiş ve katılımcılara "açık erişim arşivlerinde

depolanan verilerin uzun süre saklanıp korunması için bir yedekleme sistemi oluşturulmalıdır" önermesi yöneltilerek konu hakkında düşünceleri derlenmiştir (Tablo 15).

Tablo 15: A.E. Verilerinin Saklanması İçin Yedekleme Sistemi İhtiyacı

	Devlet		**Vakıf**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	1	,8	0	,0	1	,7
Kararsızım	1	,8	1	5,0	2	1,4
Katılıyorum	122	98,4	19	95,0	141	97,9
Toplam	**124**	**100,0**	**20**	**100,0**	**144**	**100,0**

Katılımcıların önermeye çok büyük bir oranda (%97,9) "katılıyorum" yanıtı verdiği görülmektedir. Bu durum kurumların açık erişim sistemi üzerindeki verilerin saklanması ve uzun süre muhafaza edilebilmesi için bir yedekleme sistemine ihtiyaç duydukları ve yedeklemeyi önemsedikleri sonucunu ortaya koymaktadır. Her iki kurumda da yedekleme sistemine olan ihtiyaç yakın değerlerde tespit edilmiştir. Bu sonuç üniversite kütüphanelerinde açık erişim uygulamalarında veri kayıplarının ve sistemsel sorunların yaşanmış olabileceğini de dolaylı olarak ifade etmektedir. Üniversite kütüphanelerinin veri kayıplarını önlemek adına ihtiyaç duyulan güvenlik sistemlerini kullanmaları ve veri yedekleme politikaları oluşturmaları ihtiyaca çözüm bulacak bir öneri olabilir.

4.11. Teknolojik Alt Yapı Yetersizliği

Açık erişim, dijital teknolojilerle birlikte var olmuş bir hizmet ürünüdür ve dijital ortamlarda hizmete sunuluyor olması birçok gereksinimi de beraberinde getirmektedir. Kaliteli açık erişim, nitelikli yazılım ve donanım, güvenlik prosedürleri, yedekleme planları, risk değerlerlenirmeleri gibi pek çok gereksinim üzerinde planlama yapılmasını gerektirmektedir. Dolayısı ile teknolojik açıdan eksiklikler yaşayan üniversitelerde açık erişimli kaynaklara ulaşmak ve açık erişim sistemlerini kullanmak ve aynı zamanda açık erişim hizmeti sunmak sorun haline gelebilmektedir.

Araştırma kapsamında açık erişim hizmetlerinde teknolojik alt yapının önemini belirleyebilmek ve yetersiz alt yapının olumsuz etkilerini vurgulayabilmek adına katılımcılara "açık erişim sistemine kaynak depolarken genellikle teknolojik alt yapıdan kaynaklanan sorunlar yaşanmaktadır" önermesi sunulmuş ve sonuçlar Tablo 16'da özetlenmiştir.

Tablo 16 : Yetersiz Teknolojik Alt Yapının A.E Sistemine Olumsuz Etkisi

	23-33 Yaş		**34-44 Yaş**		**45-Üzeri Yaş**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	5	6,2	7	17,1	1	8,3	13	9,8
Kararsızım	16	20,0	3	7,3	2	16,7	21	15,8
Katılıyorum	59	73,8	31	75,6	9	75,0	99	74,4
Toplam	**80**	**100,0**	**41**	**100,0**	**12**	**100,0**	**133**	**100,0**

Katılımcıların %74,4'ü açık erişim sistemine veri depolarken teknolojik alt yapı yetersizliğinden kaynaklı problemler yaşadığını ifade etmektedir. Yaş dağılımına bakıldığında genç, orta ve orta yaş üzeri olarak belirlenen aralıklarda önermeye verilen yanıtlar orantılı bir biçimde dağlım göstermiştir. Kararsız ve önermeye katılmayan katılımcıların yaşlara göre farklılıklar gösterse de, "katılıyorum" yanıtı her yaş grubunda bir birini yakın değerlerde çıkmıştır. Teknolojik alt yapı yetersizliği açık erişim çalışmalarının verimini ve kalitesini düşürebilir. Üniversitelerde teknolojik alt yapı yetersizliği probleminin çözümü için öncelikle bütçe ve alanında uzman personel sorunlarının çözülmesi de sorunun ortadan kalmasına yardımcı olabilir.

4.12. Açık Erişimde YÖK Desteği

YÖK, üniversitelerdeki bilimsel araştırmaları yönlendirmek, eğitim öğretim faaliyetlerini düzenlemek, üniversitelerin işleyişini denetlemek, öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için gerekli plan ve programı belirlemek gibi sorumlulukları olan kamu tüzel kişiliğine sahip bir kuruluştur. Yükseköğretim kurumları üzerinde sorumlu tek kuruluş olan YÖK, özellikle bilim adına yürütülen güncel gelişmeleri takip ederek araştırma faaliyetlerine destek vermekte ve üniversiteler arasında koordinasyon görevini yerine getirmektedir.

Açık erişimin Türkiye'de üniversitelerce benimsenmesine önayak olan, tanıtımı ve yaygınlaşması için destek veren kuruluş YÖK'tür. YÖK'ün inisiyatifi ve desteği ile farklı zamanlarda söz konusu sahanın yaşam bulması ve yaygınlaştırılması amacıyla ülke genelinde toplantılar düzenlenmiştir. Araştırama ve geliştirme projelerinin en büyük temsilcilerinden olan TÜBİTAK, açık erişim ile ilgili faaliyetlerde YÖK'ün en büyük destekçisi olmuştur. Ülkemizde bilim politikalarının geliştirilmesi ve hayata geçirilmesi konusunda TÜBİTAK büyük başarılara imza atmıştır. Ancak ne yazık ki henüz açık erişimin zorunlu bir ulusal politika haline getirilmesi konusunda bir proje geliştirilememiştir.

Günümüze kadar yapılan akademik toplantılarda açık erişimin Türkiye genelinde yaygınlaştırılması için araştırmacılar üzerinde teşvik edici önlemler alınması, açık erişim politikası geliştirilmesi ve yasalarla desteklenmesi konusu hep gündeme gelmiş ve iyi niyetli kararlar alınmıştır. Özellikle üniversitelerden sorumlu tek kuruluş olan yükseköğretim kurulundan açık erişime katkı sağlaması ve destek vermesi adına beklentiler artmaktadır.

Araştırma kapsamında katılımcılara açık erişim ile ilgili YÖK tarafından yeterli ve gerekli desteğin sağlanıp sağlanamadığını belirleyebilmek ve bu konudaki yetersizliği saptayabilmek adına "YÖK'ün açık erişim uygulamalarının yaygınlaşmasının dışında açık erişime kayda değer bir katkısı olmamıştır" önermesi yöneltilmiş ve alınan yanıtlar Tablo 18'de değerlendirilmiştir.

Tablo 17: A.E. Gelişimine YÖK Katkısı

	Devlet		**Vakıf**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	17	14,7	7	35,0	24	17,6
Kararsızım	34	29,3	1	5,0	35	25,7
Katılıyorum	65	56,0	12	60,0	77	56,6
Toplam	**116**	**100,0**	**20**	**100,0**	**136**	**100,0**

Tablo 18'e göre katılımcıların %50'ye yakın bir oranla önermeye katılmaması ve kararsız kalmaları dikkat çekicidir. Sonucun bu şekilde çıkmasının katılımcıların açık erişim faaliyetleri ile ilgili tek destekçinin YÖK olup olmaması konusunda bilgi sahibi olmamaları ya da YÖK'ün açık erişim konusunda yeterli desteği gösterdiğini düşünmeleri ile ilgisi olabilir. Öte yandan açık erişim konusunda sadece YÖK'ün

değil TÜBİTAK'ın da destek sağlaması katılımcıları kararsız bırakmış olabilir. Katılımcıların %56,6'lık bir kısmının önermeye katılım göstermiş olması ise YÖK'ten yeterli ve beklenen desteğin görülemediğini vurgulamaktadır. Açık erişim faaliyetlerine YÖK'ün desteği ile başlanmış olması beklentileri de beraberinde getirdiği için katılımcılar yeterli desteği göremediklerini düşünmüş olabilirler.

4.13. Akademik Teşvik

Akademisyenler bilimsel araştırma yapmak ya da derslere girmek dışında akademik anlamda yükselebilmek için güçlü bir araştırma yayın kaydına ve akademik etkilere sahip olmalı, üretim faaliyetlerinde bulunmalı ve ayrıca araştırmacı yetiştirmelidir. Atama ve yükselme ilkeleri farklı olsa da YÖK'ün belirlemiş olduğu ilkeler her üniversitenin temel olarak kabul etmek zorunda olduğu düzenlemelerdir. Atama ve yükselme ilkelerinde genel olarak her akademik faaliyetin bir puan karşılığı vardır ve kişisel faaliyetler bu puanlar karşılığında değerlendirilir. Örneğin, uluslararası hakemli dergilerde makale yayınlamak yüksek bir puana denktir; etki faktörü yüksek olan dergilerde makale yayınlamak tercih sebebidir. Uluslararası bilimsel toplantılarda bildiri sunmak ve bunu basılı hale dönüştürmek, uluslararası tanınmış yayın evlerinde kitap ya da kitap bölümü yayınlamanın yanısıra tez yönetmek, danışmanlık yapmak, çeşitli idari faaliyetler ve etik hususlar da puanlandırmada dikkate alınmaktadır.

Akademik atama ve yükselme ilkelerine bakıldığında akademisyenlerin yayın yapması ve/veya makalelerini hakemli dergilerde yayınlaması önemli bir detay olarak göze çarpmaktadır. Hakemli dergilere ise ücretsiz erişim sağlanamaması yayınlara olan erişimi güçleştirmektedir. Bu noktada açık erişimin önemi bir kez daha öne çıkmaktadır. Araştırmacıların akademik yayınlara erişiminin ücretsiz bir biçimde sağlanabilmesi için yapılan akademik yayınların üniversitelerin açık erişim sistemine depolanması ve kullanıma açık olması gerekmektedir. Ancak ne yazık ki henüz açık erişim sistemlerine yüklenen yayınlara yönelik akademik teşvik sağlanmaması, yayınların açık erişim sistemine depolanma sorununu da beraberinde getirmektedir. Yükseköğretim Kurumunun yukarıda belirtilen akademik yükselme kriterleri arasında açık erişimi destekleyici teşvikler sunması, açık erişimin gelişimini ve kullanımını artıracak en önemli unsur olarak görülmektedir.

Araştırma kapsamında açık erişimin kullanımını artırmak, akademisyenlerin açık erişimi kullanmalarını desteklemek ve bilimsel çalışmalara erişimi ücretsiz kılabilmeyi sağlamak adına katılımcılara "akademik yükselmelerde açık erişimin göz önünde bulundurulması açık erişim fikrinin gelişimine olumlu katkı sağlayacaktır" önermesi sunulmuş ve alınan yanıtlar Tablo 19'da değerlendirilmiştir.

Tablo 18: A.E. ve Akademik Teşvik

	Bayan		**Bay**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	1	1,3	2	2,9	3	2,1
Kararsızım	3	4,0	2	2,9	5	3,5
Katılıyorum	71	94,7	65	94,2	136	94,4
Toplam	**75**	**100,0**	**69**	**100,0**	**144**	**100,0**

Katılımcıların tamamına yakını (%94,4) önermeye "katılıyorum" yanıtı vererek akademik yükselmelerde açık erişim kriterinin göz önünde bulundurulmasının açık erişimi destekleyebileceğini savunmuşlardır. Katılımcıların üniversite kütüphanelerinde açık erişim konusunda çalışan uzmanlar olması ve tablonun bu şekilde ortaya çıkması açık erişim sisteminin kullanım ve tanıtımının yeterli olmadığını bu sebeple teşvik sağlanarak kullanımın artırılabileceğini düşünmeleri olabilir. Katılımcıların önermeye katılıyorum yanıtı ile destek verilmeleri, akademik teşvikin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Cinsiyet dağılımına bakıldığında her iki cinsiyet grubunun görüşleri birbirine yakın oranlarda ortaya çıkmıştırç Katılımcıların %6'lık bir kısmının karasız kalması ve önermeye katılmaması ise konu hakkında fikir sahibi olmadıkları ve açık erişim alanında kurum olarak donanımlı bir şekilde çalışamadıklarını gösteriyor olabilir. Yükseköğretim Kurulunun alacağı kararlar doğrultusunda akademik teşvik ile açık erişim desteklenerek kullanımı artırılarak bilimsel ilerlemeye katkı sağlanabilir.

4.14. Yönetim Desteği

Genel tabloya bakıldığında açık erişimin üniversitelerde kullanımını artırmaya yönelik en etkili destek YÖK'den beklenmektedir. Ancak sadece YÖK ya da TÜBİTAK desteği açık erişimin gelişimini tamamlamaya yeterli gelmeyebilir. Üniversite yönetiminin de bu çalışmaya katkısı büyük önem taşımaktadır. Gerekli

politikalar ve teşvikler sağlandıktan sonra üniversitelere büyük görevler düşmektedir. Özellikle üniversite yönetiminin açık erişim hakkında eğitimler, programlar ve toplantılar organize etmesi, açık erişim ile ilgili bilimsel alt yapıyı sağlama konusunda bütçe desteği sunması, açık erişim konusunda uzman personel eksikliklerinin gidermesi açık erişiminin gelişimine ve kullanımına büyük katkı sağlayacaktır.

Araştırma kapsamında üniversite yönetiminin açık erişim konusunda yeterli desteği verip vermediklerini saptayabilmek ve üniversite yönetiminin açık erişim konusundaki rolünü belirleyebilmek adına katılımcılara "üst yöneticilerin açık erişim çalışmalarına/uygulamalarına yeterli desteği göstermediğini düşünüyorum" önermesi sunulmuş ve alınan yanıtlar Tablo 19'da değerlendirilmiştir.

Tablo 19 : Yetersiz Yönetim Desteği

	Devlet		**Vakıf**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	10	8,3	2	10,0	12	8,6
Kararsızım	21	17,5	5	25,0	26	18,6
Katılıyorum	89	74,2	13	65,0	102	72,9
Toplam	**120**	**100,0**	**20**	**100,0**	**140**	**100,0**

Katılımcıların geneline bakıldığında %72,9'luk bir kısım önermeye katılmış ve üniversite yönetiminin açık erişim konusunda yeterli desteği sağlamadıklarını ifade etmiştir. Devlet üniversitelerinde yaşanan sorun daha güçlü ifade edilmiş olsa da, iki tür arasında katılım oranının birbirine yakın değerlerde olması yöneticilerin açık erişim konusunda devlet ya da vakıf ayrımı olmadan açık erişim konusunda yeterli çaba sarf etmediğini düşündürmektedir. Katılımcıların kararsız ve önermeye katılmayan diliminin toplamda yaklaşık %25'lik bir kısmını oluşturması da dikkat çekicidir. Bu durumda YÖK, TÜBİTAK ve üniversite yönetiminin iş birliği içinde çalışması ve bu yönde kazanımlar sağlaması açık erişim adına olumlu yönde bir gelişme sağlanacağını düşündürmektedir.

4.15. Yasal Düzenlemeler

Açık erişim konusunda hem çalışanların hem de araştırmacıların farkındalık düzeyleri son yıllarda giderek artış göstermektedir. Kurumlarda açık erişim

sistemlerinin kurulması, farkındalık ve oryantasyon eğitimlerinin düzenlenmesi ve bazı kurumlarda kurumsal politikaların oluşturulması kısa zamanda atılmış önemli adımlardır. Ancak Türkiye'de henüz ulusal bir açık erişim politikası oluşturulamamış ve yaptırım gücü kazandıran bir yasal düzenleme yapılamamıştır. Araştırmacılar kendi çalışmaları için açık erişimli yayınlara ihtiyaç duymakta; ancak kendi yayınlarını açık erişime sunma konusunda tereddüt yaşamaktadır. Bu durumu tersine çevirmenin yolu, açık erişimin yasal düzenlemelerle korunması ve desteklenmesidir.

Araştırma kapsamında açık erişimin Türkiye'de yasal yollarla desteklenmesinin ne denli gerekli olduğunu belirleyebilmek adına katılımcılara "açık erişim, ulusal düzeyde yasal düzenlemelerle çerçevesi çizilen bir faaliyet alanı olmalıdır" önermesi yöneltilmiş ve alınan yanıtlar Tablo 20'de değerlendirilmiştir.

Tablo 20: Yasal Düzenleme İhtiyacı

	23-33 Yaş		**34-44 Yaş**		**45-Üzeri Yaş**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	4	4,6	2	4,3	0	,0	6	4,1
Kararsızım	1	1,1	2	4,3	0	,0	3	2,1
Katılıyorum	82	94,3	43	91,5	12	100,0	137	93,8
Toplam	**87**	**100,0**	**47**	**100,0**	**12**	**100,0**	**146**	**100,0**

Tablo 20'de görüldüğü gibi katılımcıların tamamına yakını (%93,8) açık erişimin yasal yollarla desteklenmesi gerektiğini savunmuştur. Yaş dağılımına göre verilen cevapların yüzdelik oranları birbirine yakın ortaya çıkmıştır. Sonucun bu denli yüksek çıkmasının sebebi açık erişim konusunda ilerleme kaydedilememesi ve gerekçesinin de yasal düzenlemenin eksiliği gibi algılanması olabilir. Açık erişim konusunda çekingen davranılması, araştırmacıların yayınlarını açık erişime koyma konusunda kararsızlığı ve isteksizliği yasal bir zorunluluk olmadıkça devam edecektir. Bu sebeple yasa, yapıcıların konu hakkında ulusal bir çalışma başlatması gerekebilir.

Ulusal boyutta başlatılan projelerin ya da araştırma-geliştirme faaliyetlerinin kullanımının artırılması ve desteklenmesi için yasalarla alt yapının oluşturulması gerekmektedir. Aksi takdirde günümüze kadar yürütülenler sadece yöneticilerin insiyatifine kalan atıl projeler olarak kalabilir. Yöneticilerin değişmesi ile birlikte yapılan tüm yatırımlar ve harcanan zaman heba edilebilir. Açık erişim konusunda da

bu güne kadar yapılan yatırımlar, harcanan zaman ve emek görmezden gelinemeyecek kadar büyüktür. Ancak günümüze kadar teşvik politikalarının izlenmemesi ve yasal yaptırımlarının olması, her kurum için farklı bir açık erişim çalışmasının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Üst yönetimden destek gören üniversitelerde açık erişimi çalışmaları hızla sürerken; destek göremeyen üniversitelerde işleyiş sekteye uğrayabilmektedir.

Araştırma kapsamında yasal bir alt yapısı olmayan açık erişim uygulamalarının yönetici insiyatifinde ilerleyip ilerlemediğini görebilmek adına katılımcılara "açık erişim uygulamaları yasal düzenleme olmadıkça yöneticilerin karar mekanizması dışına çıkmayacaktır" önermesi sunulmuş ve alınan yanıtlar Tablo 21'de değerlendirilmiştir.

Tablo 21: Yasal Düzenlemeler ve Karar Mekanizmaları

	Devlet		**Vakıf**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	3	2,5	0	,0	3	2,1
Kararsızım	9	7,4	0	,0	9	6,4
Katılıyorum	109	90,1	19	100,0	128	91,4
Toplam	**121**	**100,0**	**19**	**100,0**	**140**	**100,0**

Katılımcıların %91,4'ü önermeye "katılıyorum" yanıtı vererek açık erişimin yasal düzenlemeler olmadan yöneticilerin insiyatifi dışına çıkamayacağını belirtmiştir. Vakıf üniversitelerindeki katılımcıların tamamının önermeye katılım göstermesi bu kurumlarda yöneticinin inisiyatifinin daha güçlü olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir. Ancak ankete katılım oranına bakıldığında devlet üniversitelerindeki katılımcı sayısının yoğunlukta olması, iki kurumunda yasal düzenleme ihtiyacını önemle vurguladığını düşündürmektedir. Tablonun geneline bakıldığında sonucun bu şekildeki çıkmasının sebebi çalışanların açık erişim konusunda yönetici direktiflerine bağlılığın gücünü yansıtmaktadır. Doğal olarak tersine yöneticilerin kurumun bütünü üzrinde açık erişimi destekleme mahiyetinde direktifi olmadan çalışmaların güçlenmesi ve gelişmesi kolay görünmemektedir. Çalışmaların yasal bir düzenlemeyle korunması, yönetici kararlarından kurtarıp geleceğe yönelik yatırımlar olarak kabul edilecektir.

4.16. Telif Hakları

Açık erişim fikrinin ortaya atıldığından bu yana telif hakları ile ilgili hususlar daha fazla tartışılır konular arasına girmiştir. Eser sahibinin eseri ile ilgili maddi ve manevi haklarının korunmasını sağlayan telif haklarının tarihi, çağlar öncesine dayansa da; ilk kez İngiltere'de 1709 yılında kanunlaştırılmış ve yürürlüğe konulmuştur. Yıllar geçtikçe eserlerin dijitalleştirilmesi ve kopyalarının çoğaltılmasının kolaylaşması, telif haklarında da belli başlı imtiyazların ortaya çıkmasına yol açmıştır. 2001 yılında Creative Commons lisanslarının kullanımı teşvik edilmeye başlanmıştır. Özellikle eğitim, öğretim ve araştırma gibi alanlar için kullanımı kolaylaştırmak amacı ile, birçok farklı lisans çeşitleri ortaya çıkmıştır. 2002 yılında bir çalışma ile SHERPA RoMEO (Yayıncı Telif Hakkı Listeleri) rehberi oluşturulmuştur. Söz konusu rehber, birçok ülkede yayıncıların dergi ve kişisel arşiv politikalarını listelemiş ve hizmete sunmuştur. Her bir politikayı yeşil, mavi, sarı ve beyaz renklerde tablolandırarak sınıflamıştır (SHERPA/RoMEO, 2018). (Tablo 22).

Tablo 22 : ROMEO Renklerinin Açıklaması

ROMEO	Renklerin Anlamı
Yeşil	Ön baskı ve son baskı ya da yayıncı versiyonu /PDF arşivlenebilir.
Mavi	Son baskı ya da yayıncı versiyonu /PDF arşivlenebilir.
Sarı	Ön baskı arşivlenebilir.
Beyaz	Arşivleme desteklenmemektedir.

(SHERPA/RoMEO, 2018)

Tabloda belirtilen renklerde görüldüğü gibi kişisel ya da kurumsal arşivlerde yayınların hangi telif hakkı biçimi ile yayınlanabileceği gösterilmiştir. Yazarlar SHERPA RoMEO veri tabanı aracılığı ile yayın evlerinin telif yöntemini görerek, kendi yayınlarını açık arşivlerde hangi biçimlerde yayınlayabileceklerini görebilmektedir. Aşağıda belirtilen tabloda da görüldüğü gibi, yayıncıların yaklaşım %81'i açık erişimi desteklemektedir (Tablo 23).

Tablo 23: Renklerin Arşivleme Politikası Açıklamaları

Renkler	Arşivleme Politikası	Yayıncılar	%
Yeşil	Ön baskı ve son baskı /yayıncı versiyonu /PDF arşivlenebilir.	1037	41
Mavi	Son baskı (hakem değerlendirmesi sonrası yayına hazır son hali) ya da yayıncı versiyonu /PDF arşivlenebilir.	838	33
Sarı	Ön baskı (hakem değerlendirmesi öncesi) arşivlenebilir.	166	7
Beyaz	Arşivleme desteklenmemektedir.	493	19

(SHERPA/RoMEO, 2018)

Açık erişimin yayıncılar tarafından bu denli destekleniyor olması, umut verici bir gelişmedir; ancak yazarların telif hakları konusunda yeterli bilgiye sahip olmaması yayınlarını ne yazık ki açık erişime açmalarına engel olmaktadır. Bu sebeple de açık erişimin gelişmesi ve kullanımının artması giderek güçleşmektedir. Araştırma kapsamında telif haklarının açık erişimi olumsuz anlamda etkileyip etkilemediğini belirlemek amacıyla katılımcılara "telif hakları ile ilgili sorunlar, kurumsal arşivlerin ve açık erişim fikrinin gelişimini engellemektedir." önermesi yöneltilmiş (Tablo 24).

Tablo 24: Telif Haklarının A.E. Gelişimini Etkileme Durumu

	23-33 Yaş		**34-44 Yaş**		**45-Üzeri Yaş**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	3	3,5	60	12,8	0	,0	9	6,2
Kararsızım	6	7,0	3	6,4	2	16,7	11	7,6
Katılıyorum	77	89,5	38	80,9	10	83,3	125	86,2
Toplam	**86**	**100,0**	**47**	**100,0**	**12**	**100,0**	**145**	**100,0**

Katılımcıların %86,2'lik kısmı önermeye "katılıyorum" cevabı ile telif haklarının açık erişimin gelişimini olumsuz etkilediğini savunmuştur. Tablonun geneline bakıldığında katılımcıların tamamına yakınının bu düşünceyi savunması dikkat çekicidir. Yukarıda belirtilen telif hakları tablosunda, yayıncıların telif hakkı konusunda açık erişimi desteklemesi; ancak buna rağmen açık erişimin telif hakları sebebi ile gelişemediğini savunması düşündürücüdür. Tablonun bu şekilde

sonuçlanmasının sebebi, yazarların telif hakları konusunda yeteri kadar bilgiye sahip olmamaları ve yayın evlerinin telif şartlarını bilmiyor olmaları olabilir. Bu durumda yazarların özellikle telif anlaşmaları konusunda bilgi sahibi olmalarını sağlamak ve birçok yayın evinin açık erişimi desteklediğini duyurmak ve telif anlaşmaları konusunda yazarların dikkatini çekecek eğitimler düzenlemek, sorunu azalmasına katkı sağlayabilir.

4.17. Ambargo Süresi

Ambargo kelimesi, genellikle ticari yaptırımlarda kullanılan bir terimdir. Özellikle ticari malların yabancı ülkelere çıkışına engel olan bir yaptırım gücü ve kodudur. Yayıncılar ya da fon sağlayıcılar açısın da farklı bir anlam taşıdığı söylenemez; zira, belirlenmiş bir ambargo süresi olan yayınlar için açık erişime açılmaması gereken süre olarak kullanılan bir terimdir. Ambargo, çoğu zaman yayın evlerinin yayınları için belirlemiş olduğu kısıtlama zamanı olarak bilinse de, bazen yazarlar da kendi araştırmalarını bir süre basılı ya da dijital ortamda yayılmasına izin vermeyerek bir ambargo süresi oluşturabilmektedir. Bu durum diğer araştırmacılar için olumsuzluk teşkil etmekte, bilimsel yayın oluşturmak için kaynak ve bilgi yetersizliğine sebep olmaktadır. Öte yandan bakıldığında zaman zaman ambargo süresi kaos ortamı oluşturmamak için de uygulanabilir. Örneğin tamamlanmamış bazı sağlık araştırmaları, gizli bilgiler içeren makaleler, ülke stratejisini etkileyecek yapıda önemli yayınlar, halkı endişeye ve panik ortamına sürüklememek için belirli bir süre geçtikten sonra yayımına izin verilebilir.

Açık erişim kapsamında ambargo süresi YÖK tarafından model bir politika sunma amaçlı gönderilmiş olan resmi yazıda, en fazla 6-12 ay olarak uygun görülmüştür (YÖK, 2017). Yayınları güncelliği, araştırmacıya kaynaklık etmek ve yeni yayınlar üretmek için önemlidir. Uzun süreli koyulan ambargo süreleri, o yayının güncelliğini yitirmesine sebebiyet verebilir.

Araştırma kapsamında ambargo sürelerinin yayın güncelliğini olumsuz yönde etkileyip etkilemediğini belirlemek ve ambargo sürelerinin açık erişim için önemini ve etkisini vurgulayabilmek adına katılımcılara "kurumsal açık erişimlerde yayınlar için ambargo süresinin varlığı, yayınların güncelliğini yitirmesine sebep olmaktadır" önermesi yöneltilmiş ve alınan yanıtlar Tablo 25'te değerlendirilmiştir.

Tablo 25: Ambargo Süresinin Yayın Güncelliğine Olumsuz Etkisi

	Devlet		Vakıf		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Katılmıyorum	8	6,6	1	5,3	9	6,4
Kararsızım	17	13,9	0	,0	17	12,1
Katılıyorum	97	79,5	18	94,7	115	81,6
Toplam	**122**	**100,0**	**19**	**100,0**	**141**	**100,0**

Tablo geneline bakıldığında toplam katılımcıların %81,6'sı ambargo süresinin yayın güncelliğini olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir. Özellikle araştırmacıların yayınlarını üniversitelerin açık erişim sayfasına depolayan çalışanların, bu yönde yanıt vermiş olmaları, ambargo süresi sebebiyle sadece eski yayınları açık erişimli olarak eriştirebildikleri ancak güncel yayınlara erişim konusunda sıkıntı yaşadıkları düşüncesini akıllara getirmektedir. Kısacası şuan üniversitelerin açık erişim sayfalarında yayın ambargosu sebebiyle eski tarihli bilimsel yayınların olduğu fikri ortaya atılabilir. Güncelliğini yitirmiş ve yeni araştırmalara ışık tutamayacak nitelikte yayınların açık erişimde olması ise açık erişim sistemini olumsuz etkilemekle birlikte; bilimsel çalışmalara yeterli ışığı tutamayacağı düşüncesine sebebiyet vermektedir. Ambargo sürelerinin kısa tutulması ya da ambargo süresinin kaldırılması bilim dünyası adına atılacak olumlu bir adım olarak görülebilir.

4.18. Ulusal Açık Erişim Politikası

Geçmişten günümüze bilgi, her zaman en kıymetli hazine olmuştur. Korunması, geliştirilmesi, gelecek nesillere aktarılması da bir o kadar önemlidir. Ülkeleri kalkındıran, refah düzeyine çıkaran en önemli unsurların başında bilim ve teknoloji gelmektedir. Gelişmişlik düzeyini ülkelerin sahip oldukları teknoloji ve bilimsel çalışmalar belirlemektedir. Kalkınma planları ve hedefler doğrultusunda bilim ve teknoloji politikaları oluşturmak, o ülkenin geleceğe yönelik sağlam adımlar atmasını ve olası tehlikelere karşı daima hazırlıklı durmasını sağlamaktadır.

Türkiye, gelişmekte olan ülkeler arasındadır ve her geçen gün bilim ve teknoloji alanında ilerlemeler kat etmektedir. Bu anlamda bilim ve teknoloji alanında politikalar oluşturulmaya çalışılmış ve bu işin öncülüğünü TÜBİTAK ve Devlet Planlama Teşkilatı üstlenmiş; daha sonra farklı kurumlardan seçilen üyelerin de

oluşturdukları bir komisyon ile ulusal bilim ve teknoloji politikası oluşturulmaya çalışılmıştır. "Türk Bilim ve Teknoloji Politikası 1983-2003" ve "Türk Bilim Politikası 1993-2003" ulusal boyutta atılan önemli adımlardır. Günümüzde ise "Vizyon 2023" teması ile Türkiye'nin bilim ve teknoloji stratejileri hazırlanmaya başlanmıştır (TÜBİTAK, 2017).

Avrupa Birliği içinde açık erişim konusunda politikalar oluşturabilmek adına farklı zamanlarda çeşitli projeler başlatmıştır. Türkiye'nin bu projeler içinde MedOANet ve OpenAIRE projesine dahil olduğu daha önceki bölümlerde ifade edilmişti. Üniversitelere gönderilen resmi yazı ile her üniversitenin kendi kurumsal arşivini ve açık erişim sistemini kurarak, belirtilen çerçeveler içerisinde açık erişim politikaları belirlemeleri istenmiştir. Söz konusu politikalar bahsi geçen projeler kapsamında geliştirilmeye çalışılmıştır. Üniversiteler politikalarını aynı zamanda kendi çalışma prensiplerini de dikkate alarak belirlemiştir. Ancak ne yazık ki ülke genelinde her üniversite açık erişim politikasını tamamlayıp hayata geçirememiştir. Açık erişimin yasal düzenleme ile zorunlu bir politika olmaması ve tüm kurumları bağlayıcı nitelikte ulusal bir politika hazırlanamaması, bu hususun yöneticilerin insiyatifine kalmasına neden olmuştur.

Horizon 2020 projesi kapsamında belirlenen açık erişim uyumluluk kriterleri doğrultusunda toplam 7 kriter belirlenmiştir. Bu kriterler,

1. Yayınların hakem sürecinden geçmiş son sürümlerinin açık erişime kayıt edilmesi,
2. Bu yayınların en kısa sürede açık erişime eklenmesi,
3. Araştırma verilerinin depolanması,
4. Depolanın verilere açık erişimle erişilebilmesi,
5. Bu yayınlara en geç 6 ay, sosyal ve beşeri bilimler için ise 12 ay içinde erişilebilmesi,
6. Açık erişimli dergilerde yayın yapmayın yayılmasının kabul edilmesi,
7. Bibliyografik üst veriye açık erişimle erişilmesidir (TUBİTAK, 2018).

Türkiye'de hiçbir kurum bütün bu kriterleri tamamlayarak bir açık erişim politikası oluşturamamıştır. Ülke genelinde açık erişim politikaları öngörüldüğü gibi ilerleyememektedir. Birçok üniversitenin henüz bir açık erişim politikasının olmayışı da durumu anlatmaya yetmektedir. Bu sebeple ulusal bir açık erişim politikası

hazırlanması, yasal alt yapı oluşturulması, bilim ve teknoloji politikaları içerisine açık erişimin de yerleştirilmesi, geleceğe yönelik yatırımlarda ve stratejik planlamalarda açık erişimin desteklenmesi, bilimsel araştırmaların gelişmesine ve ilerlemesine büyük katkı sağlayacaktır. Araştırma kapsamında açık erişimin ulusal bilim politikalarına dâhil edilmesinin ne denli önemli ve ihtiyaç dâhilinde olduğunu belirleyebilmek adına katılımcılara "açık erişim uygulamaları, ulusal bilim politikasına dâhil edilmedikçe önemli bir işlerlik kazanamayacaktır" önermesi yöneltilmiş ve alınan cevaplar Tablo 26'te özetlenmiştir.

Tablo 26: Ulusal A.E. Politikası

	Devlet		**Vakıf**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	5	4,1	1	4,8	6	4,2
Kararsızım	5	4,1	0	,0	5	3,5
Katılıyorum	112	91,8	20	95,2	132	92,3
Toplam	**122**	**100,0**	**21**	**100,0**	**143**	**100,0**

Tablonun geneline bakıldığında katılımcıların %92,3 ile "katılıyorum" yanıtı verilmesi ve açık erişimin ulusal bilim politikalarına dâhil edilmesi gerektiğini savunması ciddi anlamda ulusal bir politikaya ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır. Kurum bazında yapılan değerlendirmede sonuçlar birbirine yakın oranlarda ortaya çıkmıştır. Katılımcıların ulusal politika ihtiyacını bu kadar vurgulaması kurumlardaki yaptırım gücünün açık erişim adına zayıf olduğunu ve bu sebeple zorunlu politikalar ile desteklenmesi gerektiğini düşündürmektedir. Açık erişim uygulamalarını daha ileri boyutlara taşıyarak kullanımını artırmak, farkındalık yaratabilir. Açık erişim politikasının ulusal bilgi politikalarına dahil edilmesi bu soruna çözüm olarak sunulabilir. Bu bağlamda politika geliştirme ve uygulama mercilerinin farkındalık düzeylerinin artırılmasına ihtiyaç vardır.

4.19. Ulusal Açık Erişim Modeli

Açık erişim teknik alt yapısından yasal desteğine, zorunlu politikasından, sorumlu personeline kadar bir bütün halinde ayakta kalabilecek ve kullanım oranı artacak bir sistemdir. Üniversite kütüphanelerinde başlatılan açık erişim süreci zamanla diğer kurumlarda da kullanılabilir hale gelecektir. Pilot projelerle yola çıkılan açık erişim

sürecinde üniversite kütüphanelerinin büyük çoğunluğu açık erişim sistemi için alt yapılarını kurmuş ve arşivleme çalışmalarına başlamıştır.

Kütüphanelerde kataloglamadan kütüphaneler arası ödünç verme sistemine kadar yapılan tüm iş süreçleri belirli standartlar çerçevesince yürütülür; bu şekilde zaman ve emek israfı önlendiği gibi, kütüphanelerin birlikte iş yapma ve çözme yetenekleri güçlenmiştir. Açık erişim süreçlerinde de standartlara bağlı kalınması, açık erişim hizmetlerinin kalitesini artırabileceği gibi ortak çalışmanın kazanımlarını elde etme fırsatı doğacaktır. Kısacası tüm üniversite kütüphanelerinde ve kurumlarda kullanılacak olan açık erişimin ortak bir modeli, standardı, kuralları olmalı ve bu çerçeve içinde iş süreçleri ortak bir model üzerinde yürütülmelidir.

Ortak bir açık erişim modeli oluşturulabilmesi için bütçe, personel, teknolojik alt yapı, teşvik, yasal yaptırımlar ve ulusal politika gibi belirtilen eksikliklerin belirli ölçüde giderilmesi gerekmektedir. Araştırma kapsamında söz konusu ihtiyaçlar doğrultusunda açık erişim konusunda ortak bir açık erişim modeline ihtiyaç olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda katılımcılara "Türkiye'de akademilerin, çalışma koşulları, personel yeterlilikleri, bütçe, teknolojik donanım gibi unsurlar düşünülerek ulusal boyutta bir açık erişim modeline ihtiyaç olduğunu düşünüyorum" önermesi yöneltilmiştir (Tablo 27).

Tablo 27: Ortak A.E. Modeli İhtiyacı

	23-33 Yaş		**34-44 Yaş**		**45-Üzeri Yaş**		**Toplam**	
	S	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**	**S**	**%**
Katılmıyorum	0	,0	2	4,3	0	,0	2	1,4
Kararsızım	3	3,5	3	6,4	0	,0	6	4,1
Katılıyorum	83	96,5	42	89,4	12	100,0	137	94,5
Toplam	**86**	**100,0**	**47**	**100,0**	**12**	**100,0**	**145**	**100,0**

Katılımcıların tamamına yakını ortak bir açık erişim modeline ihtiyaç duyulduğunu % 94,5'li bir oranla "katılıyorum" cevabı vererek vurgulamıştır. Özellikle kütüphanecilik konusunda tecrübe sahibi olduğu düşünülen 45 yaş üzeri katılımcı grubunun tamamının önermeye katılım sağlaması dikkat çekmektedir. Bu yaş grubundaki katılımcıların kütüphane hizmetleri ve standartları konusunda daha tecrübeli oldukları düşünüldüğünde, açık erişim konusundaki ortak bir model arayışının ciddi bir ihtiyaç olduğu düşülebilir. Ancak öncelikle dikkat çekilmesi

gereken konunun farkındalık düzeyinin düşük olması ve bilgi yetersizliği olduğu unutulmamalıdır. Açık erişim bilinci zihinlerde ne kadar yer eder ve şekillenirse, ulusal bir politika ve ulusal bir açık erişim modeli geliştirmek de o kadar gerçekleştirilebilir olacaktır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Gelişen teknolojinin sunmuş olduğu dijital imkânlar her alanda olduğu gibi kütüphanecilik alanında da pek çok değişimi beraberinde getirmiştir. Kullanıcı alışkanlıklarının değişmesi bunun en büyük göstergesidir. Dijital çağa geçiş sürecinden bu yana basılı kaynaklar yavaş yavaş yerini elektronik kaynaklara bırakmaktadır. Çağla birlikte gelen imkânlar, araştırma süreçlerinde kaynak kullanımına yönelik her şeyi dönüştürmüştür, pozitif, kolaycı çözümlerin önünü açmıştır. Elektronik kaynakların çoklu kullanım seçeneği, her an ve her yerden erişim imkânı, yıpranmaması, kolay depolanabilmesi gibi özellikleri bu pozitif getirinin bir sonucudur. Bununla birlikte bu yeni durumun, aynı zamanda gerek kaynak sağlayıcıların gerekse kullanıcıların üzerinde olumsuz yansımaları da olmuştur. Bunun en büyük göstergesi, elektronik kaynakların yüksek bedeller karşılığında satın alınabilmesidir. Akademik ve bilimsel çalışmaların yürütüldüğü üniversitelerde elektronik kaynak kullanımı oranı, diğer kurumlara göre çok daha fazladır. Buna karşın her üniversitenin bütçesi her türlü elektronik kaynağı satın almaya ya da abone olmaya imkân vermemektedir. Bu sebeple kullanıcıların bir kısmı ihtiyaç duyduğu tüm kaynaklara erişememekte ve kaynak sağlayıcı konumundaki kütüphaneciler de bu durumun mağduriyetini oldukça fazla yaşamaktadır.

Açık erişim, bu arayışların bir sonucu olarak geliştirilen, özgür erişim temeli üzerinde yapılandırılan bir yaklaşımdır. Kısa sürede tüm dünyada oldukça yoğun talep gören bir akıma dönüşmüştür. Açık erişimin amacı, bilimsel yayınların dijital ortamda hukuki engele takılmaksızın, ücretsiz bir biçimde tüm dünyada araştırmacıların hizmetini sunulmasını sağlamak; yayınları keşfedilebilir ve erişilebilir ortamlarda depolamak; yayınların kullanımını artırarak yeni çalışmalara kaynaklık etmesini sağlamaktır. Bu amaçla oluşturulan açık erişim, günümüzde tüm dünyada özellikle akademi çevrelerinde bilinen, kabul gören ve desteklenen bir akıma dönüşmüştür.

Tüm dünyada açık erişim adına pek çok çalışma yürütülürken; Türkiye de bu akımın içinde yerini almış ve 2001 yılından bu yana ciddi çalışmalarla açık erişimin destekçisi olmuştur. Yapılan toplantılar, kurulan çalışma ekipleri, alına kararlar ve açık erişimin üniversite bünyesinde kullanımını artırmaya yönelik olarak hazırlanan programlar açık erişimi yaygınlaştırmak amacıyla hız kesmeden devam etmektedir. Özellikle YÖK ve TÜBİTAK öncülüğünde sürdürülen açık erişim çalışmaları akademik camianın dikkatini çekmiş; bunun yanı sıra açık erişimi kullanıma sunan kütüphanecilere de yeni bir iş alanı oluşturarak onların bilgi hizmetlerinde farkındalıklarını arttırmıştır.

Çalışmanın konusunu Türkiye'de üniversitelerde açık erişim ve açık erişimi hizmete sunan kütüphanecilerin yaşadıkları olumlu ve olumsuz süreçlerin saptanması oluşturmaktadır. Bu beklentiler doğrultusunda çalışmanın esas amacı, Türkiye'de akademilerde kullanılabilecek ulusal ölçekli bir açık erişim modeli önerisi geliştirmektir. Bunu oluşturabilmek için öncelikle Türkiye'de akademilerde kullanılmaya devam edilen açık erişim sistemlerinin olumlu ve olumsuz özelliklerini saptamak gerekmektedir. Dolayısıyla çalışmada söz konusu hedef doğrultusunda akademilerde geliştirilen açık erişim sistemlerinin ve arşivlerinin durumu saptanmış, söz konusu sistem ve arşivlerin kurulumundan ve yönetiminden sorumlu personel ile irtibat kurularak konu hakkında veri derlemesi yoluna gidilmiştir.

Araştırmanın amaçları doğrultusunda hipotezler şu şekilde belirlenmiştir ve elde edilen bulgular neticesinde karşılaştırmalar aşağıda belirlenen şekilde sıralanmıştır:

Çalışmada belirlenen ilk hipotez "Türkiye'de akademilerde açık erişim farkındalığı mevcuttur" (H1) şeklindedir. Elde edilen bulgular hipotezin doğruluğunu ortaya koymuştur. Türkiye'de akademilerde açık erişim farkındalığı yüksektir.

Belirlenen ikinci hipotez "akademi kütüphanelerinde personelin açık erişim konusunda eğitimi yeterli değildir" (H2) olarak sunulmuştur. Bulgular doğrultusunda katılımcıların %99,3'lük bir kısmı söz konusu eğitime olan ihtiyaçlarını belirtmişlerdir. Personelin açık erişim konusunda eğitimlerinin yetersiz olduğunu ifade etmesi, ikinci hipotezi doğrulayan sonuç olarak değerlendirilebilir.

Üçüncü hipotez "akademilerde kullanılan açık erişim sistemi alt yapı, kaynak, personel gibi sebeplerden dolayı yeterli değildir" (H3) şeklinde belirlenmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular neticesinde katılımcıların teknolojik alt

yapı eksiklikleri belirlenmiş, kaynak (bütçe) konusunda yetersiz kaldıkları ifade edilmiş ve personel yetersizliğinden dolayı açık erişim çalışmalarının istenen doğrultuda ilerleyemediği ortaya konulmuştur. Sonuç olarak üçüncü hipotezin de doğru olduğu saptanmıştır.

Çalışmanın dördüncü hipotezi "Türkiye'de akademilerde ortak bir açık erişim modeline ihtiyaç vardır" (H4) şeklinde belirlenmiştir. Bulgular sonucunda katılımcıların büyük bir kısmı (94,5) ulusal anlamda ortak bir açık erişim modeline ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Bu sebeple çalışma kapsamında belirlenen dördüncü hipotez de doğrulanmaktadır.

Çalışmada belirlenen beşinci hipotez "kurumsal açık arşivlerde yaşanan sorunlar büyük ölçüde yasal düzenleme boşluğundan kaynaklanmaktadır" (H5) şeklinde belirlenmiştir. Çalışma kapsamında katılımcıların %93,8'i açık erişim çalışmalarının yasal yollarla desteklenmesi gerektiğini savunmuş ve yasal boşluklardan dolayı açık erişim konusunda hedeflenen boyuta gelinemediğini ifade etmişlerdir. Çalışmanın beşinci hipotezinin de doğru olduğu anlaşılmıştır.

Çalışmanın altıncı ve son hipotezi "açık erişimin akademilerde beklenilen düzeyde benimsenememesinin nedeni, üst yönetimin yeterli ilgiyi göstermemesidir" (H6) şeklinde ifade edilmiştir. Bulgular sonucunda katılımcıların %72,9'luk bir kısmı yönetimden yeterli desteği ve ilgiyi alamadıklarını savunmuşlardır. Çalışmada belirlenen altıncı hipotez de söz konusu bulgu sonucunda doğrulanmaktadır.

Çalışma kapsamında konu hakkında elde edilen diğer bulgular değerlendirilerek elde edilen sonuçlar, aşağıda belirlen şekilde ifade edilebilir:

- Öğretim üyeleri açık erişim konusunda sahip oldukları bilgiyi yeterli görmemektedir.
- Açık erişim sistemini önemli ölçüde kullanan üniversite öğrencileri, açık erişim konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmektedirler.
- Akademilerde görev yapan bilim insanları, açık erişim sistemlerine ve açık erişim arşivlerine veri yükleme konusuna telif hakları ve hukuki sebeplerden dolayı çekimser yaklaşmaktadır.

- Akademi kütüphanelerinde açık erişim adına görev yapan katılımcılar, açık erişimin sistemlerinin elektronik kaynak kullanımı içindeki payının ve öneminin zamanla artacağını belirtmektedirler.
- Kütüphane kaynaklarını kullanıcılara sunan ve bu doğrultuda hizmet veren kütüphaneciler, açık erişim sorumluluğunun kütüphanecilerde olması gerektiğini savunmaktadır.
- Üniversite kütüphanelerinde açık erişime olan ilginin yoğun olması, açık erişim alanında çalışacak personele ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur; bu nedenle kurumlarda açık erişim alanında yeterli eğitime sahip personele ihtiyaç duyulduğu görülmüştür.
- Açık erişim konusunda öğretim üyeleri ve çalışanlar yeterli eğitime sahip olmadıklarını ifade etmiş; bu sepele öğretim üyelerinin ve personelin açık erişim konusunda eğitime ihtiyaç duydukları belirlenmiştir.
- Üniversite kütüphanelerinde, hizmet verilen alanlar doğrultusunda ayrı birimler olmasına karşın, açık erişim alanında hizmet sunacak farklı bir birimin bulunmadığı anlaşılmış; açık erişim sorumluları tarafından kurumlarda kaynak/veri ayıklaması yapacak ayrı bir birime ihtiyaç duyulduğu belirlenmiştir.
- Üniversite kütüphanelerinde elektronik kaynaklara ödenen yüksek ücretler, kurum bütçelerini zora sokmuş; açık erişimin, bütçe sıkıntısını azaltma konusunda iyi bir araç olarak desteklenmesi gerektiği anlaşılmıştır.
- Açık erişim çalışanları, açık erişim sisteminin verimli kullanılabilmesi için teknolojik desteğe ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir.
- Açık erişim konusunda kütüphaneciler, alanları ile ilgili yapılması gerekenler konusunda kendilerini yeterli hissettiklerini; ancak sistemin kurulumu ve geliştirilmesi söz konusu olduğunda bilgi işlem birimleri/personeli ile iş birliği içinde çalışmaları gerektiğini ifade etmişlerdir.
- Açık erişim alanında yapılan çalışmaların uyumlu bir biçimde ilerleyebilmesi için tüm üniversiteler ile birlikte ortak bir açık erişim programına ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır.

- Kütüphanelerde kullanılan otomason programlarının açık erişim sistemleri ile uyumlu bir biçimde çalışması, katılımcıların ihtiyaç duyduğu önemli bir gereksinim olarak fark edilmiştir.
- Açık erişim sistemine yüklenen veri kayıplarının önlenebilmesi için yedekleme sistemine ihtiyaç duyulmakta ve/veya yedekleme sorunları çözülmelidir.
- Kurumların teknolojik alt yapı eksikleri sebebiyle açık erişim sistemlerini verimli kullanamadıkları ve teknolojik alt yapı eksikliklerinin açık erişimi olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır.
- Açık erişim konusunda ulusal anlamda yetkili olarak görülen YÖK'ün açık erişim çalışmalarını başlattığı; ancak sonraki süreçte yeterli desteği göstermediği saptanmıştır.
- Açık erişimin kullanımının artması ve bilimsel kaynak içeriğinin istenen düzeye gelebilmesi için akademik teşvikler ile öğretim üyelerinin desteklenmesi gerektiği katılımcılar tarafından savunulmuştur.
- Katılımcılar, açık erişim çalışmalarında yönetimden yeterli desteği göremediklerini ve sadece kütüphanecilerin çabaları ile açık erişim sisteminin ayakta tutmaya çalıştıklarını belirtmektedir.
- Açık erişimin öneminin vurgulanması ve öğretim üyeleri tarafından çekince duyulmadan kullanılabilmesi için ilgili yasal düzenlemelerin yapılması gerektiği belirlenmiştir.
- Telif hakları konusunda yeterli bilgi birikimine sahip olunmaması ve bazı kaynakların telif hakkı çekincesi ile açık erişimli olarak sunulmaması, açık erişimin gelişimini olumsuz etkilemektedir.
- Açık erişim sistemine eklenen yayınların belirli bir süre sonra açık erişimli olarak sunulamamasının, yani ambargo süresi uygulanmasının, yayınların güncelliğini yitirmesine ve bu sebeple araştırma süreçlerine engel olmasına neden olmaktadır.

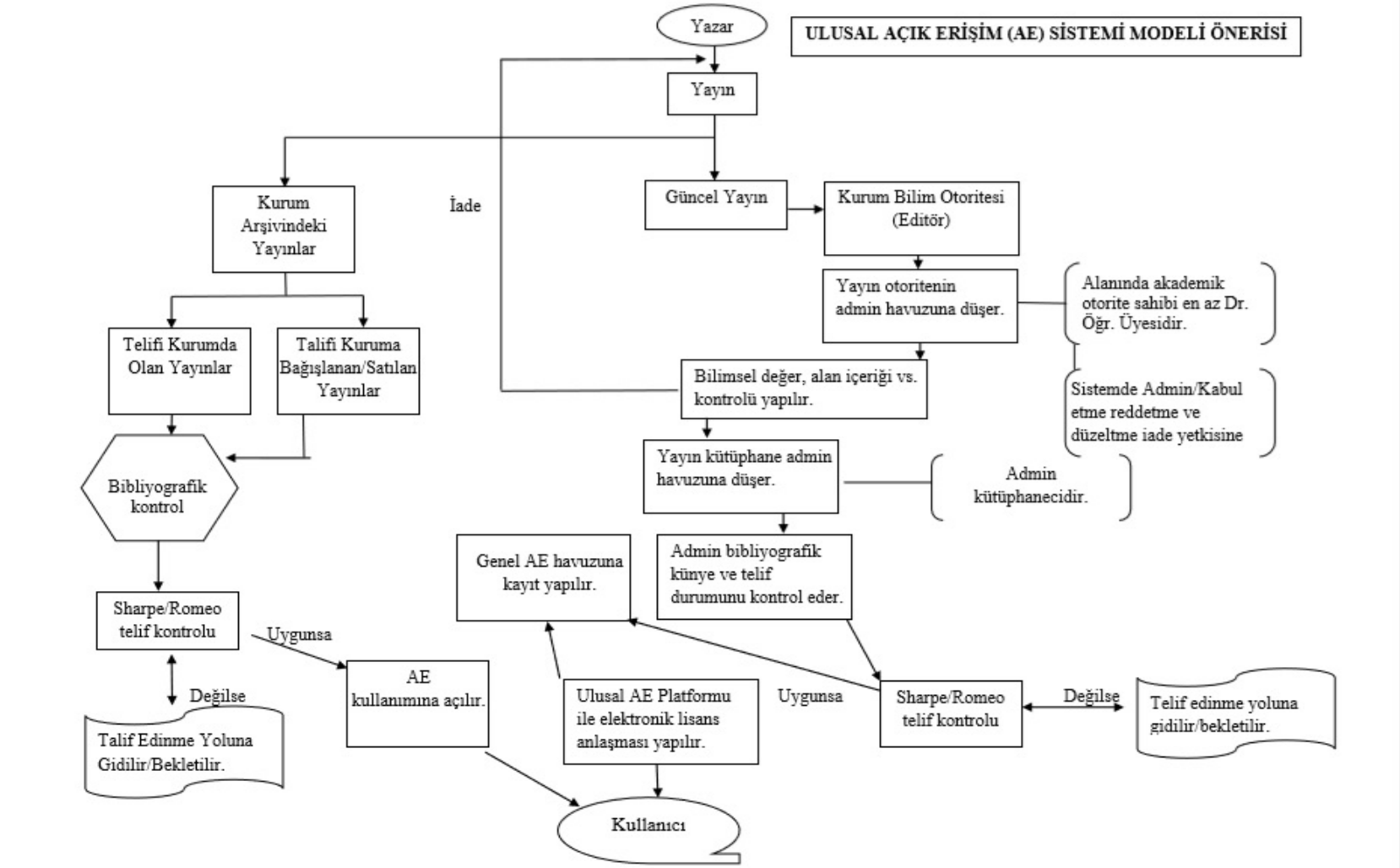
- Açık erişim sisteminin yüksek oranda talep görmesi ve ulusal anlamda çalışmaların devam edebilmesi için ulusal açık erişim politikasına ihtiyaç duyulduğu belirlenmiştir.
- Açık erişim ile ilgili çalışmaların iş birliği içinde yürütülmesi ve tüm üniversitelerde standart bir biçimde ilerleyebilmesi için ortak bir açık erişim modeline ihtiyaç bulunmaktadır.

5.2. Açık Erişim Modeli ve Öneriler

5.2.1. Açık Erişim Model Önerisi

Disipline katkı sağlaması ve ihtiyaç duyulan noksanlıklara çözüm getirmesi amacıyla çalışmanın bulguları sonucunda bir açık erişim modeli önerisi geliştirilmiştir. Açık erişim modeli, bulgular ve ihtiyaçlara uygun olarak tasarlanmış ve aşağıdaki gibi görselleştirilmiştir.

Tasarlanan açık erişim modelinde üniversitelerin tek tek ve farklı programlar üzerinden açık erişim sistemi kullanmaları yerine, açık erişim çalışmalarının ulusal boyutta devam ettirilebilmesi için ulusal bir açık erişim yazılımı geliştirilmesi düşünülmüştür. Açık erişim alanında çalışan personelin ve akademisyenlerin, geliştirilmesi gereken ulusal yazılım üzerinde işlem yapması planlanmıştır. Açık erişim konusunda sorumlu olan personel ve akademisyenler bu ulusal açık erişim yazılımı ile web üzerinden admin hesapları ile giriş yaparak, aşağıda ifade edilen iş akışı ile gerekli dokümanları açık erişim yolu ile kullanıcılara sunabileceklerdir.

ULUSAL AÇIK ERİŞİM (AE) SİSTEMİ MODELİ ÖNERİSİ
Yazar
Yayın
Kurum Arşivindeki Yayınlar
İade
Güncel Yayın
Kurum Bilim Otoritesi (Editör)
Yayın otoritenin admin havuzuna düşer.
Alanında akademik otorite sahibi en az Dr. Öğr. Üyesidir.
Telifi Kurumda Olan Yayınlar
Talifi Kuruma Bağışlanan/Satılan Yayınlar
Bilimsel değer, alan içeriği vs. kontrolü yapılır.
Sistemde Admin/Kabul etme reddetme ve düzeltme iade yetkisine
Bibliyografik kontrol
Yayın kütüphane admin havuzuna düşer.
Admin kütüphanecidir.
Genel AE havuzuna kayıt yapılır.
Admin bibliyografik künye ve telif durumunu kontrol eder.
Sharpe/Romeo telif kontrolu
Uygunsa
AE kullanımına açılır.
Değilse
Talif Edinme Yoluna Gidilir/Bekletilir.
Ulusal AE Platformu ile elektronik lisans anlaşması yapılır.
Uygunsa
Sharpe/Romeo telif kontrolu
Değilse
Telif edinme yoluna gidilir/bekletilir.
Kullanıcı

Söz konusu açık erişim modelinde iş akışı, aşağıda belirtildiği şekilde yaşama geçirilmelidir.

- Yazar, entellektüel birikimi ile bilimsel yayınını oluşturur.
- Yayının güncelliği, telif hakkı açısından denetimi, entelektüel değeri ve intihal değerlendirmesi yapılır.
- Kurum bünyesinde bulunan bir yayınsa, yayının telif hakkına sahip olan kurumun tespiti yoluna gidilir; sağlama yöntemine yönelik denetim açık erişim sorumluları tarafından kontrol edilir.
- Telif hakları kuruma ait olsa bile, Sharpe/Romeo kaydı üzerinde yayının telif durumu tekrar kontrol edilir.
- Yayın telifi kurumda ise yayının bibliyografik kontrolü ve doküman biçimi kontrol edilerek gerekli düzetmeler kütüphaneci admin tarafından yapılır.
- Yayının açık erişimli olarak sunulması ile ilgili hukuki anlamda bir engel yoksa, yayının ulusal açık erişim sistemine kaydı kütüphaneci admin tarafından sağlanır. Telif ile ilgili bir engel varsa, telif edinme yoluna gidilir ya da yayın kurum arşivinde beklemeye alınır.
- Ulusal açık erişim portalı üzerinde kaydı gerçekleştirilen yayınlar için karşılıklı hukuki hakları korumak adına kurum ile ulusal açık erişim portalı arasında elektronik lisans anlaşması onaylanır.
- Belirlenen işlemler bittikten ve lisans anlaşması onaylandıktan sonra, yayın açık erişimli bir biçimde kullanıcılara sunulur.
- Yazarın oluşturmuş olduğu yayın güncel bir yayın ise, yazar bu yayını kendi bölümünde açık erişim konusunda yetkilendirilmiş olan yetkiliye/yetkililere elektronik ortamda iletir. Bilim otoritesi olarak tanımlanan yetkilinin alanında akademik otorite sahibi ve en az doktora öğretim üyesi olması gereklidir. Sistem üzerinde admin hesabı olan bilim otoritesi kendisine gönderilen yayınları onaylayabilme, reddedebilme ve düzeltme için iade edebilme yetkilerine sahip olmalıdır. Ayrıca yayın otoritesi bölümdeki doküman yoğunluğuna bağlı olarak kendi ekibini sistem üzerinde oluşturma yetkilerine

de sahip olmalıdır. Ekibini oluşturan otorite, yayın kontrolünü ekibi ile birlikte sağladıktan sonra son onayı yine kendisi vermelidir.

- Yazar yayınını bilim otoritesine elektronik olarak ilettikten sonra yayın bilim otoritesinin hesabındaki havuza düşer ve havuza düştüğü anda otoriteye bilgilendirme mesajı sistem üzerinden gönderilir.
- Otorite, yayını bilimsel değer ve alana uygunluk gibi hususlarda değerlendirir ve kontrol eder. Onay verdiği anda yayın, kütüphaneci açık erişim sorumlusunun havuzuna düşer. Ancak yayın otoritenin denetiminden geçemezse yazara geri gönderilir ve gerekli düzeltmelerin yapılması beklenir.
- Bilim otoritesi tarafından onaylanan kütüphaneci, açık erişim sorumlusu admin olarak yetkili olduğu ulusal açık erişim portalında havuza düşen yayının bibliyografik künyesini ve dosya şeklini kontrol eder.
- Telif durumunu öğrenmek için SherpaRomeo veritabanından yayın kontrolünü sağlar.
- Yayının telif konusunda hukuki bir engeli bulunmuyorsa, kütüphaneci açık erişim sorumlusu olan admin tarafından ulusal açık erişim portalına kayıt işlemleri yapılır.
- Hukuki olarak hakların korunması adına karşılıklı elektronik lisans anlaşması onaylanır.
- Onaylanan yayın, açık erişimli olarak kullanıcıların hizmetine sunulur.

Belirlenen modelin ulusal olarak akademilerde uygulanabilmesi için yine ulusal boyutta hazırlanmış olan bir açık erişim yazılımına ihtiyaç vardır. Yazılımın bütün güncellemeleri ve sistemin yedeklenmesi tek bir merkez tarafından sürdürülmelidir. Ayrıca yazılımın modüler olması, çeşitli programlarla entegre olabilmesi, farklı dosya biçimleriyle çalışacak şekilde tasarlanması önemlidir. Bu konuda özellikle Türkiye'de teknolojik alt yapı sağlayıcılarının ve bilimsel çalışmaları destekleyen bir kurumun destek vermesi önemlidir. Bu anlamda Dergipark'ın sorumluluğunu üstlenmesi ve konu ile ilgili deneyimlerinin olması nedeniyle TÜBİTAK'ın bu konuda da sorumlu kuruluş olarak görevlendirilmesi en uygun tercih olacaktır. Yazılım geliştirme kapasitesi ile Türkiye'nin en yetkin kuruluşlarının başında yer

alan TÜBİTAK'a ulusal açık erişim yazılımını geliştirme konusunda da gerekli yetki ve sorumluluklar verilmelidir.

Halen üniversitelerin hemen hemen tamamında açık kaynak kodlu bir yazılım olan Dspace yazılımı kullanılmaktadır. Ancak her kurumun kullandığı yazılımın sürümü farklıdır ve güncelleme sorunları yaşanmaktadır. Ayrıca kurumların tek tek kendi bünyelerindeki açık erişim sistemlerine veri kaydı yapması yerine; ulusal portalda tek çatı altında verilerini birleştirmesi standart oluşturma ve yayınları kısa sürede erişime açma konusunda yarar sağlayacaktır. Ulusal boyutta bir model oluşturmanın önceliği ulusal bir yazılım kullanmaktan geçmektedir. Tasarlanan açık erişim modeli ve iş akışı, Türkiye'de akademilerde kullanıma sunulması için önerilmektedir. Açık erişimin kullanımının yaygınlaştırılması, sistem kaynaklı bir sorunların olabildiğince azaltılmasını gerektirmektedir. Kaynakların tek bir portal üzerinden erişime sunulabilmesi, tek gövde üzerinde yetkilendirme modeline göre işleyen ulusal bir yazılımın yaşama geçirilmesi ile olanaklı olabilir. Bu model, kurumlar arası sistem farklılıklarını ortadan kaldırılacağı gibi, verilerin tek havuz içerisinde harmanlanmasına da olanak sağlayacaktır. Bu modelle birlikte, teknik sorunların her üniversitesi ayrı ayrı çözülmesi için harcanan maddi ve işgücü kayıplarının da önüne geçilebilecektir.

5.2.2. Genel Öneriler

Çalışma kapsamın elde edilen bulgular sonucunda yukarıda ifade edildiği gibi bir açık erişim modeli önerilmiştir. Araştırma kapsamında açık erişim konusunda akademilerde özellikle kütüphaneciler tarafından yaşanan sorunlar saptanmış ve bu doğrultuda sorunlara ve ihtiyaçlara çözüm olabilmesi adına model önerisinin yanı sıra bazı genel öneriler aşağıda sıralanmıştır:

- Akademilerde akademisyenlerin durumuna uygun planlamalar içerisinde açık erişim konulu eğitimler düzenlenmelidir.
- Akademisyenlerin ulusal açık erişim çalışmaları ile ilgili toplantılara ve çalıştaylara katılımı sağlanmalı ve açık erişim ile ilgili tanıtımlar yapılmalıdır.
- Yüksek lisans ve doktora programlarında öğrencilerin yeterli açık erişim bilinci kazanabilmesi için müfredatın bu konuyu da kapsayacak şekilde

planlanması gerekmektedir. Bilgi ve belge yönetimi bölümlerinde ise lisans öğrencilerinin açık erişim sistemlerinin geliştirilmesi ve yönetilmesi konusunda bilgi ve becerilerinin arttırılması bağlamında müfredın geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

- Akademisyenlerin açık erişim konusuna özellikle telif hakları sebebi ile çekimser yaklaştıkları görülmektedir. Akademisyenler telif hakları ile ilgili aydınlatılmalı ve Sharpe/Romeo gibi web sitelerinden yararlanmanın yararlılıkları ve yöntemleri anlatılmalıdır.
- Açık erişim sisteminin, düzenli biçimde gelişebilmesi için öncelikle alan mezunu kütüphanecilerin konu hakkında sorumluluk alması gerekmektedir.
- Üniversitelerde açık erişim sistemi üzerine çalışacak yeterli ve yetkin personel olmadığı ve eğitimli personele ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu sebeple mevcut kütüphanecilere yönelik açık erişim becerileri konusunda eğitim programları düzenlenmelidir. Özellikle yılın belli dönemlerinde açık erişim ile ilgili güncel gelişmeleri paylaşabilmek adına online programlar düzenlenmeli; katılımcılar katılım sertifikası ile özendirilmelidir.
- Üniversite kütüphanelerinde açık erişim alanında ayrı birimler oluşturulmalıdır. Bu birimlerde açık erişim sorumluları veri/kaynak ayıklaması yapmalı ve açık erişim sistemini profesyonel olarak bu birimler yönetmelidir.
- Açık erişim ile ilgili dijital platforma yürütülmekte ve zaman zaman sistem hataları ile karşılaşılabilmektedir. Açık erişimin özellikle teknik süreçleri ile ilgili üniversitelerin bilgi işlem birimleri ile iş protokole dayalı birliği yapılmalı; üst yönetimin işbirliğini destekleyecek kararların yanında olması sağlanmalıdır.
- Açık erişim ile ilgili toplantılara kütüphanecilerin yanı sıra üniversitelerin özellikle bilgi işlem birimlerinde görevli, ilgili teknik ekibin de zorunlu olarak katılımı sağlanmalıdır.
- Açık erişimin sistemli bir biçimde ilerleyebilmesi ve tek bir çatı altında tüm verilerin toplanabilmesi için ortak ve ulusal bir açık erişim yazılımının geliştirilmesi sağlanmalıdır. Üniversite kütüphanelerinde ayrı ayrı geliştirilen

açık kaynak kodlu yazılımlar yerine, tek bir merkezde geliştirilen bütünleşik bir yazılımın hayata geçirilmesi sağlanmalıdır. Çalışma kapsamında geliştirilen ulusal açık erişim modeli, TÜBİTAK ve YÖK'ün koordinasyonu içinde yaşam bulmalıdır.

- Ulusal açık erişim yazılımı, kütüphanelerde kullanılan otomasyon sistemleri ile uyumlu çalışmalıdır. Üniversite kütüphanelerinin otomasyon sistemleri üzerinde pek çok kurum yayını, açık erişimli olarak katalog tarama sayfalarından erişilebilmektedir. Ancak bu verilerin dağınık bir biçimde kayıtlı olması veri kargaşasına neden olmakta; aynı zamanda dublike (çift) veri kaydına sebebiyet vermektedir. Bu sebeple ortak ulusal açık erişim yazılımında bu tür sorunların önüne geçebilmek mümkün olacaktır.
- Ulusal açık erişim sisteminin tekonojik alt yapısı tek bir merkezden sağlanmalıdır.
- Açık erişim konusunda ulusal çalışmalara öncülük eden YÖK, açık erişim yaklaşımını ve sistemini teşvik edecek politikalar izlemelidir. Özellikle akademisyenlerin açık erişim kullanımını artırmak için akademik teşvikler sağlayarak açık erişim sistemindeki yayın sayısını artırmayı hedeflemelidir.
- Açık erişim konusunda uygulamaya koyulan açık ders malzemeleri uygulaması bazı üniversiteler tarafından zorunlu hale getirilmiş; yurt içi ve yurt dışı görevlendirme ve katılımlarda ön şart olarak değerlendirilmeye alınmıştır. Bu tür bir uygulama akademisyenlerin özensiz, isteksiz ve kalitesiz içerikler üretmeye itmiştir. Bu gibi sorunlar daha akılcı ve açık erişimi teşvik edici politikalarla aşılabilir.
- Akademik yükselmelerde açık erişimde sisteminde kayıtlı olan yayınlar önemsenmeli ve değerlendirmede göz önünde bulundurulmalıdır.
- Üniversitelerin yönetimi açık erişimi teşvik edecek politikaları desteklemeli, rektörlük tarafından resmi yazılar ile yapılan tüm çalışmalar akademik camiaya tebliğ edilmelidir.
- Özellikle telif hakları konusundaki yasal boşluklar giderilmeli, akademisyenler telif konusunda bilgilendirilmelidir.

- Bilimsel yayınların ticari veri tabanlarına satılması ile ilgili yapılan telif anlaşmaları konusunda yazarlara bilgi verilmeli ve destek olunmalıdır. Yazarların açık erişime yayınlarının ön baskılarını koyabilecekleri şekilde telif anlaşmaları yapmalarına ilişkin önlemler alınmalıdır.
- Açık erişim konusunda yaşanan en büyük sorunlardan biri, ulusal bir açık erişim politikasının olmayışıdır. Bu sebeple YÖK, TÜBİTAK ve üniversite yönetimleri birlikte ulusal boyutta bir açık erişim politikası hazırlanmalı ve açık erişim politikası, zaman içinde kanunlarla desteklenerek zorunlu bir politika haline dönüştürülmelidir.
- Açık erişim ile ilgili ulusal bir açık erişim modeli hazırlanmalı, bu model dâhilinde tüm kurumlar standart bir biçimde açık erişime veri kaydı yapabilmelidir.
- Türkiye'de tüm üniversiteler açık erişim ile ilgili iş birliği içinde çalışmalı; YÖK'ün görevlendirdiği profesyonel açık erişim sorumluları aracılığı ile açık erişim bölge temsilcilikleri oluşturulmalıdır.
- Açık erişim bölge temsilcilikleri, sorumlu oldukları üniversiteler ile iş birliği içinde olmalı ve yıllık toplantılar düzenleyerek ihtiyaçları, yaşanan sorunları, olumlu ve olumsuz süreçleri takip ederek ulusal açık erişim merkezine rapor etmeli ve gerekli çözümler geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Afzali, M. (2009). *Türkiye'de Açık Erişim, Kurumsal Arşivler ve Akademik Kütüphaneler.* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Aka, N. (2017). *Açık Erişim ve Akademisyenlerin Açık Erişim Farkındalığı: Fırat Üniversitesi Örneği.*Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Çankırı.

Al, U. ve Tonta, Y. (2014). "Açık Erişim Politikalarının Geliştirilmesi ve PASTEUR4OA Projesi". *Türk Kütüphaneciliği* Dergisi, 28 (3): 433-436.

ArXiv. (2013). 15 Aralık 2017 tarihinde ArXiv: https://arxiv.org/ adresinden erişildi.

Atılgan, D. ve Bulut, B. (2008). "Açık Erişim Olgusu ve Ankara Üniversitesi". [Bildiri] *Balkan Üniversiteleri Kütüphaneler Arası Bilgi ve Belge Yönetimi İşbirliği*, 5-7 Haziran 2008, Edirne.

Bethesda Statement on Open Access Publishing. (2003). 12 Mart 2017 tarihinde http://legacy.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm adresinden erişildi.

BioMedCentral. (2015). 10 Ocak 2018 tarihinde BioMedCentral: https://www.biomedcentral.com/ adresinden erişildi.

Budapest Open Access Initiative. (2002). 23 Ocak 2017 tarihinde http://www.budapestopenaccessinitiative.org/ adresinden erişildi.

Çelik, S., Gürdal, G., Keten, B., Türkfidanı, A. ve Kutlutürk, L. (2012). "Açık Erişim ve Dspace Kurumsal Arşiv Yazılımı" 12 Mart 2018 tarihinde http://www.academia.edu adresinden erişildi.

Dalkıran, Ö. (2013). *"Bilgi Profesyonellerinin Açık Erişim Yaklaşımları".* [Bildiri]. G. Güneş, N. Özel, T. Çakmak (Ed.). *ÜNAK 2013 Konferansı: Bilgi Sistemleri, Platformlar, Mimariler ve Teknolojiler 19-21 Eylül 2013* (ss. 48-61). İstanbul: Marmara Üniversitesi.

DergiPark. (2018). 1 Mart 2018 tarihinde DergiPark: http://dergipark.gov.tr/page/about adresinden erişildi.

Ekiz, D. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* İstanbul: Lisans Yayıncılık.

E-LIS. (2003). 5 Ocak 2018 tarihinde http://eprints.rclis.org/ adresinden erişildi.

EPrints. (2017). 9 Ocak 2018 tarihinde http://www.eprints.org/uk/index.php/openaccess/ adresinden erişildi.

Ertürk, K. L., ve Küçük, M. E. (2010). "Bilimsel Bilginin Görünürlüğü: Hacettepe Üniversitesi'nde Açık Erişim Farkındalığı". *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 24 (1): 63-93.

Ertürk, K. L. (2008). *Türkiye'de Bilimsel Erişim: Bir Açık Erişim Modeli Önerisi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Gargouri, Y., Hajjem, C., Larivière, V., Gingras, Y., Carr, L., Brody, T., ve Harnad, S. (2010). "Self-Selected or Mandated, Open Access Increases Citation Impact for Higher Qualitr Research". *PLoS ONE*, 5 (10).

Gürdal, G., Türkfidanı, A., Kutlutürk, L., Çelik, S., ve Keten, B. (2012). "Araştırma Kurumları İçin OpenAIRE Kılavuzu". *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 26 (2): 416-438.

Harnad, S., ve Brody, T. (2004). "Comparing the Impact of Open Access (OA) vs. Non-OA Articles in the Same Journals". *D-Lib Magazine*, 10 (6).

Kaptan, S. (1995*). Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. Ankara: Bilim Yayınevi.

Karasözen, B. (2003). "Kurumsal Arşivler". Fatih Rukancı ve başkaları (Haz.) *Elektronik Gelişmeler Işığında Araştırma Kütüphaneleri Sempozyumu Bildirileri*, 2003, (ss.10-16). Ankara: Ankara Üniversitesi.

Karasözen, B., Zan, B. U., ve Atılgan, D. (2010). "Türkiye'de Açık Erişim ve Bazı Ülkelerle Karşılaştırma". *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 24 (2): 235-257.

Kayaoğlu, H. D. (2006). "Açık Erişim Kavramı ve Gelişmekte Olan Bir Ülke Olarak Türkiye İçin Anlamı". *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 20 (1): 29-60.

Keten, B. (2012). "Bilgi Erişim Sürecinin Problem Çözme ve Karar Verme Üzerindeki Etkisi: Kuramsal Bir Çalışma". *Türk Kütüphaneciliği Dergisi,* 26 (3): 476-500.

McCulloch, C. E. (2006). "Taking Stock of Open Access: Progress and Issues". *Library Review*, 55 (6): 337-343.

MedOANet. (2012). 22 Mart 2017 tarihinde http://www.medoanet.eu/ adresinden erişildi.

Nicholas, D., Huntington, P., ve Rowlands, I. (2005)."Open Access Journal Publishing: The Views of Some of World's Senior Authors". *Journal of Documentation*, 61 (4): 497-519.

Odabaş, H. (2008). "Bilgi Yönetimi ve Yüksek Öğrenim Kurumlarında Kurumsal Açık Erişim". *XIII. Türkiye'de İnternet Konferansı,* 22-23 Aralık 2008. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Odabaş, H. (2011). *Atatürk Üniversitesi'nde Yayınlanan Dergilerin E-Dergiye Dönüştürülmesi* (Proje No: 2009/169). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Odabaş, H. (2016). "Gelecekte Kütüphaneler ve Üniversite Kütüphanelerinde Yenilikçi Yaklaşımlar". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (3): 797-811.

Odabaş, H., ve Binici, K. (2013). "Öğretim Elemanlarının Açık Erişime Karşı Tutumları: Atatürk Üniversitesi Örneği". N. Oğuz, ve İ. Keskin (Haz.). *Arşiv Emektarlarına Armağan* (ss. 361-375). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Odabaş, H., ve Odabaş, Z. Y. (2012). "Türkiye'de Akademik Açık Dergi Yayıncılığı ve Atatürk Üniversitesi'nde Açık E-Dergi Uygulaması". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (47): 355-370.

Openaccess. (2003). 15 Şubat 2018 tarihinde Openaccess: https://openaccess.mpg.de/Berlin-Declaration adresinden alındı

OpenAIRE. (2011). 13 Nisan 2017 tarihinde https://www.openaire.eu/edocman?id=784&task=document.viewdoc adresinden erişildi.

PASTEUR4QO. (2012). 10 Eylül 2017 tarihinde http://www.pasteur4oa.eu/ adresinden erişildi.

PLoS. (2015). 6 Ocak 2018 tarihinde https://www.plos.org/ adresinden erişildi.

Polat, C. (2006). "Bilimsel Bilgiye Açık Erişim ve Kurumsal Açık Erişim Arşivleri". *Journal of Social Sciences*, 6(37): 53-80.

SHERPA/RoMEO. (2018). 12 Ocak 2018 tarihinde http://www.sherpa.ac.uk/romeo/journals.php?la=en&fIDnum=%7C&mode=simple&id=628&letter=ALL adresinden erişildi.

Tamdoğan, O. G. (2009). "Enformasyon Zincirinde Bilgi Erişim Sistemleri, Bilgi Erişim Sürecinde Kütüphane Kurumu ve Diğer Bilgi Merkezleri". *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 23 (1): 151-168.

Tonta, Y. (2006). "Açık Erişim ve Kurumsal Arşivler: Hacettepe Açık Arşiv Uygulaması". *Akademik Bilişim Konferansı,* 9-11 Şubat 2006, Denizli: Pamukkale Üniversitesi.

Tonta, Y. (2006). "Açık Erişim: Bilimsel İletişim ve Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık Üzerine Etkileri". [Bildiri]. Kasım Karakütük (Ed.). *Sosyal Bilimlerde Yayıncılık 1. Ulusal Kurultay Bildirileri,* 2-3 Kasım 2006, (s. 132). Ankara: TÜBİTAK.

Tonta, Y. (2014)." Araştırma Yapan ve Destekleyen Kurumlar için MedOANet Açık Erişim Politikaları Uygulama İlkeleri". *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 28 (3): 418-432.

Tonta, Y. (2015). "Açık Bilim ve Açık Erişim". Umut Al, ve Zehra Taşkın (Haz.) *İrfan Çakın'a Armağan* (ss. 235-250). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.

Tural, N., ve Karakütük, K. (1991). "Eğitim Politikası". *Eğitim ve Bilim*, 15 (82): 16-24.

TÜBİTAK. (2017). 13 Mart 2017 tarihinde https://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/uluslararasi/icerik-cerceve-programlari adresinden erişildi.

TÜBİTAK. (2018). 14 Nisan 2018 tarihinde http://arsiv.ulakbim.gov.tr/aboutUs adresinden erişildi.

Yıldızeli,A . (2007). "Küreselleşme Sürecinde Yayıncılık: Açık Erişim". [Bildiri]. *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık 5. Ulusal Sempozyum Bildirileri*, 19 Ekim 2007, (ss. 45-52). Ankara: TÜBİTAK

YÖK. (2014). 10 Nisan 2017 tarihinde Yükseköğretim Akademik Arşiv Projesi: http://www.yok.gov.tr/web/acikerisim/sunumlar adresinden alındı

YÖK. (2017). 12 Mayıs 2017 tarihinde http://www.yok.gov.tr/web/acikerisim/acik-erisim-sistemi-kurulum-listesi adresinden erişildi.

YÖK. (2014). 10 Nisan 2017 tarihinde http://www.yok.gov.tr/web/acikerisim/sunumlar adresinden erişildi.

EKLER

EK 1: Tez Etik Kurul Kararı

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU KARAR FORMU

KARAR BİLGİLERİ	**Karar No: 19**	**Tarih: 11.08.2015**
	Aşağıda bilgileri verilen proje ile ilgili çalışmanın, etik ilkeler açısından değerlendirilmesi isteği ile ilgili husus görüşüldü. Yapılan görüşmelerden sonra; söz konusu projeyle alakalı yapılacak çalışma için, araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak konuyla ilgili çalışmanın gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel yönden sakınca bulunmadığına, Etik Kurulu oy birliği ile karar vermiştir.	
TEZ BİLGİLERİ	**Tezi Yapan : Sibel AKIN** **Tez Danışmanı : Doç.Dr. Hüseyin ODABAŞ** **Proje Konusu : *"Türkiye'de Akademilerde Açık Erişim ve Bir Açık Erişim Modeli Önerisi"***	

SOSYAL BİLİMLER ETİK KURULU		**İMZA**
Prof.Dr. Süleyman ÇİĞDEM	Etik Kurul Başkanı	
Prof.Dr. Mehmet TÖRENEK	Etik Kurul Başkan Yardımcısı	İzinli
Prof.Dr. Haldun ÖZKAN	Etik Kurul Raportörü	İzinli
Prof.Dr. Veysel GÜLLÜCE	Etik Kurul Üyesi	
Prof.Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY	Etik Kurul Üyesi	İzinli
Prof.Dr. Fatih KARCIOĞLU	Etik Kurul Üyesi	
Prof.Dr. Muhsine BÖREKÇİ	Etik Kurul Üyesi	
Prof. Mustafa KÜÇÜKÖNER	Etik Kurul Üyesi	

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanlığı
Erzurum

Sayı : 48553601 - 4378 **19.08.2015**
Konu : Etik Kurul Kararı.

Sayın
Doç.Dr. Hüseyin ODABAŞ

Tarafınızca yürütülmekte olan "***Türkiye'de Akademilerde Açık Erişim ve Bir Açık Erişim Modeli Önerisi"*** konulu projeyle alakalı yapılacak çalışma için Etik Kurul Kararı isteğiniz ile ilgili, ***Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 11.08.2015*** gün ve ***01.01*** sayılı kararı aşağıya çıkarılmıştır.

Bilgilerinizi rica ederim.

Eki: Etik Kurul Kararı (1 Adet-1 Sayfa)

Prof.Dr. Süleyman ÇİĞDEM
Sosyal ve Beşeri Bilimler
Etik Kurul Başkanı

Karar - 2015.01.01

Doç.Dr. Hüseyin ODABAŞ'ın danışmanlığını yaptığı yüksek lisans öğrencisi **Sibel AKIN**'ın hazırlamış olduğu "***Türkiye'de Akademilerde Açık Erişim ve Bir Erişim Modeli Önerisi "*** konulu tezi ile alakalı yapacağı anket çalışması için, Etik Kurul Onay Belgesi isteği ile ilgili husus görüşüldü.

Yapılan görüşmelerden sonra; **Sibel AKIN**'ın "***Türkiye'de Akademilerde Açık Erişim ve Bir Erişim Modeli Önerisi "*** konulu tez projesi ile alakalı yapacağı anket çalışması için, araştırmaların gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak konuyla ilgili çalışmaların gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel yönden sakınca bulunmadığına,

oy birliği ile karar vermiştir.

EK 2: Açık Erişim Model Önerisi Anketi

AÇIK ERİŞİM MODEL ÖNERİSİ ANKETİ

Açık erişim; bilimsel bilginin internet aracılığı ile finansal, yasal ve teknik engeller olmaksızın, erişilebilir, okunabilir, kaydedilebilir, kopyalanabilir, yazdırılabilir, taranabilir, tam metne bağlantı verilebilir, yazılım veri olarak aktarılabilir ve her türlü yasal amaç için kullanılabilir biçimde kamuya ücretsiz açık olması olarak tanımlanmaktadır.
Dünya genelinde oldukça önemsenen ve gerekli yatırımları yapılan açık erişim konusuna Türkiye'de de son yıllarda önemli derecede hassasiyet sağlanmıştır. Ancak her ne kadar ciddi çalışmalar yapılsa da açık erişim konusu Türkiye'de akademilerde olması gereken yerini alamamış.
Çalışmada Türkiye'de akademilerde açık erişim konusundaki farkındalık belirlenerek mevcut açık erişimin uygulamalarının durumu saptanacak ve saptanan bulgular ışığında akademilere uygun bir açık erişim modeli oluşturulacaktır. Araştırmada katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulacaktır.
Anket formunu cevaplayarak araştırmaya katkı sağlayacağınız için şükranlarımı sunarım.

Kütüphaneci
Sibel Akın
Gaziosmanpaşa Üniversitesi Taşlıçiftlik Yerleşkesi Merkezi Kütüphane / Tokat
İrtibat No: 0356 252 16 16 / 1661
Cep No: 0546 929 25 42
Mail : aknsbll@gmail.com

* Gerekli

1. **1) Cinsiyetiniz?**
   Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.
   - ◯ Bay
   - ◯ Bayan

2. **2) Yaşınız? (Lütfen Yazınız)**
   Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.
   - ◯ 23-33
   - ◯ 33-44
   - ◯ 45-Üzeri

3. **3) Görev yaptığınız akademinin türü** *
   Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.
   - ◯ Kamu/Devlet
   - ◯ Özel/Vakıf

4. **4) En son mezun olduğunuz okul/bölüm ve/veya program nedir? (Lütfen yazınız):**

5. **5) Kurumunuzun adı (Lütfen yazınız):** *

6. **6) Çalıştığınız kurumda varsa yöneticiliğiniz(Lütfen yazınız):**

7. **7) Öğretim üyeleri açık erişim konusunda yeterli bilgiye sahiptir**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

8. **8) Öğrenciler açık erişim konusunda yeterli bilgiye sahiptir**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

9. **9) Açık erişim politikası kütüphane ve üniversitenin ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilebilmelidir**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

10. **10) Üniversitelerde açık erişim konusunda bilim insanları çekimser yaklaşmaktadır.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

11. **11) Telif hakları ile ilgili sorunlar kurumsal arşivlerin ve açık erişim fikrinin gelişimini engellemektedir.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kasinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

12. **12) Üniversitelerde açık erişimin daimi olabilmesi için teknolojik destek sağlanmalıdır.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

13. **13) Üniversitelerde açık erişim konusunda eğitimli personele ihtiyaç vardır.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

14. **14) Açık erişim ve kurumsal arşiv sorumluluğu sadece kütüphanecilerde ve kütüphanelerde olmalıdır.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

15. **15) Açık erişim konusunda kütüphaneciler yeterince eğitimlidirler**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

16. **16) Açık erişim konusunda sadece kütüphanecilere değil bilgi işlem uzmanlarına da önemli görevler düşmektedir.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

17. **17) Açık erişim konusunda bilim insanları ve gerekli personele eğitim verilmelidir.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

18. **18) Üniversitelerin ortak bir açık erişim modeline ihtiyacı vardır.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

19. **19) Akademik yükselmelerde açık erişimin göz önünde bulundurulması açık erişim fikrinin gelişimine olumlu katkı sağlayacaktır.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

20. **20) Elektronik kaynaklar kütüphane bütçelerini zorlamakta ve açık erişime ihtiyaç duyulmaktadır.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

21. **21) Açık erişimin gelişimi bilim dünyasına pozitif yarar sağlayacaktır.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

22. **22) Açık erişim için kullanılan programlar bilgi alış verişi sebebiyle tüm üniversiteler ile ortak olmalıdır.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

23. **23) Açık erişim arşivlerinde depolanan verilerin uzun süre saklanıp korunması için bir yedekleme sistemi oluşturulmalıdır.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

24. **24) Türkiyedeki ve dünyadaki tüm açık erişim arşivlerine tek bir arama motorundan erişim sağlanabilmelidir.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

25. **25) Kurumlarda açık erişim sistemine koyulması gereken kaynakların ayıklamasını yapacak bir birim olmalıdır.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

26. **26) Kurumsal açık erişimlerde yayınlar için ambargo süresinin varlığı yayınların güncelliğini yitirmesine sebep olmaktadır.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

27. **27) Açık erişim sistemine kaynak depolarken genellikle teknolojik alt yapıdan kaynaklanan sorunlar yaşanmaktadır.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

28. **28) Açık erişim sistemine yayın eklemek için kendimi yeterli bilgi birikimine sahip bulmuyorum.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

29. **29) Açık erişimideki yayın görünürlüğünün dünya çapında sağlanabilmesinin prestij açısından önemli olduğunu düşünüyorum.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

30. **30) Kullanılan açık erişim sistemi kütüphane otomasyon programına uyumlu olmalıdır.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

31. **31) Açık erişim sistemine yüklenen verilerin, veri kaybı yaşamamak için periyodik olarak yedeklemeleri yapılmalıdır.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

32. **32) Kurumlardaki açık erişim sisteminin yönetici sorumlusu kullanıcı aktivitelerini izleyip denetleyebilmelidir.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

33. **33) Üst yöneticilerin açık erişim çalışmalarına/uygulamalarına yeterli desteği göstermediğini düşünüyorum.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

34. **34) Üniversitelerde açık erişim uygulamalarının zamanla önemini yitireceğini düşünüyorum.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

35. **35) YÖK'ün açık erişim uygulamalarına yaygınlaşmasını sağlama dışında kaydadeğer katkısı yoktur.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

36. **36) Açık erişim, ulusal düzeyde yasal düzenlemelerle çerçevesi çizilen bir faaliyet alanı olmalıdır.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

37. **37) Açık erişim uygulamaları yasal düzenleme olmadıkça yöneticilerin karar mekanizması dışına çıkmayacaktır.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

38. **38) Açık erişim uygulamaları ulusal bilim politikaları içine dahil edilmedikçe önemli bir işlerlik kazanamayacaktır.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

39. **39) Kurumsal arşivlerin ve açık erişim sistemlerinin kullanımı sadece akademik camiada değil tüm eğitim kurumlarında teşvik edilmelidir.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

40. **40) Türkiye'de akademilerin, çalışma koşulları, personel yeterlilikleri, bütçe, teknolojik donanım gibi unsurlar düşünülerek ulusal boyutta bir açık erişim modeline ihtiyaç olduğunu düşünüyorum.**
Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Fikrim yok
	◯	◯	◯	◯	◯	◯

41. **Size dönüş yapabilmem için lütfen e-posta adresinizi yazınız.** *

_____

EK 3: YÖK Açık Erişim Çalışmaları ve Açık Erişim Politikası Resmi Yazısı

T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU BAŞKANLIĞI

Sayı : 36054236-806.02.04- 06
Konu : Kurumsal Arşiv Çalışmaları

Yükseköğretim Kurulu-(Giden No)
02.04.2014 - 19957

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi:20.02.2014 tarih ve 10499 sayılı yazımız.

Üniversitelerimizde kurumsal arşivlerin kurulması, bunların Yükseköğretim Kurulu bünyesinde kurulacak merkezi açık erişim arşiv sistemi aracılığı ile harmanlanması ve dünya bilim çevrelerinin hizmetine sunulması amacıyla bir proje başlatılmış bulunmaktadır. Bu kapsamda düzenlemiş olduğumuz, eğitim semineri 03.03.2014 tarihinde üniversitelerimizin kütüphane ve dokümantasyon daire başkanlıkları ile bilgi işlem daire başkanlıklarından görevlendirilen 327 kütüphaneci ve bilişim teknolojileri uzmanının katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Bu seminerde katılımcılara; açık erişim politikaları, açık erişimin yasal yönleri, açık erişim standartları ve açık erişim yazılımları ile ilgili temel ve teknik bilgilerin eğitimi verilmiş, üniversitelerde kurulacak olan kurumsal arşivlerin açık erişim standartlarına göre oluşturulmasının önemi tartışılmıştır.

Uluslararası açık erişim standartlarına uygun kurumsal arşivlerin oluşturulmasının ilk ve en önemli aşaması üniversitelerimizin açık erişim politikalarını belirleyerek ilgili kurullarından geçirmeleridir. Bu konudaki çalışmalara örnek teşkil etmesi amacıyla hazırlanan Yükseköğretim Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Politikası (EK-1) yazımız ekinde gönderilmektedir. Üniversitelerimizin bu çerçeve içerisinde kendi Açık Erişim Politikalarını oluşturmaları ve çalışma takvimine (EK-2) göre açık erişim sisteminin kurulumunu yapmaları ve veri girişlerine başlamaları gerekmektedir.

Bu süreç içerisinde **acikerisim.yok.gov.tr** adresinden gerekli dokümanlar kullanıma sunulacak ve **ankos.ae@ankos.gen.tr** tartışma listesi üzerinden bilgi ve deneyim paylaşımı sağlanacaktır. Ayrıca, süreç karşılıklı etkileşim içerisinde takip edilerek, Projenin 2014 yılı Ekim ayında kutlanacak Açık Erişim Haftasında tamamlanması planlanmaktadır.

Bilgilerinizi ve kurumsal arşiv çalışmalarının ekte gönderilen takvime uygun olarak yürütülmesi hususunda gereğini önemle rica ederim.

Prof. Dr. Gökhan ÇETİNSAYA
Başkan

EKLER:
1- Açık Erişim ve Kurumsal Arşiv Politikası
2- Çalışma Takvimi

DAĞITIM:
Devlet Üniversitelerine
Vakıf Üniversitelerine
Vakıf Meslek Yüksekokullarına

9. Cad. 06539 Bilkent / ANKARA
Telefon : (0312) ..... Faks: (0312) .....
e-posta : .....@yok.gov.tr
Ayrıntılı Bilgi İçin İrtibat: .....
Elektronik Ağ: www.yok.gov.tr

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU

EK1

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
YÜKSEKÖĞRETİM AÇIK ERİŞİM VE KURUMSAL ARŞİV POLİTİKASI

Gerekçe

a) Yükseköğretim kurumlarında basılı ve elektronik ortamda üretilmekte olan akademik çalışmaların, (makale, kitap/kitap bölümleri, tez, proje, rapor, konferans bildirimleri/sunumlar, teknik dokümanlar, veri setleri, afiş, video kaydı vb.) bir araya toplanması ve her üniversite bünyesinde uluslararası açık erişim standartlarına uygun bir Kurumsal Akademik Arşiv sistemi kurmak.

b) Yükseköğretim Kurulu bünyesinde kurulacak Yükseköğretim Açık Arşiv Sistemi aracılığıyla üniversitelerin Kurumsal Akademik Arşiv sistemlerindeki verileri harmanlamak.

c) Harmanlanan bilimsel yayınları açık erişim standartlarına uygun olarak dünya bilim çevrelerinin hizmetine sunmak.

Dayanak

Bu politika metni 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 4/c maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

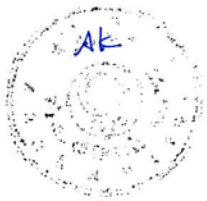
Bağlam

Üniversitelerin araştırma çıktılarına erişilebilirlik:

a) Temel amaçları arasında ileri düzeyde eğitim-öğretim ve araştırma yapmak olan üniversitelerimizdeki araştırma çıktılarının Açık Erişim olarak yayımlanması, üniversitelerin ve dolayısıyla Türkiye'nin görünürlüğü ve yeni yapılacak araştırmalarda kamu ve özel sektörden daha fazla proje desteği alınmasını sağlayacaktır.

b) Akademik Arşiv içeriğinin oluşmasında ve bu içeriğin bilimin hizmetine sunulmasında üniversitelerimiz stratejik öneme sahip kurumlardır. Üniversitelerimizin ürettiği bilimsel bilgi, etik ve yasalar çerçevesinde özgürce erişilebilir olmalıdır; çünkü bilimsel bilgiye erişim özgürlüğü, tüm araştırmacılar için nitelikli bilgi ve buna dayalı ürün ve hizmetlerin meydana getirilmesini sağlayacak çok önemli bir destek faktörüdür.

c) Kurumsal Akademik Arşivler aracılığı ile üniversitelerde üretilen tüm akademik çıktıların toplanması, düzenlenmesi ve uzun süreli saklanması Yükseköğretim Açık Arşiv Sistemi ile Türk Yükseköğretim Sisteminin ürettiği tüm bilimsel çıktıların merkezi olarak harmanlanmasını, miktarının belirlenmesini, ulusal ve uluslararası tüm kullanıcılara açık erişim olarak sunulmasını sağlar.

Amaçlar

a) Yükseköğretim Kurulu bünyesinde kurulacak Akademik Arşiv Sistemi aracılığıyla üniversitelerin Kurumsal Akademik Arşiv sistemindeki verilerini harmanlamak ve paylaşılmasını sağlamak.

b) Üniversitelerimiz bünyesinde üretilen akademik çalışmaların açık erişim standartlarına uygun olarak derlenmesi ve Kurumsal Akademik Arşivlerde korunmasını sağlamak.

c) Atama ve yükseltmeler ile diğer kurum içi değerlendirmelerde dikkate alınan bilimsel çalışmaların Kurumsal Akademik Arşivlerde saklanmasını sağlamak.

Tanımlar

Bu politika metninde adı geçen;

a) **Yükseköğretim Kurumu**: Devlet ve vakıf üniversiteleri, yüksek teknoloji enstitüleri ve bunların bünyesinde yer alan birimler ile vakıflar tarafından kurulan meslek yüksekokullarını,
b) **Açık Erişim**: Araştırmacıların bilimsel yayınların tam metinlerine finansal, yasal ve teknik engeller olmaksızın kamuya açık İnternet aracılığıyla ücretsiz olarak erişebilmelerini,
c) **Kurumsal Akademik Arşiv**: Yükseköğretim Kurumlarında üretilen akademik çalışmaların arşivlenerek açık erişime sunulduğu sistemleri,
ç) **Akademik Arşiv**: Kurumsal Akademik Arşivlerde arşivlenen yayınların merkezi olarak harmanlanmasını ve açık erişime sunulmasını,
d) **İvedi Arşivleme/Opsiyonel Erişim**: Akademik çalışmaların hakem denetiminden geçmiş biçimlerinin ivedilikle Kurumsal Akademik Arşiv sisteminde arşivlenmesi ve erişime açılması sürecini,
e) **Arşivleme:** Akademik çalışmaların Kurumsal Akademik Arşiv sisteminde depolama sürecini,
f) **Ambargo**: Araştırma sonuçlarının belli bir süre (6-12 ay) erişime kapalı tutulmasını ifade eder.

Kapsam

Bu politika, üniversiteler tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak desteklenen tüm akademik çalışmaları kapsar ve dağınık ortamda bulunan akademik çalışmaların (makale, kitap/kitap bölümleri, tez, proje, rapor, konferans bildirimleri/sunumlar, teknik dokümanlar, veri setleri, afiş, video kaydı vb.) Kurumsal Akademik Arşiv sistemlerinde arşivlenmesini sağlar.

Akademik çalışmalar daha önce farklı bir üniversitenin kurumsal arşivinde arşivlenmişse ve internet aracılığıyla erişilebilir durumda ise, başka bir Kurumsal Arşiv sisteminde yeniden arşivlenmesine gerek yoktur.

İlkeler

1) Her yükseköğretim kurumu hakem değerlendirmesinden geçmiş tüm makaleleri Kurumsal Akademik Arşivde tutulmasını sağlayacak bir politikaya sahip olmalıdır. Makale sürümlerine en üst düzeyde erişimin desteklenmesi için aşağıdaki süreçleri takip eder.

a) Arşivleme: Her üniversite mensubu hakem değerlendirmesinden geçerek akademik bir dergide yayınlanması için onaylanmış makalesinin bu sürümünü Kurumsal Akademik Arşiv sisteminde ivedi olarak arşivler.

b) Açık Erişim / Ambargo Süresi Sonunda Açık Erişim: Üniversite mensupları yayınlarını "Açık Erişim" seçeneği ile dergilere yayımlanmak üzere göndermesi desteklenir. Yazarın yayıncılarla yaptığı anlaşmalar ve arşivleme seçenekleri göz önüne alındığında çalışmalara erişim "kamuya açık erişim" ve "ambargo süresi sonunda açık erişim" (ambargo süresi 12 ayı geçmemelidir) olmak üzere iki başlıkta uygulanır.

2) Yüksek lisans ve doktora dereceleri veren her yükseköğretim kurumu, tezlerin Kurumsal Akademik Arşiv sisteminde saklanmasını sağlayacak bir politikaya sahip olmalıdır. Çalışmalarını yayımlamak veya buluşları için patent almak isteyen araştırmacılara, araştırmalarını Kurumsal Akademik Arşive gecikmeli olarak koymalarına imkân veren politikalar izlenmelidir. Süre bitiminde bu yayınlar otomatik olarak erişime açılır.

3) Telif hakkı olan araştırmaların üst verileri kullanılabilir olduğunda, mümkün olan en kısa sürede arşivlenmeli ve bu üst veriler arşivleme anından itibaren Açık Erişim olmalıdır.

4) Atama ve yükseltmeler ile diğer kurum içi değerlendirmelerde dikkate alınan bilimsel çalışmalar Kurumsal Akademik Arşivlerde arşivlenir.

5) Üniversite kütüphaneleri, yayınların derlenmesi ve standartlara uygun olarak Kurumsal Akademik Arşiv sisteminde arşivlenmesi için üniversite mensuplarıyla koordineli olarak çalışır.

6) Üniversitelerin Bilgi İşlem birimleri, Kurumsal Akademik Arşiv sistemlerinin kurulumu, güncellenmesi, yedeklenmesi ve Yükseköğretim Açık Arşiv Sistemine açık erişim standartlarında veri aktarılması süreçlerini koordine eder.

7) Yükseköğretim Kurulu, üniversitelerimizde yapılan araştırmalarla ilgili verilerin toplanması, korunması ve diğer araştırmacılar tarafından yeniden kullanılması amacıyla erişime açılması için "araştırma verilerinin yönetimi" konusunda da üniversitelerimizin kendi politikalarını geliştirmelerini teşvik eder.

Lisanslama

Yasal koşullar çerçevesinde her üniversite mensubu akademik çalışmalarını yayıncılarla yapmış olduğu anlaşmaların koşullarını ihlal etmeyecek şekilde tüm dünyada geçerli bir lisans anlaşması ile Kurumsal Akademik Arşiv sisteminde depolamaya onay verir. Bu politika Rektör veya görevlendireceği bir Rektör Yardımcısı tarafından takip edilir.

EK1

Çok Yazarlı Çalışmalarda Depolama Sorumluluğu

Üniversite mensupları birden fazla kurumdan, birden fazla yazarla işbirliği yaparak gerçekleştirdikleri çalışmalarını bağlı oldukları üniversitenin Kurumsal Akademik Arşiv sisteminde depolayabilirler. Bir üniversitede birden fazla üniversite mensubu tarafından gerçekleştirilmiş çalışmalarda ise kaynağı sadece ilk yazar depolar.

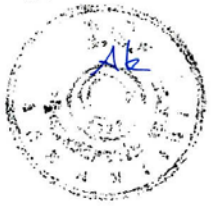
Politikanın Etkin Olarak Uygulanması

a) Üniversite Rektörlükleri Kurumsal Akademik Arşiv politikalarının hazırlanması ve uygulanmasından sorumludur. Rektörler gerektiğinde ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümünde ve politikada yapılabilecek değişiklikler konusunda da yürütücü görevini üstlenecektir.

b) Üniversite Rektörleri Kurumsal Akademik Arşiv Danışma Kurulu kurulmasına öncülük ederek akademik birim temsilcileri ve kütüphane yöneticilerinden oluşan bu kurulun yürütücülüğünü üstlenecektir.

c) Kurumsal Akademik Arşiv Danışma Kurulları, Kurumsal Akademik Arşiv politikasının yürürlüğe girmesini takip eden ilk üç yıl içerisinde her yıl, bu üç yılın sonunda ise her üç yılda bir politikanın değerlendirmesini gerçekleştirmekle yükümlüdür. Kurul, gerekli gördüğü hallerde politikayı revize etme veya değiştirme çalışmalarından sorumludur. Öneri ve görüşler üniversite rektörlüklerine sunulur.

d) Yükseköğretim Kurulu, bu politikanın uygulanmasından sorumlu olacak ve gerektiğinde ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümünde ve politikada yapılabilecek değişiklikler konusunda yürütücü görevini üstlenecektir.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	**Sibel AKIN**
Doğum Yeri	**ESKİŞEHİR**
Doğum Tarihi	**23.04.1987**

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	**Hacettepe Üniversitesi**
Fakülte	**Edebiyat Fakültesi**
Bölüm	**Bilgi ve Belge Yönetimi**

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	**KPDS (…..) ÜDS (….) TOEFL (….) EILTS (….)**
Orta düzey	*****

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	**Gaziosmanpaşa Üniversitesi**
Görevi/Pozisyonu	**Kütüphaneci**
Tecrübe Süresi	**5 yıl**

KATILDIĞI

Kurslar	**-**
Projeler	**-**

İLETİŞİM

Adres	**Gaziosmanpaşa Üniversitesi Merkez Kütüphanesi / Tokat**
E-mail	**aknsbll@gmail.com**